İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

GÜNÜMÜZ KENT DİNAMİKLERİNİN KENTSEL DÖNÜŞÜME ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Nilgün ÇAKIR

Anabilim Dalı : DİSİPLİNLERARASI

Programı : KENTSEL TASARIM

ARALIK 2006

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

GÜNÜMÜZ KENT DİNAMİKLERİNİN KENTSEL DÖNÜŞÜME ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mimar Nilgün ÇAKIR
(519031009)

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 25 Aralık 2006
Tezin Savunulduğu Tarih : 29 Ocak 2007

Tez Danışmanı :	**Prof. Dr. Hülya TURGUT YILDIZ (İTÜ)**
Diğer Jüri Üyeleri	**Prof. Dr. Yurdanur DÜLGEROĞLU (İTÜ)**
	Doç. Dr. Nilgün ERGUN (İTÜ)

ARALIK 2006

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın her aşamasında bana destek ve yardımcı olan değerli danışman hocam Prof. Dr. Hülya Turgut Yıldız'a değerli katkılarından dolayı teşekkür ederim. Çalışma süresince bana destek ve katkıları için ailem Ayşe, Zeki ve Nilüfer Çakır'a, arkadaşlarıma ve bana katkısı olan herkese teşekkürlerimi sunarım.

Aralık, 2006 Nilgün Çakır

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ v
ŞEKİL LİSTESİ vi
ÖZET viii
SUMMARY x

1. GİRİŞ 1

2. DEĞİŞİM – DÖNÜŞÜM VE TEMEL KAVRAMLAR 5
2.1. Değişim - Dönüşüm ve Kent 5
2.2. Küreselleşme 9
2.3. Sürdürülebilir Kentsel Gelişme 11
2.4. Bölüm Sonucu 16

3. KENTSEL DÖNÜŞÜM 17
3.1. Tarihsel Süreçte Kentlerin Dönüşümü 17
3.1.1. Modernizm Sürecinde Kentler 18
3.1.2. Postmodernizm Sürecinde Kentler 23
3.1.3. Küresel Yeniden Yapılanma Sürecinde Kentler 30
3.1.3.1. Ekonomik ve Politik Değişimler 32
3.1.3.2. Sosyo – Kültürel Değişimler 35
3.1.3.3. Teknolojik Değişimler 36
3.2. Kentsel Dönüşüm Kavramı 37
3.2.1. Kentsel Dönüşümün Kapsamı ve Amaçları 37
3.2.2. Kentsel Dönüşümün Boyutları 41
3.3. Avrupa ve Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Tarihsel Gelişimi ve Yaklaşımları 47
3.3.1. Avrupa'da Kentsel Dönüşüm Kavramı ve Yaklaşımları 47
3.3.2. Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Kavramı ve Yaklaşımları 63
3.4. Bölüm Sonucu ve Değerlendirme 81

4. GÜNÜMÜZ KENT DİNAMİKLERİNİN KENTSEL DÖNÜŞÜME ETKİLERİ 85
4.1. Küresel Ekonomi 85
4.2. Dünya Kenti Olgusu 89
4.3. Farklılaşma Arayışı 94
4.4. Yeni Ortaklıklar ve Katılım 99
4.5. Yeni Endüstriler 103
4.6. Sosyal Dışlanma-Toplumsal Parçalanma 106
4.7. Bölüm Sonucu ve Değerlendirme 111

5. SONUÇ VE ÖNERİLER **116**

KAYNAKLAR **121**

ÖZGEÇMİŞ **128**

TABLO LİSTESİ

		Sayfa No
Tablo 3.1	Şehirsel Yeniden Oluşumun Evrimi……...	56
Tablo 3.2	Son Otuz Yılda İngiltere'nin Kentsel Dönüşüm Politikası……	62
Tablo 3.3	Türkiye'de Bunalım ve Neo-Liberal Politikalar Dönemi Kentsel Yazınlar……..	76

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 2.1	**:** Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Çerçevesi……..	14
Şekil 2.2	**:** Dengelenmiş ve Sürdürülebilir Gelişme İçin Hedef Üçgeni…..	15
Şekil 3.1	**:** Tony Garnier, Sanayi Kenti Projesi…….	19
Şekil 3.2	**:** Walter Gropius, Siemensstadt, Berlin 1930…….	20
Şekil 3.3	**:** Yona Friedman, Mekansal Kent (Spatial City) Projesi..…….	20
Şekil 3.4	**:** Le Corbusier, Paris için 'İdeal Kent' önerisi……..	21
Şekil 3.5	**:** New York, Manhattan, 1930'lardaki yüksek yapılaşmış kent merkezi görünümü……..……	22
Şekil 3.6	**:** Modernleşmenin simgesi olarak Mies Van Der Rohe'nin 'Göl Kıyısı Apartmanları'……	23
Şekil 3.7	**:** St. Louis Pruitt-İgoe toplu konutlarının, kullanıcısı tarafından benimsenmediği için yıkılması……..	25
Şekil 3.8	**:** Postmodernizm ile kentsel alanın ticari bir metaya dönüşmesinin simgesi olan Disneyland görünümü, Paris……	26
Şekil 3.9	**:** New York'ta kentsel alanın imajlar ve reklamlar ile çevrelenmesi…….	27
Şekil 3.10	**:** Ağaoğlu 'My Home' yüksek gelire hitap eden konut projesi…..	27
Şekil 3.11	**:** Aldo Rossi; 'Quartier Schützenstrasse' yenileme projesi, Berlin	28
Şekil 3.12	**:** Charles Moore, Piazza d'Italya……	28
Şekil 3.13	**:** Bernard Tcshumi, Parc de la Villette, Paris…….	29
Şekil 3.14	**:** Tatilya Eğlence Merkezi, İstanbul……...	29
Şekil 3.15	**:** Las Vegas'ta yere özgü değerlerin metalaştırılması ve imaj yoğunluğu…….	30
Şekil 3.16	**:** Günümüz küresel kent görünümleri (a. New York, b. Londra, c. Singapur, d. Tokyo)……..	32
Şekil 3.17	**:** Paris'in tarihi merkezinden la Defense bölgesinin günümüz görünüşü……...	49
Şekil 3.18	**:** Avrupa'nın II. Dünya Savaşı Sonrası 1980'lere Kadar Olan Dönemde Değişen Planlama Anlayışı……..	52
Şekil 3.19	**:** Posdam Meydanı (a. 1919 tarihli görünümü, b.2003 tarihli görünümü)……	53
Şekil 3.20	**:** Avrupa Mekansal Gelişme Perspektifi……	54
Şekil 3.21	**:** Cardiff Körfezi Dönüşümü…….	57
Şekil 3.22	**:** Roger Waters, Galler Ulusal Meclis Binası, Cardiff Körfezi…..	57
Şekil 3.23	**:** Bilbao yeni metro sistemi girişi……...	58
Şekil 3.24	**:** Frank Gehry, Nervion Nehri kıyısı, Guggenheim Bilbao Modern ve Çağdaş Sanatlar Müzesi Binası…….	59
Şekil 3.25	**:** Sir Norman Foster, Zubizuri Köprüsü…….	59

Şekil 3.26 : 1980 sonrası Avrupa'da 'Kentsel Dönüşüm'ün kapsamı…… 60
Şekil 3.27 : Günümüzde kentsel alanda yapılan çalışmaların değişimi…… 56
Şekil 3.28 : Türkiye'de 1980 Öncesi Dönüşüm Süreci…….. 69
Şekil 3.29 : İstanbul, Maslak Ekseninde Merkezi İş Alanı……. 71
Şekil 3.30 : Kemer Country (a.Bungalow Konutları Yerleşimi, b.Konut Örneği)……. 71
Şekil 3.31 : Galata (a.günümüzde sokak dokusu b. Galata Projesi ile gelecekte öngörülen sokak dokusu)……. 72
Şekil 3.32 : Türkiye'de, 1980 sonrası kentsel alanlarda meydana gelen dönüşümler……... 73
Şekil 3.33 : Kent planlamasında 1980 sonrası değişimler…….. 75
Şekil 3.34 : Ankara, Portakal Çiçeği Vadisi Projesi'nden Görünüşler…….. 77
Şekil 3.35 : Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi'nden Görünümler….. 77
Şekil 3.36 : Günümüzde Kuştepe Mahallesinden Görünümler……... 78
Şekil 3.37 : Ken Yeang ve Ekibinin hazırladığı Küçükçekmece Kentsel Dönüşüm Projesi…….. 79
Şekil 3.38 : Küresel yeniden yapılanma sürecinde değişim süreçlerinde ortaya çıkan kavramlar……. 82
Şekil 3.39 : Günümüz Kentsel Dönüşüm Oluşumunda Kavramsal Çerçeve..... 83
Şekil 4.1 : Küresel Ekonominin Kentsel Dönüşümle Etkileşimi…….. 86
Şekil 4.2 : Duisburg kentsel dönüşüm projesi (Foster ve Ortakları, 1991-2003) (a. Ana plan, b. Perspektif, c. prestij içerikli büro kompleksi…… 88
Şekil 4.3 : Zaha Hadid, Kartal - Alt Merkez Ve Kartal- Pendik Kıyı Kesimi Kentsel Dönüşüm Projesi Önerisi……... 88
Şekil 4.4 : Dünya Kenti Olgusunun Kentsel Dönüşümle Etkileşimi…… 91
Şekil 4.5 : New Castle upon Tyne, Gateshead Bölgesi (a.Hava Fotoğrafı, b.Baltic Merkezi, c.Sage Gateshead, d.Millenium Köprüsü, e.Taylor Woodrow Konutları)…….. 93
Şekil 4.6 : Sütlüce Kültür Merkezi (a.Hava Fotoğrafı, b.Kongre ve Konser Binası Görünüşü, c. Haliç'ten Görünüş)…….. 94
Şekil 4.7 : Farklılaşma Arayışının Kentsel Dönüşümle Etkileşimi……... 95
Şekil 4.8 : Günümüzde Dublin, Temple Bar Bölgesi (a.Temple Bar Bölgesi'nde Kentsel Yaşantı, b. Temple Bar'ın simgesel yapısı, c.Temple Bar müzik Merkezi)……. 96
Şekil 4.9 : Fener Balat Semti'nde (a.Restore edilmiş bir yapı, b. Günümüzde Sokak Dokusu)…… 98
Şekil 4.10 : Yeni Ortaklıklar ve Katılımın Kentsel Dönüşümle Etkileşimi… 101
Şekil 4.11 : Liverpool Kent Merkezi (a. Aksiyon Alanları, b. Dönüşen İş Merkezi Alanı)……. 102
Şekil 4.12 : Teknolojiye Dayalı Yeni Endüstrilerin Kentsel Dönüşümle Etkileşimi……. 104
Şekil 4.13 : ParcBIT Projesi kentsel alanda yerleşim planı…… 105
Şekil 4.14 : Sosyal Dışlanma-Kentsel Parçalanmanın Kentsel Dönüşümle etkileşimi……..……... 108
Şekil 4.15 : Belfast kent merkezinden bir görünüm …….……. 110
Şekil 4.16 : Kuştepe'nin günümüzdeki kentsel dokusu…….. 110
Şekil 4.17 : Günümüz Kent Dinamiklerinin Kentsel Dönüşümle Etkileşimi. 112

GÜNÜMÜZ KENT DİNAMİKLERİNİN KENTSEL DÖNÜŞÜME ETKİLERİ

ÖZET

Tez çalışmasının amacı, ülkemizde son yıllarda sıklıkla gündeme gelen 'kentsel dönüşüm' olgusunun küresel düzlemde ortaya çıkan kentsel dinamiklerin etkisiyle hangi oluşumlar içinde şekillendiğinin Avrupa süreci ile karşılaştırmalı olarak ortaya konmasıdır. Tezin ana problemi ise, Türkiye için ele alınan veya alınması düşünülen kentsel dönüşümlerin bir yandan küresel söylemlerle hızlı bir süreçte şekillenirken, diğer yandan kentsel dönüşümün temelini oluşturan kavramların gözardı edilmesi olasılığı üzerine geliştirilmiştir.

Kentler varoldukları dönemden itibaren, her dönemin kendine özgü sosyo-kültürel, ekonomik, politik ve teknolojik süreçleri ile dönüşmektedirler. Günümüzde bu süreç küresel yeniden yapılanma olarak ifade edilmekte ve kentlerde yansımasını bulmaktadır. Türkiye son yirmi yılda ekonomik ve politik sosyo-kültürel ve teknolojik değişimlerin etkisiyle küresel dünyaya eklemlenme sürecini hızlandırmış bunun için de kentsel dönüşümü bir araç olarak benimsenmiştir. Çok kısa dönemde ortaya atılan bir çok kentsel dönüşüm söylemleri, sürecin iyi analizini gerekli kılmıştır. Bunun için II. Dünya Savaşı'ndan sonra günümüze kadar kentlerinin yeniden yapılandırılması üzerine deneyimleri olan Avrupa süreci, ülkemizde ele alınan ve alınması düşünülen kentsel dönüşümlerin yönünün belirlenmesinde önemli bir veri olarak görülmüştür.

Bu amaç doğrultusunda;

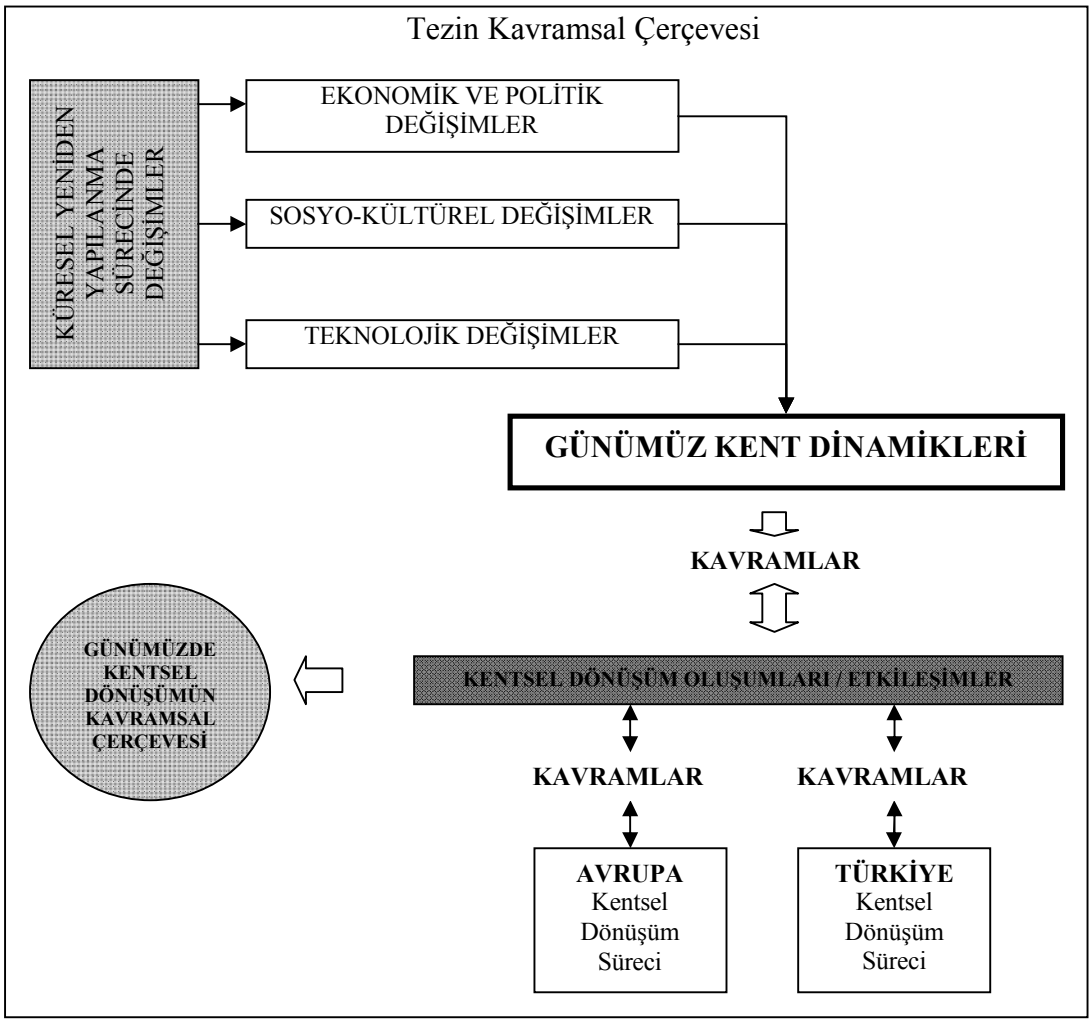
- Değişim dönüşüm ve kentle ilgili temel kavramlar ele alınmış ve açıklanmıştır. küreselleşme ve sürdürülebilir kentsel gelişim üzerinde sıklıkla durulan kentlerin dönüşüm süreçlerinde etkin kavramlar olarak ele alınmıştır.

- Kentlerin dönüşüm süreçlerinin modernizm, postmodernizm ve küresel yeniden yapılanma sürecinde geçirdikleri değişimler ile günümüz kentinde ortaya çıkan kavramlar ve oluşumlar ortaya konmuştur.

- Kentsel dönüşüm kavramının açılımları yapılmış, çok boyutlu yönleri ortaya konmuştur. Sonrasında, Avrupa ve Türkiye'deki kentsel dönüşüm süreci incelenmiş, analiz edilmiş ve bu süreçte ele alınan yaklaşımlar incelenmiştir.

- Bu süreç sonunda, bütün veriler ışığında, günümüz kent dinamikleri ortaya konulmuş ve kentsel dönüşümün oluşumuna etkileri kategorize edilmiştir. Ortaya çıkan bu etkileşim çerçevesi ile kentsel dönüşümün Avrupa ve Türkiye'deki yansımaları örneklendirilmiştir. Sonuç olarak da, Türkiye için ele alınan ve alınması düşünülen kentsel dönüşümün temelindeki kavramsal eksiklikler ortaya konulmuştur.

Tez çalışması için geliştirilen ve bütün bu süreçleri içeren kavramsal çerçeve aşağıda görüldüğü gibi grafiksel olarak özetlenmiştir.

THE EFFECTS OF PRESENT URBAN DYNAMICS ON URBAN TRANSFORMATION

ABSTRACT

The purpose of this thesis is to examine the frequently mentioned concept of "urban transformation", how it shapes within the global urban dynamics and in relation to the European process. The main question of this thesis is built upon the possibility of neglecting the concepts forming the basis of urban transformation while considering implementations in Turkey of transformations everchanging under global trends.

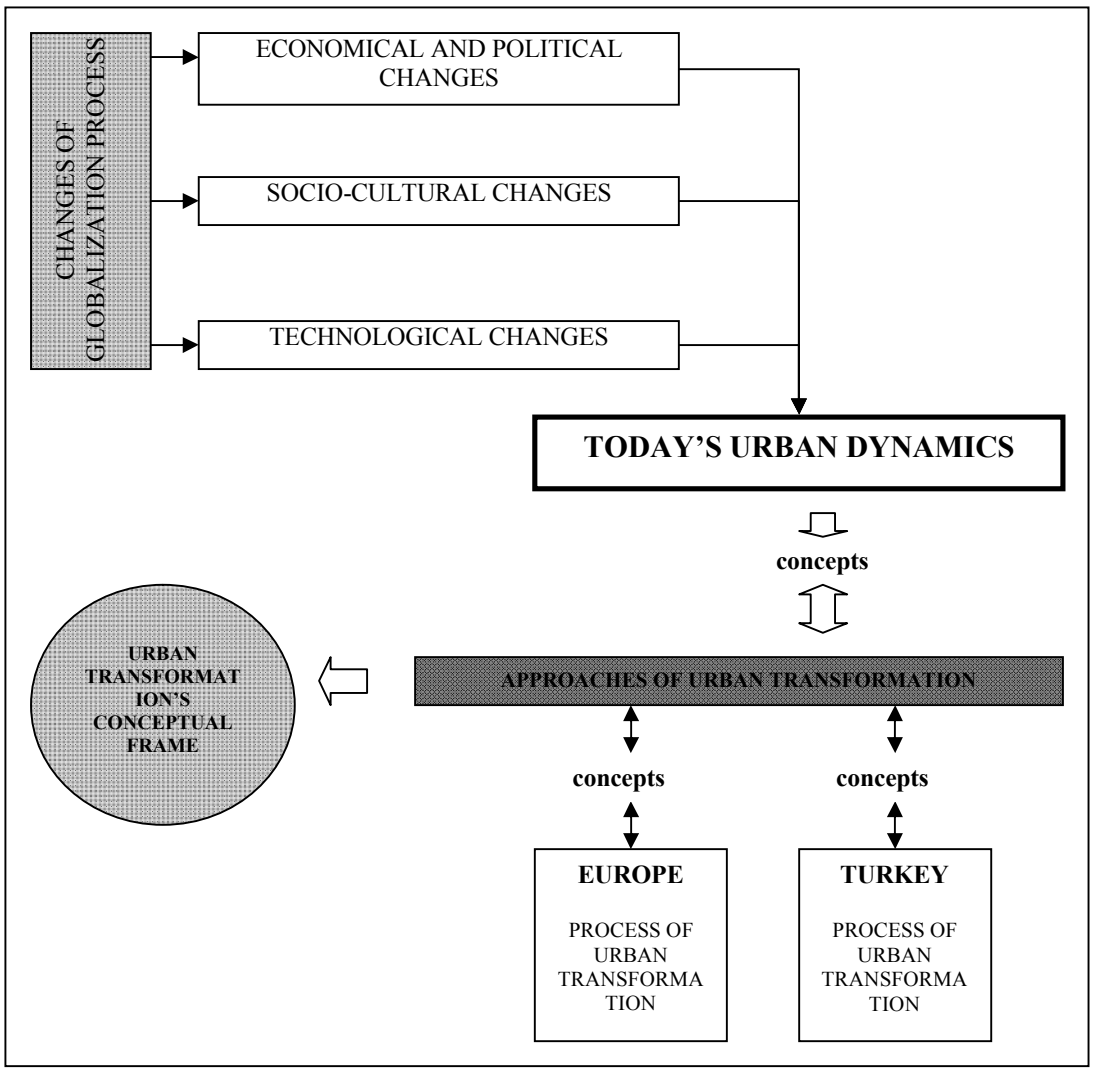
Since the time they are built, cities have been transforming with sociocultural, economical, political and technological processes specific to different eras. Today this process is called global restructuring and reflects on cities. Turkey, influenced by economical, political, sociocultural and technologiocal changes in the last twenty years, has sped up in integrating with the global world, and has assumed urban transformation as a tool. As numerous urban transformation ideas are brought forward frequently, it is necessary to thoroughly analyse the process. For this, the European process, experienced on restructuring of cities since World War II to date, is considered an important example in determining the direction for urban transformations considered for our country.

Towards this end :

- Main concepts regarding change, transformation and the city are explained.
- The changes urban transformation processes themselves had underwent within modernism, post-modernism and global restructuring cycles are examined. The concepts and formations brought about by today's city are evaluated.
- Urban transformation concept is elaborated upon, and is presented in its multi-dimensionality, followed by an investigation of urban transformation processes in Europe and Turkey, and various approaches taken to these ends.

- At the end, in light of all analysed data, today's urban dynamics are presented, and their effects on the formation of urban transformation are categorized. The resulting frame of interactivity and reflections of this urban transformation is further illustrated by examples from Europe and Turkey. Finally, concepts missing in the basis of urban transformation considered for Turkey are stated.

This diagram presents the thesis' concepual frame;

Conceptual Frame of Thesis

1. GİRİŞ

Dünya sürekli bir değişim içerisindedir ve günümüzde kentsel alanlar bu değişimin yansıdığı mekan olarak ön plana çıkmaktadır. Her dönemin kendine özgü ekonomik ve politik, sosyo-kültürel ve teknolojik süreçleri bu dönüşümün biçimini belirlemiştir. 19. yüzyıldan itibaren gelişen teknoloji ve değişen dünya dengeleri kentleri daha dinamik yapılar haline getirmiş ve dönüşümlerinin farklı boyutlara taşınmasına neden olmuştur. Endüstri devrimi, savaşlar ve küresel dünya ekonomisi son iki yüzyılda kentlerin dönüşümlerini körükleyen ana etkenler olarak bilinmektedir. Günümüz kenti ise küreselleşmenin ekonomik ve politik, sosyo-kültürel ve teknolojik açılardan değişimleri tetiklemesiyle şekillenmekte, farklı dinamiklerin kurgusunda ortaya çıkan yeniden yapılandırmalarla karşı karşıya gelmektedir.

1950 yılından günümüze kadar olan süreçte, kentlerde hızlı nüfus artışı beraberinde hızlı kentleşmeyi ve kentsel sorunları taşımıştır. Bunlar, işsizlik, yoksulluk, mekansal ve toplumsal kutuplaşma, kimliksizleşme, tarihi ve doğal değerlerin yok edilmesi, sağlıksız çevre koşulları vb… gibi bütün kentlerin ortak sorunları olmuşlardır. Aynı zamanda teknoloji ve bilgi çağının gelişmesi de yeni iletişim ve ulaşım teknolojilerinin kent için yeniden yapılanma ihtiyacının artmasına sebep olmuş ve kentin dönüşümünü tetiklemiştir. Kentsel dönüşüm bu noktada kentsel problemlerin çözümü için ya da yeni kentsel ihtiyaçların karşılanması için bir araç olarak ortaya çıkmıştır.

20. yüzyılın sonlarından başlayarak dünyadaki ülkeler, adına küreselleşme denilen yoğun bir etkileme ve etkilenme olgusuyla karşı karşıya kalmışlardır. Küreselleşme, devletler arası siyasal ve coğrafi sınırların önemini azaltmış, gerçekte kapitalizmi yeryüzünün tek geçerli ekonomik sistemi yapmayı, kamunun ekonomi ve toplum yaşamındaki etkisini azaltmayı, piyasa güçlerini toplum yaşamına tümüyle egemen kılmayı amaçlamıştır (Keleş, 2006). Günümüzde küreselleşme sürecinin etkileri kentlerde büyük dönüşümlere sebep olmuştur. Bu dönüşümler ile ortaya çıkan problemler beraberinde kentsel alanlarda bir çok yeni ihtiyaçları doğurmuş

dolayısıyla, kentlerde yeniden yapılanmalar ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu süreçte, kentlerin, küresel makro-formda ve ulusal-devlet içinde konumları ve rolleri değişikliğe uğramıştır. Belirli bir ulus-devletin içinde yer alan ve söz konusu ulus devletin parçası olan kent tanımlamaları yerine tüm küre üzerinde nüfuz alanı oluşturabilen, bunun için de küre üzerindeki diğer kentlerle yarışan ve bu süreci hem etkileyen hem de ondan etkilenen kent tanımı ağırlık kazanmıştır. 1996 yılında İstanbul'da gerçekleşen Habitat II Kongresinde '21. yüzyıl kentler çağı olacaktır' sloganı ile günümüzde kentlerin önemi bir kez daha vurgulanmıştır. Bu noktada, 'kentsel dönüşüm' günümüz kentinde küresel sürece adapte olmanın bir aracı olarak kentleri yeniden yapılandırılmasında önemli bir rol üstlenmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası, Avrupa'da bozulan ekonomi ve sosyal sorunların yarattığı kentsel çöküşler kentlerin yoğun bir şekilde yeni bir yapılanma sürecine girmesine sebep olmuştur. 1950'lerde şehirlerin tamamen yıkılıp yeniden inşa edilmesiyle başlayan kentsel dönüşüm süreci, günümüzde kentlerde farklı yaklaşımların geliştirilmesini gerekli kılmıştır. Ülkemizde ise, 1980'lere kadar imar yasalarıyla ele alınan kent ölçeğinde planlama günümüzde farklı boyutların da sürece dahil olmasıyla şekillenmiş, süreç için yeni araçların gereksinimi ortaya çıkmıştır. Bunun da karşılığı olarak kentsel dönüşüm, kentsel politikalarda ve kent gündeminde yerini almıştır.

Kentlerin dönüşümünde tetikleyici olan kent dinamikleri ekonomik ve politik, sosyo-kültürel ve teknolojik değişimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Kentlerin sürekli dönüşen organik yapısı günümüz kentinde ortaya çıkan dinamiklerin tanımlanmasını gerekli kılmıştır. Günümüz kenti küresel yeniden yapılanma süreçlerindeki değişimlerin etkisi içinde şekillenirken, planlı bir süreçte ele alınan kentsel dönüşüm olgusu da bu değişimlerle etkileşim içinde gelişmektedir.

Bu bağlamda çalışmanın amacı, günümüz küresel yeniden yapılanma sürecinde, kentsel dönüşüm olgusunun hangi dinamiklerle etkileşim içinde, nasıl şekillendiğinin ortaya konması, bu etkileşimin ortaya çıkardığı kavramların Avrupa ve Türkiye'deki kentsel dönüşüm sürecindeki yansımalarının karşılaştırılması ve Türkiye için bir çerçeve oluşturulmasıdır.

Özellikle kentsel dönüşümde planlı, yasal süreçlerle desteklenen bir geçmişi olan Avrupa ve uluslararası platformda ön plana çıkma yolunda kentsel dönüşüm üzerine

yoğunlaşan Türkiye, karşılaştırması önem taşımış, tarihsel süreçte küresel yeniden yapılanmadaki değişimler üzerine yoğunlaşılmıştır. Ülkeler arası değişen kentsel dönüşüm pratiklerinin sahip oldukları tüm farklılıklara rağmen küresel düzeyde bir kent olma yolunda ortak yaklaşımlar sergileyip sergilemedikleri de sorgulanmaya çalışılmıştır.

Çalışmayı yönlendiren ana problem, küresel düzlemde ortaya çıkan kent dinamiklerinin yerel düzlemde ele alınma sürecinin politik ve ekonomik çıkarlarla belirlenmesinin getirebileceği olumsuzluklardır. Özellikle, uzun vadede, iyi bir analiz süreci gerektiren kentsel dönüşüm olgusunun kısa vadede bir çok proje ile Türkiye gündeminde yer edinmesi, kentsel dönüşümün temelindeki toplumsal çıkarlara dayalı kavramların gözardı edilmesini doğurabilmektedir. Küresel ekonominin kentler için birer yatırım kaynağı haline gelmesi bu süreçte ele alınacak kentsel dönüşüm projelerinin uzun dönemde ekonomik olmasının yanı sıra toplumsal çıkarlar sağlaması yolunda yönlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Çalışmanın ana hipotezi: Günümüz kent dinamikleri küresel yeniden yapılanma sürecindeki değişimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmakta ve kentin değişimi ve dönüşümü için katalizör bir etki yapmaktadır. Kentsel dönüşüm bu dinamiklerin etkisi ile şekillenmekte ve küresel düzlemdeki etkilerle yerel düzlemde benzer oluşumların sergilenmesine sebep olmaktadır. Bu süreçte kentsel dönüşümü yeni bir pratik olarak ele almaya başlayan Türkiye'de, politik ve ekonomik çıkarlarla ön plana çıkan kavramlar, kentsel dönüşümün temelini oluşturan topluma yönelik kavramların önüne geçmektedir.

Çalışmanın yöntemi,

Yukarıda açıklanan amaç ve hipotezler doğrultusunda çalışmanın yöntemi şu aşamalardan oluşmaktadır;

- Öncelikle kentsel dönüşümün, günümüz kent dinamikleriyle ilişkilendirilmesi için kentle ve kentsel dönüşüm ile ilgili literatür araştırması yapılmıştır.

- Günümüzde kentsel dönüşümün açılımı yapılmış, uzun dönemde deneyimleri olan ve Avrupa Birliği gibi bir süreçte Türkiye üzerinde kentsel dönüşüm politikalarını yönlendirici etkileri olan Avrupa'nın kentsel dönüşüm süreci incelenmiştir. Bu süreçte, Türkiye'nin kentsel dönüşümle ilişkisi, kentleşme paralelinde ele alınmıştır.

- Günümüz kent dinamikleri küresel yeniden yapılanma sürecindeki değişimlerin sonucu olarak altı başlıkta kategorize edilmiştir. Bu kategorilerin kentsel dönüşümdeki yansımalarını gösterdiği oluşumlarla etkileşim tablosu çıkarılmıştır. Kategorize edilmiş oluşumlar üzerinden Avrupa ve Türkiye örneklerindeki kavramsal yansımalar belirlenmiş ve karşılaştırılmıştır.

- Sonuçta ortaya çıkan karşılaştırma sonucunda ortaya çıkan kavramsal eksiklikler, Türkiye'nin ele alacağı dönüşümlerin yönünün belirlenmesi için her bir dinamikle eşleşen başlıklarda açıklanmıştır.

2. DEĞİŞİM, DÖNÜŞÜM VE TEMEL KAVRAMLAR

Kentlerin küresel yeniden yapılanmaları ile de hız kazanan yeni süreçte kentleşme olgusu çok boyutlu değişimlerin etkisi altında kalmıştır. Bu süreçte meydana gelen değişimler özellikle büyük kentlerde yansımasını bulmuştur. Bu bölümde kentsel dönüşüm kavramının temelini oluşturan değişim, dönüşüm ve kentle ilgili genel kavramlar ele alınmış ve kentsel dönüşümle ilişkileri açıklanmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla, kentlerdeki dönüşümün etkenlerini, dönüşüm süreçlerini ve kente yansımalarını algılayabilmek için öncelikle incelenmesi gereken başlıklar olarak 'değişim dönüşüm ve kent', 'küreselleşme' ve 'sürdürülebilir kentsel gelişme' kavramları incelenmiştir. İlk olarak değişim, dönüşüm ve kent ilişkisine bakılmış, kentleşmenin genel tanımları ortaya konulmuştur. Sonrasında ise günümüzde değişimi tetikleyen ana kavram olan küreselleşme ile kent ilişkisi incelenmiştir. Son olarak da küreselleşme sürecinin sonucu olarak sıkça üzerinde durulan bir kavram olan, sürdürülebilir kentsel gelişmenin kentsel dönüşümdeki yeri açıklanmaya çalışılmıştır.

2.1. Değişim - Dönüşüm ve Kent

Değişim kavramı sözlük anlamında bir zaman dilimi içindeki değişikliklerin bütünü olarak açıklanmaktadır (http://www.tdk.gov.tr/tdksozluk). Değişimin bir zaman dilimine bağlı olması onun bir süreci olduğunu göstermektedir. Bu süreç değişim kavramının karakterini belirlemektedir. Günümüzde de değişimi kavramak, geleceği bilmek, denetlemek ve kontrol etmek için önemli bir unsur olmuştur. Varolanın özünü taşımak, iletmek ve geliştirmek de değişimin değerini göstermektedir. Dönüşüm kavramı ise sözlük anlamında olduğundan başka bir biçime girme, başka bir durum alma, tahavvül, inkılap, transformasyon olarak açıklanmıştır (http://www.tdkgov.tr/tdksozluk). Olduğundan başka bir hale gelme durumu var olan canlı cansız her şey için geçerli olmuştur.

Değişim bir süreç boyunca devam etmekte ve ortaya çıkan olgu dönüşüm olarak nitelendirilmektedir. Bir önceki halinden farklı durum alması o şeyin dönüştüğünün

göstergesi olmakta ve dönüşümün fiziksel olduğu kadar anlamsal içerik de taşımasını sağlamaktadır. İnsanoğlu yaşamda fiziksel çevre ile kuşatılmasının yanı sıra anlamsal bağlarla bu fiziksel çevreyle iletişim kurmaktadır. Bundan dolayı, fiziksel çevrenin değişmesi ile anlamsal bağların da değişmesi kaçınılmaz olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, süreç içinde insan, etkileşim içinde olduğu çevresini değiştirmekte ve kendisi de bu süreç sonunda değişmektedir. Günümüzde dünya nüfusunun büyük çoğunluğunun kentlerde yaşaması büyük bir değişimi simgelemektedir. Dolayısıyla, günümüz kentinin yeniden yapılanan sürecinde fiziksel dönüşümlerin yanı sıra toplumsal dönüşümler ön plana çıkmaktadır.

Sözlüğe göre kent, nüfusunun çoğu ticaret, sanayi hizmet veya yönetimle ilgili işlerle uğraşan, genellikle tarımsal etkinliklerin olmadığı yerleşim alanı olarak tanımlanmaktadır (Hasol, 1998). Tarihte ilk kentlerin oluşumu insan uygarlığının başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Sosyal bilimciler kentlerin ortaya çıkışlarını neolitik evreye kadar götürmüşlerdir. Uygarlık tarihinde önemli bir yere sahip olan bu evrede, tarımsal üretim beraberinde de yerleşik yaşam ilişkileri şekillenmiştir. Uygarlık tarihi açısından önemli bir dönüm noktasını oluşturan kentlerin 'Tarım Devrimi'nin getirdiği bu yapı üzerinde yükseldiği bilinmektedir. Kıray'a göre tarım, nüfusun belli bir yerde toplanmasını ve yoğunluk kazanmasını sağlamıştır. Bu ilk yerleşim düzeninden sonra uygarlıkların tarihi aşağı yukarı kentlerin tarihidir denilmiştir (Kıray, 1998a).

Keleş'e göre (2006) kentleşme, sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütleşme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim süreci olarak açıklanmıştır. Ayrıca, kentleşme sözlük anlamında kent sayısının ve kent nüfusunun artması, şehirleşme olarak tanımlanmaktadır (Hasol, 1998). Günümüz kentleri özellikle sanayi sonrası büyük değişimlerle şekillenmiştir. Sanayileşme, uygarlık tarihinde yerleşik yaşama geçilip, kentlerin kurulmasından sonra gerçekleşen ikinci büyük dönüşümün başlatıcısı olmuştur.

Bu süreçte üretimin merkezileştiği mekanlara, kırsal alandan yoğun göç hareketleri başlamış ve bunun sonucunda işçi kentleri oluşmuştur. Avrupa'da mekansal alandan başlayarak sosyo-kültürel, ekonomik ve politik ayrıca çevresel pek çok alanda köklü değişimler sanayileşme süreci sonucunda kentsel yaşamı şekillendirmiştir.

Avrupa'da bu değişim sürecinin hızlanması Endüstri Devrimi'nden sonra hızlı kentleşmeyi ve beraberinde pek çok sorunu getirmiştir. Gücün ve zenginliğin eski liman kenti ve ticaret şehirlerinden yeni endüstriyel şehirlere kayması kentlerin nüfus patlaması yaşamasına sebep olmuştur (Thorns, 2004). Toplum yapısının büyük ölçekli değişimini tanımlayan kentleşme bir anlamda fiziksel değişimin ötesinde sosyal anlamlarıyla da öne çıkmıştır.

Kentleşme hareketi, zaman içindeki bir değişmeyi anlatmaktadır. Kentleşme olgusunun, ekonomik ve toplumsal yapıdaki değişmelerden doğması, bu olgunun sadece nüfus artışıyla ilişkilendirilmesinin yanlış olacağını göstermiştir.. Kentleşmenin, ekonomik, toplumsal ve siyasal boyutlarından bahsetmiştir. Üretim biçimindeki değişimin, yani ekonomik öğenin kentleşme tanımında özel bir ağırlığı görülmektedir. Bundan dolayı kentleşme, tarımsal üretimden daha ileri düzeyde bir üretimi temsil etmiştir. (Keleş, 2006).

Türkiye'de ise genel olarak 1950'li yıllardan ve özellikle de 1960'lı yıllardan sonra sanayileşme ile birlikte kırdan kentte doğru olan göç hızlanmış ve bu çerçevede kentleşme, gecekondulaşma ve kırsal yapının çözülmesi gibi toplumsal gelişmeler, Türkiye'nin toplumsal gelişim dinamiğini derinden etkilemiştir. Ayrıca Kıray'a göre, Türkiye'de çarpık kentleşmenin en önemli göstergesi, 'gecekondu' olgusu olmuştur. Ortaya çıkışı 1945'lere uzanan gecekondulaşma, tarımda pazara yönelik üretime geçişin görsel olarak hızlandığı ve kentteki nüfusun hızla artmasına karşılık çok yavaş bir sanayileşmenin gerçekleştiği koşulların ürünü olarak görülmüştür (Kıray, 1998b). Gecekondu halkı hem kente özgü hem de kırsal kesime ilişkin kültürel özellikler taşıyan, ama tam olarak hiçbirine benzemeyen farklı bir kültür geliştirmişlerdir. Kentli köylülerin geliştirdiği bu kültür, onların sosyo-ekonomik ve siyasal ilişkilerine doğrudan yansımıştır. Sonuçta da kentlerin kırsal alanlarını oluşturan gecekondular, kentle bütünleşmede sorunlu bir görünüm taşımakta yani bir başka tanımlamayla "bütünleşmemiş kentli nüfusu" barındırmışlardır (Şenyapılı, 1997).

Dünya'da 1970'lerin ikinci yarısından başlayarak yaşanan ekonomik bunalıma çözüm arayışları, yeni teknolojilerin ortaya çıkması ve yeni üretim biçimlerinin örgütlenmesi, üretim sürecinin ayrışması ve tüketici gruplarının farklılaşması şeklinde dönüşümler göstermiştir (Aslanoğlu, 2000). Keleş'e göre (2006), 20. yüzyıldaki kentleşme başta nüfus patlamasıyla bir önceki dönemlerden ayrılmaktadır.

Sanayileşmiş toplumlardaki kentleşme, tarihsel gelişim içinde genellikle kalkınma ile birlikte yürümüştür. Gelişmekte olan ülkelerde ise sanayileşme kentleşmeyi yavaş bir hızla arkadan izlemiştir. Batı'daki kentleşme liberal bir ekonomik düzen içinde başlamış ve gelişmiştir. Günümüzde ise, 1980'lerde dünyada liberalleşme akımlarına karşın, gelişmekte olanlar başta olmak üzere, bir çok ülke karışmacı ekonomik sistemlerin yardımıyla kentleşme sorunlarının çözümüne çalışmaktadırlar.

1980 sonrası ortaya çıkan dönüşümler kentleşmeyi daha farklı boyutlara taşımıştır. Öncelikle, 20. yüzyılın sonlarında sanayileşmiş modern şehir sistemlerinden küresel organize olan bilgi hizmetlerinden üretilen servet etrafında kurulan yeni bir sisteme dönüşüm gerçekleşmiştir. Dahası, kentleşme ve kentsel alanda yaşama oranı önceki dönemlere oranla artmıştır. Sonuç olarak da kentleşmenin boyutu değişmiş, metropol kent ve küresel kent gibi kavramlar ortaya çıkmıştır. Günümüzde küresel ölçekte nüfusları beş milyondan yirmibeş milyona kadar yaklaşık otuz küresel kent oluşmuştur (Thorns, 2004). Günümüzde kentsel alanlar büyümeye ve yayılmaya devam etmektedirler. Gücün, karar verme mekanizmalarının ve altyapıların kent merkezinde yoğunlaşması kadar, zengin sosyal ilişkilerin, yüksek yoğunluğun ve çok sayıda iş imkanının bulunması da bu büyümenin sebeplerini ortaya koymaktadır. 'Yer'in anlamı küresel etkilerin dışında da var olmuştur. Kentlerin, 'kentleşme' ve 'kentsel yayılma' kavramlarının öldürdüğü kendilerine özgü anlamları sürdürmeye ihtiyaçları oluşmuştur. Günümüzde kentleşme geleceğin kentlerini belirlemeye devam ederken bir yanda geleceğin kentinin nasıl bir hal alacağı konusu da önemli bir soru olarak karşımıza çıkmıştır. Teknolojinin gelişmesi ile insan yaşantısı üzerinde avantajlarının artması sonucunda sağlık ve sosyal imkanların yüksek seviyeye ulaşması diğer taraftan da sosyal ve ekonomik açıdan büyük bir kutuplaşmanın yaşanması kent içinde büyük bir çıkmazı gündeme getirmiştir (Jenks ve Dempsey, 2005).

Görüldüğü üzere değişim ve dönüşüm kavramlarının kentle ilişkilendirilmesi kentleşme kavramını gündeme getirmektedir. Günümüzde kentleşmenin küresel etkilerden ayrı düşünülemez oluşu Avrupa ve Türkiye'de yeniden yapılanmalara sahne olan kentlerde önemli bir etkileşim sürecini başlatmıştır. Özellikle bu çalışmanın da odak noktası olan 1980 sonrası kentsel dönüşümler bu kentleşme sürecinin bir parçası olarak ortaya konmuştur.

2.2. Küreselleşme

21. yüzyılda dünyanın küreselleşme dalgası ile büyük bir dönüşüm yaşadığı bir çok alanda gündeme getirilmiştir. Oysa küreselleşme günümüzden çok öncesinde dünyanın küresel bir yapıya sahip olması fikri ile ortaya çıkan bir kavram olmuştur. Günümüzde ise küreselleşmenin çok boyutlu bir yapıya girmesi ve yeni anlamlar kazanması, bu kavramın mekan ve zamanda farklılık yaratan, karmaşık bir süreç haline gelmesine yol açmıştır. Küreselleşmenin yansımaları olarak sayabileceğimiz elektronik iletişim ağları ve toplu ulaşım kentlerde yeniden yapılanma üzerinde önemli değişikliklere sebep olmuştur.

Giddens (1994), küreselleşmeyi, modernliğin sonucu olarak nitelendirmiştir. Uzak yerleşimlerin birbiri ile ilişkilendirildiği yerel oluşumların millerce ötedeki olaylarla biçimlendirildiği dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlamıştır. İçinde yaşadığımız dönem geç modernlik koşulları ile tanımlanmaktadır. Giddens'a göre, geç modernliği açıklayan mekanizmalar ise aynı zamanda küreselleşme mekanizmalarını oluşturmaktadır. Giddens, alışveriş merkezindeki dükkanların birçoğunun dünya çapındaki mağazalar zincirine ait olduğunu, bunların açılıp kapanmasında yerel kararların değil küresel piyasa mekanizmalarınca belirlendiğini vurgulamıştır. Belirleyici olanın yerel kararlar değil, küresel kararlar olduğunu söylemiştir. Ayrıca, küresel kararlarda bireyin yakınlık kavramının da farklılaştığını da vurgulamaktadır.

Küreselleşmenin hem toplumsal, hem ekonomik hem de teknolojik boyutları görsel kültürün yaratılmasını sağlamıştır. Dünya görsel olarak dev bir devinim alanı olarak özel yaşam mekanlarına girmiştir. Görsel deneyimler günümüzde mekanla kurduğumuz bedensel deneyimin önüne geçmiştir. Bu durum yeni zaman ve mekan anlayışımızın belirleyicisi olmuştur. Teknolojik zaman ve mekan kavramı duyularla algılanabilir olanın yerini almıştır. Dolayısıyla, mekan duyumunun oluşmasına yönelik uzaklık, yakınlık, tanıdıklık gibi kavramlar yok olmaya başlamıştır.

Thorns (2004) küreselleşmeyi ekonomik, kültüre odaklı, teknolojik ve çevresel açılardan özetlemiştir. Küreselleşmenin 'ekonomik açıdan' anlamı, günümüzde gittikçe şiddetlenen küresel rekabet içinde yaşadığımızla ilişkilidir. Serbest ticaret ve sınırların ortadan kalkması politikaları ulusal yapıda ekonomik büyüme için önemli hale gelmiştir. Küreselleşmenin 'kültüre odaklı' anlamı ise, teknolojik ve ekonomik

süreçlerin de etkisiyle insan dolaşımının dünya üzerinde artmasıyla ilişkilidir. Yeni iletişim sistemleriyle kültürler arası etkileşim güçlenmiş, dünyanın farklı yerlerinde olmasına rağmen benzer etkinliklerde bulunan ve yaşayan insanlar oluşmuştur. Bu beraberinde, homojenlik ve çeşitlilik hakkında tartışmaları gündeme gelmiştir. Bu noktada küreselleşmede insan aktörlüğünün boyutu tartışma konusu olmuştur. Küresel bilgi ve eğlence akımında yerel kültür farklarının kaybolması ve benzerliklerin artışı ile sonuçlanan yeme içme alışkanlıkları ve eğlence deneyimleri standartlaşmıştır. Küreselleşmenin 'teknolojik açıdan' anlamı, yeni iletişim şekillerinin, 'elektronik faks', 'internet', 'email' ve 'www' gibi, ortaya çıkmasıyla ilişkilidir. İletişim sistemlerindeki dönüşümün, bilginin paylaşımının ve dünya üzerindeki diğerleriyle iletişimin, anında ve düşük maliyetlerle kurulmasını ortaya çıkarmıştır.

Uluslararası sermayenin dünya üzerindeki hareketi, teknolojik devrim, iletişim ağının gelişimi zaman ve mekan duyumunda önemli değişimlere yol açmıştır. Harvey (1996), tarafından zaman ve mekan sıkışması (space-time compression) olarak ifade edilen bu durum gece ve gündüz ayırımına bağlı bir zaman ve mekan duyumunu ortadan kaldırmıştır. Virilio'nun "sahte gün" tanımı yeni bir zaman ve mekan duyumudur; günümüzde uydular sayesinde izleyici başka bir günün ışığı ve yeriyle birliktedir. Sermaye açısından ele alındığında ise gece ve gündüz olarak dilimlere ayrılan bir zaman ayırımından söz edilemez. Çünkü küresel düzlemde 24 saat açık borsalar, bir pazardan diğerine ağlar 'networkler' içinde bir dünya yaratmaktadır.

Küreselleşme süreci aynı zamanda günümüzdeki toplumsal değişmeyi de yansıtmaktadır. Yerel olaylar her ne kadar küresel süreçlerden farklı yönde gelişebilse de yerel dönüşümler küreselleşmenin bir parçası olmuşlardır (Aslanoğlu, 2000).

Şehirlerde ekonominin yeniden yapılandırılması ile dünyada sermayenin dolaşımı, endüstri sonrasından ve bununla birlikte küresel entegre olma döneminden itibaren hızla yükselen bir ivmeye sahip olmuştur. 1980 ve 1990'lı yıllarda küresel ve yerel değişimlerin analizi yeniden önem kazanmıştır. Ekonomik yeniden yapılanma sürecinde, endüstrisizleşme ve bunun şehrin mekansal ve sosyal yapısına getirdiği dönüşümler araştırılmıştır (Smith, 1996). Küreselleşme sürecinde sadece bazı kentler ön plana çıkarak cazibe noktası olma yolunda küresel ekonominin getirilerinden faydalanabilmişlerdir. Dolayısıyla, kentlerin küresel süreçte yer alabilmek için çeşitli

girişimlerde bulunmaları gerekmiştir. Avrupa'da bu süreç, kendilerini yenileyemeyen eski sanayi kentlerinin küresel ilişkiler ağının dışında kalmaları ve dolayısıyla bu ilişkiler ağının ortaya çıkardığı refahtan pay alamaması sonucunu doğurmuştur.

Farklı ülke toplumlarında tek tipleşmeye, ortak bir kültür oluşturmaya iten bir süreç olarak tanımlanan küreselleşme kentleri küresel kent olma yolunda yeniden yapılanma süreçlerine taşımıştır. Bu sürecin gelişmiş ülkeler lehine işleyen bir sistem baskısı altında oldukları önemli bir tartışma konusu olmuştur. Kentlerin rekabetinde yerelliklerin ön plana çıkarılması gibi ifadeler küresel ve yerel arasındaki dengelerin çok iyi tanımlanmasını gerekli kılmıştır.

2.3. Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kentsel Gelişme

Sürdürülebilirliğin ana fikri, uygarlaşmanın, en iyi anlamında insanı ele alan bir uygarlaşmanın, gelecek nesillere, dünya üzerindeki tüm yaşamı ilgilendiren sürdürülebilir sistemleri sağlama sözünü vermek olarak özetlenmiştir. Uyum ve dengenin bir yaşam felsefesi olarak değerlendirilmesi de sürdürülebilirliğin ana fikri olarak görülmektedir (Bartuska ve Kazimee, 2002). Ayrıca günümüzün gereksinmelerini karşılarken gelecek nesillerin de gereksinmelerini karşılamasına olanak tanıyacak şekilde kaynakların kullanımının sınırlanması da sürdürülebilirliği en genel anlamında açıklamaktadır (Koçhan, 2003).

Sürdürülebilirlik terimi en yaygın anlamında ekolojik sürdürülebilirliğe referans olarak kullanılmıştır. 1992'deki Dünya Zirvesi'nden sonra bir çok uluslar arası organizasyonlarda 'sosyal sürdürülebilirlik', 'ekonomik sürdürülebilirlik' ve 'toplumsal sürdürülebilirlik' hatta 'kültürel sürdürülebilirlik' kavramları sürdürülebilir gelişmenin alt başlıkları olarak kullanılmaya başlanmıştır. Sürdürülebilir özgül sosyal ilişkiler, gelenekler veya yapıların ihtiyacının desteklenmesi üzerine sosyal sürdürülebilirlikten bahsedilmiştir. Günümüz toplumsal yapısı sürekli bir değişim içindedir ve bu değişime ayak uydurmak için sosyal yapının da sürekli değişmesini gerekli kılmıştır. Bundan dolayı, sosyal sürdürülebilirliğin tam olarak neyi ifade ettiği tanımlanamamıştır. Kentsel gelişmenin değerli bir miras olan kültüre karşı sorumluluğu her zaman olmalıdır. Çünkü kültür geçmişteki değerlerin günümüze taşınmasında önemli görülmektedir. Kültür durağan bir kavram değildir, günümüz süreçlerinde etkileşim halindedir. 'Kültür insanın gelişen ve değişen doğasında yenilikleri ve değişmeyi kabul etmediği zaman ne

kadar gelişmenin bir aracı olabilir' sorusu sürdürülebilir gelişme çalışmalarının önemli sorusu olmuştur (Pugh, 1996). 'Sağlıklı, uzun vadeli ekonomik büyüme ve kalkınma', 'az maliyet-yüksek verim', 'akılcı kaynak ve enerji kullanımı' ve 'sürekli döngü' gibi başlıklar ekonomik sürdürülebilirliğin genel çerçevesini belirlemektedir. Sosyal sürdürülebilirliğin anlamı da, 'kültürel kimliğin korunması', 'yüksek yaşam kalitesi', 'yeni kimlik kazandırma', 'insan sağlığı ve güvenliği', 'istikrar', 'adalet ve kolay erişebilirlik', 'özürlüleri topluma kazandırma' gibi temel toplumsal ihtiyaçları içermektedir (Koçhan, 2003).

İlk olarak 1980'de Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (IUNC) tarafından 'Dünya Koruma Stratejisi' adlı bildiride 'Sürdürülebilir kalkınma ve toplumsal gelişme' üzerine değinilmiştir. Daha sonrasında Birleşmiş Milletler (BM) Çevre ve Kalkınma Komisyonunca 'Ortak Geleceğimiz' adlı bir bildiri içinde bu kavram tüm dünyaca yaygınlaşmıştır. 1992 Rio Dünya Zirvesi'nde sürekli ve dengeli kalkınma ilkesiyle insanların sağlıklı, doğa ile uyumlu yaşam hakkına sahip olmaları odak noktası olmuştur (Keleş ve Hamamcı, 1998). Sürdürülebilirlik başlığı altında bir çok tartışma ve toplantı bunların devamında daha sıkça ortaya konulmuştur. Günümüze kadar 140 ülke tarafından onaylanan 1997'de 'Uluslararası Kyoto İklim Sözleşmesi', taraf ülkelerin sera etkisine yol açan gazların havaya karışmasını engelleyecek ya da azaltacak önlemlerin yaygınlaştırılması üzerine kararlar almıştır.

Sürdürülebilir gelişme gelecek kuşaklara aktarılan bugünün değerleri olarak görülmektedir. Her kesin temel ihtiyaçlarını karşılayabileceği sağlıklı bir çevre oluşturması yanında, gelecek nesillerin ihtiyaçları düşünülerek davranılması sürdürülebilir kalkınmanın temellerindendir. Kaynakların kullanımı, yatırımların yönlendirilmesi ve teknolojinin getirilerinden toplum yararına faydalanılması sürdürülebilir gelişme sürecinde beklentilerin yanıtlanabilme kapasitesine sahip olmasını gerektirmiştir (Keleş ve Hamamcı, 1998).

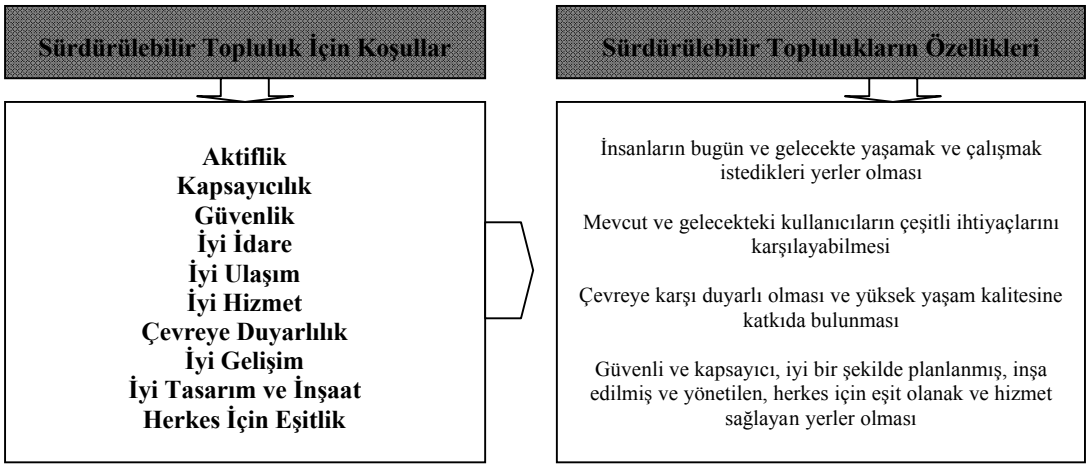
Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), 14 Aralık 1960 tarihinde imzalanan 'Paris Sözleşmesi'ne dayanılarak kurulmuştur ve savaş yıkıntıları içindeki Avrupa'nın 'Marshall Planı' çerçevesinde yeniden yapılandırılması amacıyla 1948 yılında kurulan Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün (OEEC) devamı niteliği taşımıştır. Örgütün tüzüğe bağlanmış amaçları arasında, finansal istikrarın eşzamanlı olarak korunduğu üye ülkelerde ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde 'halkın yaşam standartlarının iyileştirilmesi', 'sürekli ve dengeli ekonomik gelişim sağlayan

politikaya destek ve yardım' ve 'işsizliğin ortadan kaldırılması' olarak geçen madde sürdürülebilir gelişmenin çerçevesini belirlemektedir (www.oecd.org).

Sürdürülemeyen ekonomik büyüme, sosyal parçalanma ve çevresel kalitenin düşmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla günümüzde günün genel geçer trendlerinin sürdürülebilir hale getirilmesi gerekmektedir. Kentlerde, sosyo-ekonomik organizasyonların temel formlarının sadece pazar ekonomilerini oluşturmasına değil toplumun sağlıklı gelişmesi için varolması gerekliliği önemi ortaya çıkmıştır (Pugh, 1996).

'Sürdürülebilir Kalkınma' olarak adlandırılan anlayış, gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme imkanlarını tehlikeye sokmadan, bugünkü kuşakların ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayacak kalkınma biçimi olarak tanımlanmıştır (Brundtland Report, 1987). AB İngiltere Dönem Başkanlığı'nın 6-7 Aralık 2005 tarihlerinde İngiltere'nin Bristol kentinde düzenlediği AB bakanları düzeyindeki toplantıda, 'Sürdürülebilir Topluluklar Üzerine Bristol Mutabakatı' kabul edilmiştir. Mutabakat metni, Avrupa'daki farklı ölçekteki toplulukların sürdürülebilir olabilmesi için gerekli koşulları belirlemekte ve iyi uygulamaların paylaşılmasını amaçlamaktadır. Yapılı çevre ve dolayısıyla da mimarlıkla doğrudan ilgili olan Mutabakat'ta sürdürülebilir toplulukları oluşturan temel özellikler kısaca, 'Aktiflik, kapsayıcılık, güvenlik, iyi idare, iyi ulaşım, iyi hizmet, çevreye duyarlılık, dengeli gelişim, iyi tasarım ve kaliteli inşaat ve herkes için eşitlik' olarak vurgulanmıştır. Mutabakata göre, sürdürülebilir topluluklar, insanların bugün ve gelecekte yaşamak ve çalışmak istedikleri yerlerdir, mevcut ve gelecekteki kullanıcıların çeşitli ihtiyaçlarını karşılarlar, çevreye karşı duyarlıdırlar ve yüksek yaşam kalitesine katkıda bulunurlar. Dolayısıyla sürdürülebilir topluluklar, güvenli ve kapsayıcı, iyi bir şekilde planlanmış, inşa edilmiş ve yönetilen, herkes için eşit olanak ve hizmet sağlayan yerler olmalıdır (Bristol Mutabakatı, 2005).

Sürdürülebilir kentsel gelişme, varolan toplumsal kimliğin olumlu yönlerinin korunması, olumsuz yönlerinin düzeltilmesi üzerine ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir toplumsal gelişmede ekonomik, sosyal ve çevresel gelişmelerin birbirleriyle olan ilişkilerinde toplum faydasının ön planda tutulmasını göz önünde bulundurmayı hedeflemiştir. Sürdürülebilir topluluk için koşullar ve sürdürülebilir toplulukların özellikleri bu noktada önem taşımaktadır (Şekil 2.2).

Şekil 2.1 Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Çerçevesi
(Bristol Mutabakatı, 2005'e göre uyarlanmıştır)

1996 İstanbul'da gerçekleştirilen 'Birleşmiş Milletler Habitat II Zirvesi' sürdürülebilir gelişme konusunda önemli vurguların yapıldığı bir toplantı olmuştur. Habitat Gündemi'nin amaçları ve hedefleri arasında 'herkese yeterli konut' ve 'kentleşen dünyada sürdürülebilir insan yerleşmeleri'nin sağlanabilmesi için tüm insan yerleşmeleri politikalarının uygulanabilir olması ve bu sürece uyum sağlanması amacıyla, tüm yerel politikaların bütüncül olarak gözden geçirilmesi önerilmiştir. Bu toplantıda ayrıca sürdürülebilirlik, 'eşit haklarla sahip olmak, geniş ölçekli katılım, sahiplenme, organizasyon, etkin ve çok aktörlü süreç ve yaşanabilirlik' genel ilkeler olarak benimsenmiştir (Keleş, 2006).

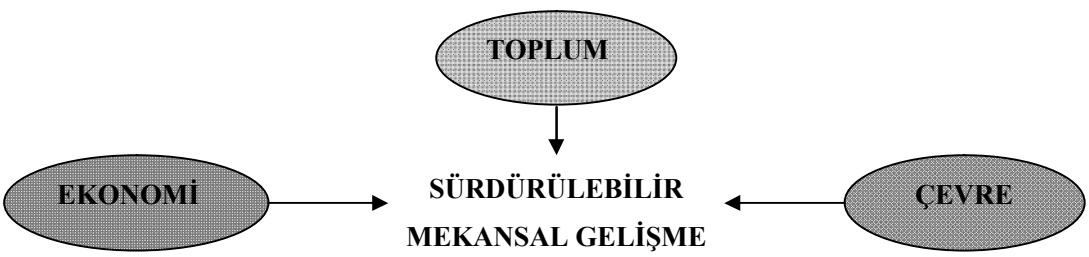
Turgut, sürdürülebilir kentsel gelişmenin fiziksel gerekliliklerini; 'yüksek yaşam kalitesinin ve yüksek yoğunluğun yanısıra minimum enerji ve kaynak tüketimi' olarak vurgulamıştır. Ayrıca sosyo-kültürel gerekliliklerini ise; 'gelişme ahlakı, çevre ve sürdürülebilirlik bilinci ve sorumluluğu ve sürdürülebilirlik çalışmalarına katılım' bileşenleri olarak ele almıştır (Turgut Yıldız ve Ketizmen 2006).

Sürdürülebilir kentler yaratmak için yurttaşlık fikrinin yaygınlaştırılması ve katılımda toplumun rolünün ön planda tutulması gerekmiştir (Pugh, 1996). Ayrıca yerel yönetimlerin günün koşullarına göre, dönüşümün ve dinamiklerin bilincinde modernize edilmesi şart olmuştur (Jenks ve Dempsey, 2005). Toplumun refah düzeyinin arttırılması ve gelecek süreçlere taşınması üzerinde sürdürülebilir gelişme, kentsel dönüşüm çalışmalarında önemle vurgulanan bir kavram haline gelmiştir. Sürdürülebilir gelişme için; 'kültürel tarihi mirasın zenginleştirilmesi, açık alanların

düzenlenmesi, yerleşim alanlarının boyutlarının korunması, yerleşim alanlarındaki sosyal dengenin korunması veya iyileştirilmesi' ana esaslar olarak görülmüştür (Binns, 2005).

Kentsel sürdürülebilirliğin uygulanmasında en iyi yol kent merkezlerinin, bölgede yaşayan insanların, iş çevreleri, sosyal aktiviteleri ve kültürleri göz önünde bulundurularak geliştirilmesiyle mümkün olmuştur. Bölgede yaşayan insanları yerinden etmeden ve soylulaştırma yaklaşımının gerçekleşmesine izin vermeden çevresel kalitenin artırılması ve kamusal alanların tasarlaması gerekli görülmektedir. Kentte, sürdürülebilir alternatif formların araştırılması önemlidir. Bunun için kentin karakteristikleri tanımlanmalı ve bunun üzerine sürdürülebilirlik formları tasarlanmalıdır. Modern ekonomik eğilimler 'trendler' ve politik trendlerin getirdiği metalaşma ve standartlaşmaya karşı, kent karakterinin tanımlanması ve desteklenmesi ile içerik ve diğer kentlerden özelleşen noktaların belirlenmesi önemlidir. Kentlerin ve toplumların sağlıklı gelişmeleri, içlerinde sembolik anlamları da içerdikleri zaman yeterli ve geçerli olmuşlardır (Jenks ve Dempsey, 2005).

Bu bağlamda günümüzde, kentsel gelişme konusuna bakışın 'sürdürülebilirlik' vizyonu öne çıkmaktadır. Günümüzde sürdürülebilirlik kentsel gelişme bağlamında önemli bir kavramsal temel oluşturmaktadır. Sürdürülebilir toplumsal gelişme, 'ekonomik, sosyal ve çevresel gelişmeler'in birbirleriyle uyumlu olarak etkileşim süreçleri içinde bulunmalarıyla gerçekleşmektedir. Sürdürülebilir toplumsal gelişme veya sürdürülebilir kalkınmanın 1970'lerden beri resmi gündemlerin konusu olması, AB'nin mekansal gelişme perspektifi içinde dengelenmiş ve sürdürülebilir gelişme için hedef üçgeni oluşturmasında önemli yer tutmuştur. AB'nin üç önemli politikası ekonomik ve sosyal uyum, doğal kaynaklar ve kültürel mirasın korunması, Avrupa bölgesinde daha dengelenmiş bir yarışabilirlik politikaları ile ilişkili olmuştur (Şekil 2.1) (European Commision, 1999).

Şekil 2.2 Dengelenmiş ve Sürdürülebilir Gelişme İçin Hedef Üçgeni (European Commision, 1999)

2.4. Bölüm Sonucu

Bu bölümde günümüz kentinde üzerinde sıkça durulan kavramlar açıklanmıştır. Bu kavramlar günümüzde küresel değişim süreçlerinin etkisi ile hızlı bir dönüşüm yaşayan kentlerin yeniden yapılanma ihtiyaçlarıyla ilişkilidirler. Son yirmi yılda küreselleşme olgusunun her alanda etkileşimleri tetiklemesi, farkındalığımızın artmasını sağlamış ve bu farkındalığı somut hale getirme çabaları gündeme gelmiştir. Küreselleşme süreci kentler arası etkileşimi arttırmış, ortaya konan kentsel ihtiyaçlar veya günümüzde kentleşme geleceğin kentlerini belirlemeye devam ederken bir yanda geleceğin kentinin nasıl bir hal alacağı konusu da önemli bir soru olarak karşımıza çıkmıştır. Dolayısıyla, kentsel düzenlemeler bir çok ortak paydaya göre şekillenmeye başlamıştır. Teknolojinin gelişmesi ile insan yaşantısı üzerinde avantajlarının artması sonucunda sağlık ve sosyal imkanların yüksek seviyeye ulaşması sağlanması, diğer taraftan da sosyal ve ekonomik açıdan büyük bir kutuplaşmanın yaşanması, kent içinde büyük bir çıkmazı gündeme getirmiştir. Bu bir çok kent için ortak problem alanı oluşturmaktadır. Bundan dolayı, sürdürülebilir kentsel gelişme kavramı, bütün dünya üzerinde benzer toplumsal, çevresel ve ekonomik sorunların çözümü üzerine alınan bütüncül bir kararın göstergesi olmuştur.

3. KENTSEL DÖNÜŞÜM

Günümüzde kentsel dönüşüm planlı, çok boyutlu ve kapsamlı bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Kavram temel anlamında, müdahale edilen kent parçasının kenti ve kent çevresini büyük ölçeklerde hem çevresel hem de toplumsal açılardan etkilemesinden dolayı önem taşımaktadır.

Her dönemin kendine özgü süreçleri kentsel dönüşümün farklı yaklaşımlarla ele alınmasını doğurmuştur. Bu tarihsel süreç içinde kentlerin dönüşümü tarihsel süreçte çeşitli söylemler paralelinde gözlemlenebilmektedir. Bu bölümde ilk olarak, bu süreçler, 'modernizm', 'postmodernizm' ve 'küreselleşme' olarak ele alınmış ve bu süreçlerdeki değişimler ortaya konmaya çalışılmıştır. Tarihsel süreçteki değişim ve dönüşümler günümüzde ortaya konan kentsel dönüşüm oluşumlarının belirli bir çerçevede incelenebilmesi için önemli bir altlık oluşturmuştur. Daha sonra, planlı süreçte ele alınan kentsel dönüşümün, kapsamı, amaçları ve boyutları üzerinde durulmuş ve son olarak ise, Avrupa ve Türkiye'de kentsel dönüşümün tarihsel süreci incelenmiş, süreçlerdeki kentsel dönüşümlerdeki yaklaşımlar irdelenmiştir.

3.1. Tarihsel Süreçte Kentlerin Dönüşümü

Tarihsel süreçte kentlerdeki dönüşümler, on dokuzuncu yüzyıldaki endüstri devriminin tetikleyici etkisiyle hız kazanmış ve boyut değiştirmiştir. Endüstriyel sistem ile kentlerde insan nüfusu artmış ve bundan dolayı da yeni ulaşım ağları inşası zorunlu olmuştur. Yirminci yüzyılın başlarında ise şehirlerin sınırları genişlemiş, şehrin her alanında insan ölçeğinden makine ölçeğine geçişin izleri açıkça izlenmeye başlanmıştır. Şehirlere göç ve beraberindeki sosyo-ekonomik ve kültürel sorunlar da kentlerdeki dönüşümlerin önemli bölümünü oluşturmaya başlamıştır. Yirminci yüzyılın sonlarında ise kapitalizm ve teknolojinin hızlı gelişimi toplumların sosyo-ekonomik ve kültürel yapılarını derinden etkilemiştir. Üretimden tüketime sanayiden ticarete her tür süreç kent mekanı içinde dönüşümlerin yönünü belirlemiştir (Aslanoğlu, 2000).

Bu tarihsel dönemler paralelinde, ortaya çıkan söylemler kentleri gerek fiziksel, gerekse sosyal boyutlarda değişime ve dönüşüme uğramıştır. Modern söylemde kent, endüstrinin gelişimine odaklı olarak merkezileşmekte dönüşmektedir. Postmodern söylem ise endüstriyi merkez dışına taşımış, merkezde sosyo-kültürel kullanımlara ve yatırımlara ağırlık vermiştir. Küresel söylemde ise kent mekanları, uluslar arası ilişkiler ağının merkezi olmuştur. Sermayenin arenası olan kente yapılan her yatırım, küresel bazda bu kentin öne çıkmasını ve pazar payının büyümesini sağlamıştır. Kentlerin küresel süreçteki mücadeleleri sermayeyi kapıp, ağlarını ve prestijlerini genişletmek olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada, son yüzyılda ortaya çıkan dönüşümlerin anlamlandırılmasında kavramsal çerçeveler modernizm, posmodernizm ve küreselleşme süreçleri paralelinde incelenmiştir.

3.1.1. Modernizm Sürecinde Kentler

Modernizm, doğrusal büyüme, mutlak gerçeklik, ideal bir sosyal yaşam, akılcılık, bilginin üretimi ve standartlaşma kavramlarına dayanmıştır (Harvey, 1996). Dolayısıyla, modernite, henüz gerçekleşmemiş bir geleceğe yönelmiştir. Modernizmin en tepe noktası, 20. yüzyılın Fordizm ve refahçılığın birlikte egemen oldukları dönem olarak görülmüştür. Bu insanların kitle tüketimi modeline dahil edilmesi üzerine, devlet faaliyetlerinin üretimi arttırdığı ve her türlü üretimde standartlaşmanın temel alındığı bir süreç olarak tanımlanmıştır (Thorns, 2004).

Modernizm, genişleyen kapitalist pazarın itici gücüyle oluşan sanayi hamleleriyle ve nüfus hareketleriyle yaratılan nesnel modernleşme süreci ile kültürel vizyonda ifadesini bulan bir sosyal-kültürel dönüşüm sürecini de içermektedir. Modernleşme sürecinde kent, kırdan göç eden yığınların modernite deneyimini yaşadıkları mekan olmuştur. Bir anlamda kent, modernizmin bir üst anlatısı, kültürün oluştuğu alan olarak incelenmiştir. Modernizm, pozitivist-teknosantrik, doğrusal ilerleme ve rasyonel planlamanın egemen olduğu, bilginin ve üretimin standardize edildiği bir süreç olarak ele alınmıştır (Aslanoğlu, 2000).

Modernizmin etkisiyle kimlik değiştirme sürecine giren kentlerde, endüstriyel üretimin şekli ulusal ölçekten uluslararası ölçeğe geçmiş, kent nüfusu artmış, yeni ulaşım ağları sağlanmış ve ülkeler çapında limanlar şehrin endüstri merkezi haline gelmiştir. I. Dünya Savaşı sonrası yeni ekonomiye dayalı olarak kurulmaya başlanan ilişkilerle, serbest sermaye hareketleri, rekabet ve ekonomideki büyüme kentler için

büyük ölçüde yeniden yapılanmanın temellerini oluşturmuş, ulus-devletler yükselişe geçmiştir (Tekeli, 2001).

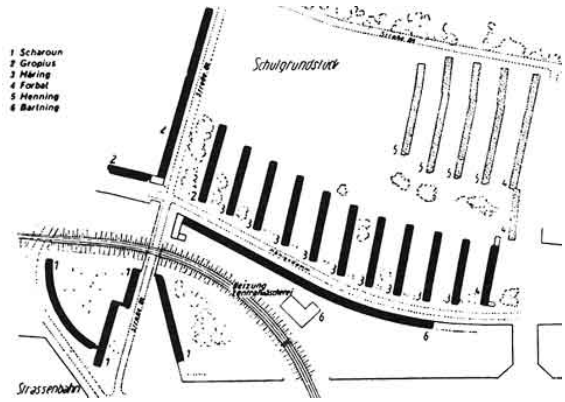
Modernizm, şehirlerde sosyal ve fiziksel anlamda pek çok dinamiğin değişmeye başladığı, şehirlerin eski kimliklerinden sıyrılarak yeni, modern şehir formlarını kendilerine örnek aldıkları bir dönemi temsil etmiştir. Bununla birlikte, kentlerin planlı yeniden yapılanma sürecinin de modernizm söylemi ile birlikte doruğa ulaşması söz konusu olmuştur (Barnett, 1982).

20. yüzyıl başlarında, Tony Garnier'in Endrüsri Kenti tasarımı bir ırmak kıyısında yer alacağı düşünülen 35 bin kişilik bir yerleşmenin ayrıntılı plan ve görünüşlerini içeren çizimler büyük ölçekte modernist tavırlarla tasarlanan önemli kent örneklerinden biridir. Garnier, 35 000 nüfuslu bir yerleşme olarak düşünülen kent, Ebezener Howard'ın 'Bahçekent' fikrine de benzemektedir. Garnier'nin projesinde kentsel alanın yarısı yeşil alanlara ayrılmıştır. Garnier sanayi kent projesinde çağdaş gereksinimlere çözüm getirmiştir. Kentin farklı işlevleri arasında net bir ayrım öngörmüştür ve endüstri bölgesi yeşil bir kuşakla ayrılmıştır (Şekil 3.1) (Barnett, 1982).

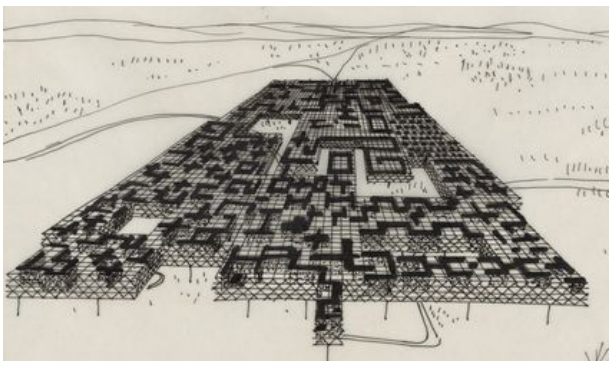
Şekil 3.1 Tony Garnier, Sanayi Kenti (Une cité industrielle) Projesi (http://en.wikipedia.org/wiki/Tony_Garnier_%28architect%29)

Modern kentin akılcı ve doğrusal planlamasının örneği olan, Walter Gropius'un Berlin'de Siemens-stadt toplu konut yerleşmesinde binalar kuzey-güney doğrultusunda olup beş katlı ve bant halinde planlanmıştır. 1929'da yarışma sonucu ortaya konan bu projenin yerleşmesinde güneş önemli faktör olmuştur. Sekiz-on katlı yapılar yeşil tonla izole edilmiş, sokağa koşut olmayan biçimde yerleştirilmiştir (Şekil 3.2) (Barnett, 1982).

Şekil 3.2 Walter Gropius, Siemensstadt, Berlin 1930
(http://en.wikipedia.org/wiki/Tony_Garnier_%28architect%29)

Modern şehirler standart konut tipleri, modern sosyal organizasyonlar, temiz çevreler ile betimlenmiştir (Şekil 3.4). Dönemin mimarları ve kentsel tasarımcıları geleceğe yönelik olma yolunda, geçmişin gözardı edilmesi ile bir anlamda ütopik bir kent hayal etmişlerdir. Örneğin, Mimar Yona Friedman, ütopik ve hümanist bir yaklaşımla kentlerin oluşumunda ve oluşturulmasında yaşayanlara ait sivil girişimciliğin gerekliliği ve esnek kentsel/mimari yapıların oluşturulmasının gerekliliğini 1950'lerden bu yana savunmuştur. Bu manifestosunu takiben 'Mekansal Kent' (Spatial City) adını verdiği kent çizimleri ve planları ile esnek mimariyi görsel olarak ortaya koymaya ve uygulanabilirliğini göstermeye çalışmıştır. Bu planlarda, kentin üstünde yükselen ve boşlukları kaplayan üç boyutlu yapılar önermiştir (Barnett, 1982) (Şekil 3.3).

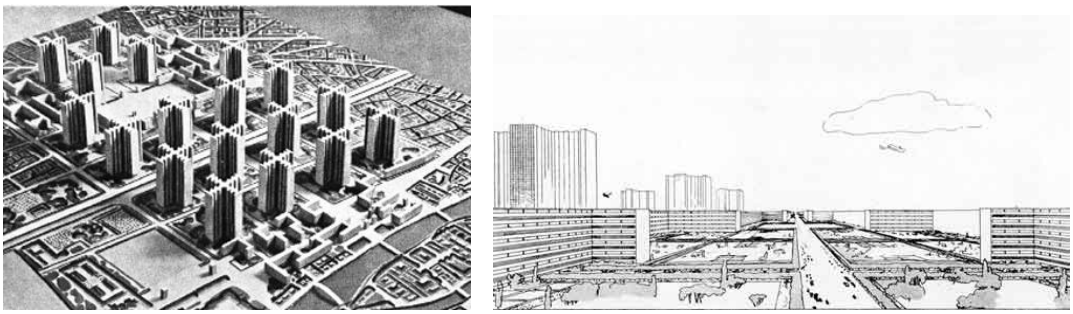

Şekil 3.3 Yona Friedman, Mekansal Kent (Spatial City) Projesi
(http://de.wikipedia.org/wiki/Yona_Friedman)

Modern kent planlamasının en yaygın imajı olarak Le Corbusier'in kentsel tasarımları ön plana çıkmaktadır. Le Corbusier'in Paris'in kentsel tasarımında, Notre Dame ve birkaç önemli tarihi yapı dışında bütün kentin çehresinin yeniden modern

ilkelere göre tasarlanması tarihsel değerlerin gözardı edilmesini beraberinde getirmiştir (Şekil 3.4). Dolayısıyla, bu dönemde ortaya konan kentsel yenileme projelerinin modernist konseptlere göre ortaya konması sonraki dönemlerde eleştiriler almasının göstergesi olmuştur.

Paris kenti teknolojik gelişmeleri ile modernizmin sembolü olmuştur. Le Corbusier'in 1920'lerdeki kentsel projeleri mevcut kent dokularına karşı çıkan modernist yaklaşımları Paris için 'İdeal Kent' önerisinde görülmektedir (Barrnet, 1982) (Şekil 3.4). Le Corbusier'in Paris için ideal kent önerisi büyük bulvarlar, yüksek katlı standartlaşmanın örneği konut yapıları ve yeşil alanlar doğrusal biçimde yerleşmiştir.

Şekil 3.4 Le Corbusier, Paris için İdeal Kent önerisi
(http://www.tu-harburg.de/b/kuehn/voisin.jpg)

Modernizm, şehirlerde sosyal ve fiziksel anlamda pek çok dinamiğin değişmeye başladığı, şehirlerin eski kabuklarından ve kimliklerinden sıyrılarak yeni, modern şehir formlarını örnek aldığı bir dönem olmuştur. Büyük ölçekli kamu binalarının, tren yollarının, büyük bulvarların ve planlı mahallelerin yeniden inşası ile kontrollü ve planlı bir süreçte şehrin makroformu değişmiştir. 20. yüzyılın ilk on yılında, elektrikli tramwayların gelişmesi, otobüsler ve arabaların şehirde yoğunlaşması, şehrin mekansal düzeni üstünde büyük etkiler yapmıştır. Bunun sonucu olarak kent dışı yerleşimler, banliyölerin oluşumu yaygınlaşmıştır (Thorns, 2004).

Modernizm sürecinde meydana gelen dönüşümler büyük ölçekli ve planlı süreçlerde yıkıp yeniden yapmayı içermiştir. Kentlerin bu süreçte planlı ele alınışları, 1910'larda güzel kent kavramı ile tek merkezli ideal şehirler yaratma eyleminin ön planda olması, 1920'lerde uluslar arası modernist imaj-yönelimli modern şehirlerin yeniden planlanması, 1930'larda ise tarihi miras yönelimli olarak kentiçi tarihi miras bölgelerinin yeniden ele alınması ile özetlenmektedir.

II. Dünya Savaşı sonrası ise sermaye birikimi bölgesel bir kentsel gelişim yaratmış ve kent içi endüstri alanlarının merkez dışına kaçmasına yol açmıştır. Bu sürecin kentleri yeniden yapılandırmasındaki rolü, 1940'larda endüstriyel modernist imaj yönelimli kentsel rehabilitasyon yaklaşımı, kent içi alanlarda sosyal konut programları, 1950'lerde kapitalist endüstri yönelimli kentsel rehabilitasyon yaklaşımı ve merkezi iş alanları çevresine yönelik yeniden geliştirme programları ile ortaya çıkmıştır.

Modern kentte doğa ve insan etkileşiminin boyut değiştirmiştir. Kentsel mekanın yeni elemanları olarak kamusal parkların ortaya çıkışı da bu dönemde önemli bir dönüşüm olarak görülmüştür. Dolayısıyla, 'Bahçe Kent Hareketi' ve 'Güzel Kent Hareketi' de dönemin kentlerdeki yansımaları olmuştur.

Güzel Kent Hareketi'nin Türkiye'de yayılmaya başlamasının sonuçları 1980'li yıllara kadar ortaya konan kanun ve yasalarda belirli büyüklükteki kentlerin planlamasının zorunlu hale getirilmesiyle gözlemlenmiştir. Artık kentin parçalarının planlanmasıyla yetinilmemiş kentin tümü planlanmıştır. Yeni bölgelerde bahçeli evler düzeni önerilmiştir. Bu da Batı'da gelişmiş olan 'Bahçe Kent' ütopyasının Türkiye'ye yansımasını oluşturmuştur. Bu planların Türk kentlerinin dokularıyla uyumlu olmayışı ve maliyetlerinin çok büyük, belediyelerin imkanlarının ise kısıtlı olmasından dolayı sadece yeni kesimlerde az sayıda uygulanabilmiş, kentin tarihi bölgelerinde uygulanamamıştır (Tekeli, 1998). Modern kent, Amerika için, yeni endüstrilerin getirileri ile kent merkezinde yüksek iş kulelerini, kent çeperlerinde de yoğun bahçeli konut yerleşimlerini simgelemiştir. buna en iyi örnek New York kent merkezinin gelişimi olarak gösterilebilir (Şekil 3.5).

Şekil 3.5 New York, Manhattan, 1930'lardaki yüksek yapılaşmış kent merkezi görünümü (http://www.civil.columbia.edu/~ling/others/manhattan-1930.jpg)

Özellikle Mies Van Der Rohe'nin 1948-1951 tarihinde Birleşik Devletlerin sağladığı endüstriyel üretim olanaklarıyla Chicago'da yapılan Göl Kıyısı Apartman kuleleri (Lake Shore Drive Apartmanları) dünyanın her yerinde kentsel dönüşümün ve modernleşmenin işareti olan ve kentlerin vazgeçilmez birer elemanı olmuştur (Şekil 3.6).

Şekil 3.6 Modernleşmenin simgesi olarak Mies Van Der Rohe'nin Göl Kıyısı Apartmanları (http://www.bc.edu/bc_org/avp/cas/fnart/fa267/mies/860_880_1.jpg)

Modernizm sürecinde, koşullar ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, genelde eğilim, savaş döneminin kitle üretimi ve planlama deneyimini, dev bir yeniden inşa ve yeniden yapılanma programını başlatmanın bir aracı olarak görmek yönünde gelişmiştir. Kentsel alanın yeniden inşası ve yenilenmesi de, bu düşüncenin temel unsurlarından biri haline gelmiştir. Örneğin, Avrupa ülkelerinin çoğu İngiltere'nin uyguladığı ve modernist mimarların önerdiği rasyonel planlama yöntemlerini benimserken ABD ise, hızlı ve denetimsiz bir altkentleşmenin (banliyöleşmenin) gelişmesiyle karşı karşıya kalmıştır. Altkentleşme ile birlikte kent merkezlerinin terk edilme süreci hızlanmış, bu eski kent merkezleri de devlet eliyle yeniden yapılandırılmıştır (Harvey, 1996).

3.1.2. Postmodernizm Sürecinde Kentler

20.Yüzyılın ilk yarısında dünyada büyük değişimler, sosyal siyasal ekonomik dönüşümler ve devrimler yaşanmış ikinci yarısında ise, devrimlerin çoğunun yok oluşunu hazırlayan değişimler gelişimler ve paradigmalar oluşarak günümüzü etkisi altına almıştır. Bu yeni süreç postmodernizm olarak kentlerde yansımasını bulmuştur.

Soja'ya göre postmodernist yaklaşım; tüm modernist düşüncelerin derin bir eleştirisi, tamamlayıcı yazıların eleştirisi, temel örnek hikayeler, edebiyatta sessizlikler, farklı ve başka olma kavramının yeniden düşünülmesi, tarihçiliğin eleştirisi, hiper-realite, hiper-alan ve simülasyona gösterilen yeni ilgi, gibi başlıkları içermiştir (Soja, 1989).

Postmodernizm, modernden sonra 'eklektizm, öncü olma, bireyleşme, cemaatleşme' gibi kavramları beraberinde getirmiştir. Kentteki postmodernizm Harvey'e göre; 'planlama ve gelişmenin geniş ölçekli metropol çapına teknolojik bakımdan rasyonel ve etkin kent planları üzerine yoğunlaşması gerektiği konusunda ısrar eden ve bunu kesinlikle yapmacıklıktan uzak bir mimari ile destekleyen modernist düşünceden bir şekilde kopuş' şeklidir. Modernizmde farklılaşma sürecinde ortaya çıkan atomize bireyler, farklı fonsiyonlara sahip olsalar da bir bütünün parçası olarak görülmüşlerdir. Postmodernist bakış içinde farklılaşma ve farklılıkların giderilmesi süreçleri eş zamanlı olarak yaşanmıştır. Postmodernizmde etkili olan parçalanmadır ve bu parçalar kolaj-montaj halinde bir arada durmaktadır (Harvey, 1996). Postmodernizm modernizmin doğrusal ve rasyonel planlamasının karşısında bir parçalanma ve yeniden eklemlenme süreci olarak ortaya çıkmıştır. Postmodernite, genel geçerlilik iddiası taşıyan meta anlatıların reddedildiği, çoğulculuğun ve parçalanmanın kabul edildiği, farklılıkların vurgulandığı bir durumu ifade etmiştir (Aslanoğlu, 2000).

Postmodernizmin çıkış noktasını, modernizmin doğuşunun 2.Dünya Savaşının ardından yeniden yapılanan kentlerdeki kapitalist devletlerin, dolayısıyla kentin ve kent insanının buhranı oluşturmuştur. Harvey'e göre fordist üretim biçimi, kitle üretimi ile renksiz ve sadece teknik bilgiye dayanan bir üretim şekliyle kente monoton yüzünü yansıtmaktadır ve bundan dolayı büyük eleştiriler almıştır (Harvey, 1996). Modernizm kentsel mekanı toplumsal amaçlar uğruna biçimlendirecek bir şey olarak görürken, postmodernizm toplumsal sorumlulukla bir bağı olmaksızın estetik hedef ve ilkeleri ön planda tutarak mekana bakmıştır. Postmodernistler kentin insanı yoran, sıkıcı, tek tip ve planlamaya yönelik yöntemlerini reddetmiştir.

1945 ve sonrası kentsel manzara hakkında ise postmodernistlerin olaya bakış açıları; 'planlama sonucu meydana gelen kentlerin renkten yoksun olmaları, meydana getirilen yoksul mahalleleri suç ve genel toplumsal mutsuzluk odağı haline gelmesi, orta kesimin konutları son derece gri ve iç karartıcı olması ayrıca planlanan meydanların sıkıcı, kimsenin dolaşmadığı boş alanlar haline gelmesi üzerine

gelişmiştir. Bu dönemde modernist tavırla tasarlanan kentler onlara göre kentlerin yağmalanması gibi görülmüştür.

Charles Jencks, modernizmin bittiği ve postmodernizmin başladığı an olarak, 1972 yılında, St. Louis'deki pruitt-igoe toplu konut bloklarının, içinde yaşayan düşük gelirli insanlar için oturulmaz bir çevre oluşturduğu gerekçesiyle dinamitle havaya uçurulması olarak vurgulamıştır (Şekil 3.7). Bu örnekte görüldüğü üzere modern çevre, endüstriyel bir ürün olarak insanla etkileşime girememiş ve bunun sonucunda kullanıcı tarafından reddedilmiştir (Harvey, 1990).

Şekil 3.7 St. Louis Pruitt-igoe toplu konutlarının, kullanıcısı tarafından benimsenmediği için yıkılması (http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Pruitt-Igoe-collapses.jpg)

Jameson, Postmodernizm anlayışını, 1950 sonları ve 1960 başlarında küresel düzeyde Amerikan sermayesinin yükselişine bağlamıştır. Diğer yandan 1966 tarihinde Robert Venturi'nin tasarımda birden fazla anlama referans verilmesini savunan bir yaklaşımla kaleme aldığı 'Mimarlıkta Karmaşa ve Çelişki' adlı kitabı ile İtalya'da Aldo Rossi'nin kamu belleğinde yer alan tiplerin yeniden yorumunu içeren kalıcı biçimler yer alan tiplerin yeniden yorumunu içeren, kalıcı biçimlerin zaman içinde yeni kullanım ve anlamlara yol açabileceği düşüncesinden hareketle ortaya çıkardığı 'Şehrin Mimarlığı' adlı kitabı, mimarlıkta ve şehircilikte yeni bir çığır bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir (Kubat, 1996).

Modern toplumlarda postmodern döneme geçişte en çarpıcı ve belirleyici değişim, sanayileşmeden servis hizmetlerine geçişle yaşanmıştır. Bilişim alanındaki gelişmelerle, bilgi toplumunda üretimin tümüyle yeni bir kültür tanımına dönüşmesi, bir zamanlar sanayi toplumunda var olduğu kabul edilen kültür ile ekonomi arasındaki anlam farklılığının kaybolmasına yol açmıştır.

Postmodern alanın iyi bir örneği olarak görülen ‘Disneyland’ üzerine yazan Micheal Sorkin burasının bir kent üretmeden kentçiliğe davet ettiğini, milyarlarca kentliyi barındıran ama yerlisi olmayan bir çeşit şeritli ‘hiper-kent’ ürettiğini ileri sürmüştür (Şekil 3.8).

Şekil 3.8 Postmodernizm ile kentsel alanın ticari bir metaya dönüşmesinin simgesi olan Disneyland görünümü, Paris (www.michaelbarrier.com/.../DisneylandParis.jpg)

1960’ların modernist kent planlamaları yaklaşımlarını eleştiren ve karşıt fikirler üreten teorisyenler arasında yer alan Kevin Lynch, 1960 yılında çıkan ‘The Image of the City’ adını verdiği kitabında, modernizmi kökten zedeleyen görüşleriyle gündeme gelmiştir. Lynch, modernizmin şehir ve mimarlık sorunlarına evrensel çözümler bulmayı amaçlayan ‘ütopik’ yaklaşımına karşı ‘pratik ve pitoresk’ deneyimlerin yüceltildiğini belirtmiştir (Lynch, 1960).

Postmodernizmde kentlerin gelecek kuşaklara, kente göç edenlere aktarılacak bütünsel kentli kültürün mekanı olmaktan çıktığı, parçalanmış, bir yandan farklılıkların oluştuğu, diğer yandan farklılıkların giderildiği, çeşitli imajların reklamların gerçek ile gerçek olmayan arasındaki ayrımı belirgin olmaktan çıkardığı bir durumun da altını çizilmiştir. Bu parçalanmanın mekansal etkileri de kentsel alanlarda kendini göstermiştir. Postmodernitede gerçekliğin yerini imaj almıştır (Şekil 3.9) (Aslanoğlu, 2000).

Postmodernizm sürecinde devletlerin kamu hizmetleri yanı sıra özelleştirme politikalarına ağırlık vermeleri, şehirsel hizmetlerin sunumunda değişimlere yol açmıştır. Bu süreçte, özellikle konut üretimi de farklı biçimlerde sunulmaya başlanmıştır. Özellikle batı ülkelerinde 1970’lerin ikinci yarısından başlayarak yaşanan ekonomik bunalıma çözüm arayışları kapsamında; yeni üretimin yeni

biçimlerde örgütlenmesi, üretim sürecinin ayrışması, tüketici grupların farklılaşması şeklinde yapısal dönüşümler de bu süreçte gözlenmiştir. Bunun en iyi örneği kentlerde yaygınlaşan belirli kesime hitap eden konut yapılaşmaları verilebilir.

Şekil 3.9 New York'ta kentsel alanın ve yapıların imajlar ve reklamlar ile çevrelenmesi (http://www.new-york-photos.net/photos2006/large/time-square.jpg)

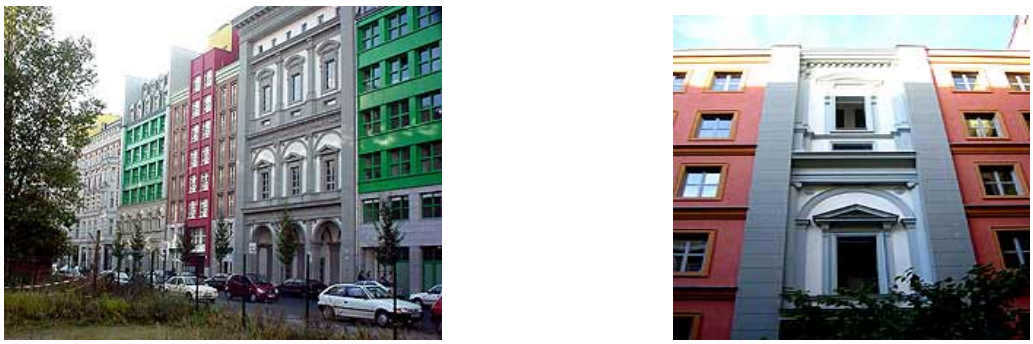
'Ağaoğlu My Home' konut yerleşmesinin söylemi 'Kimi tarihçilere göre, Bizans zamanındaki adını, şafak sökerken ulu çınarlara yansıyan altın renkli ışıktan alan Çengelköy... Hem İstanbul'dan vazgeçemeyen hem de küçük bir sahil kasabasını özleyenler için benzersiz bir yerleşim alanı...' olarak medya ve iletişim araçlarıyla sunulmaktadır. Dolayısıyla, konut üretiminde sunum biçiminin toplumsal yapının değişmesiyle biçimlendiği görülmektedir (Şekil 3.10).

Şekil 3.10 Ağaoğlu 'My Home' yüksek gelire hitap eden konut projesi (http://www.agaoglu.com.tr/tr/02faaliyetalanlari/insaat_myhome.asp)

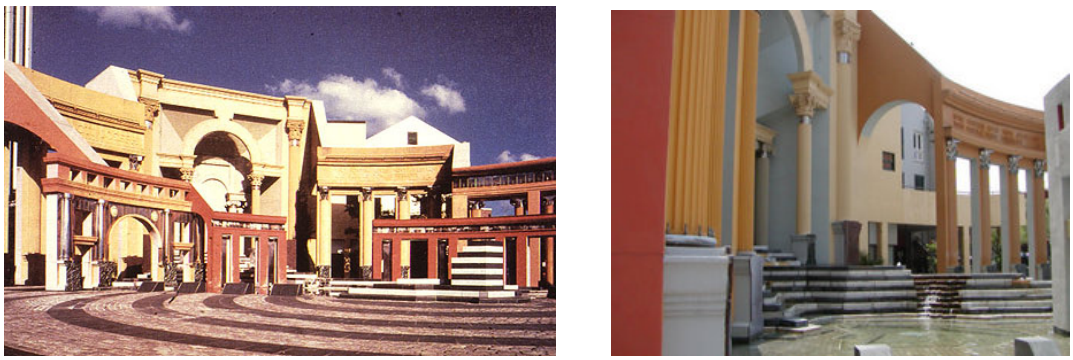
Postmodernizmde ele alınan farklı mimari tarzların bir arada bulunması, özellikle geçmiş tarihe atıfta bulunan biçimlerin yaygınlaşması ve karmaşık sosyal grupların oluşması ile tasarımda çeşitlilik sağlanmıştır (Şekil 3.11). Rossi'nin mimarlığında bu yansımalar gözlemlenebilmektedir. Aldo Rossi'ye göre kentsel fenomenlerin

oluşması, fonksiyonla ilgili bir olgu değildir. Rossi bu dönemde 'tarihselcilik' ve 'kolektif bellek' kavramlarını ortaya koymuştur. Rossi düşüncesinin özünü , tasarımın temel biçimsel verilerinin ya da malzemesinin, kentsel olgularda ve onların en önemlisi olan 'tipoloji'de varolması oluşturmuştur.

Şeki 3.11 Aldo Rossi; Quartier Schützenstrasse yenileme projesi, Berlin (1994-1998) (http://www.arcspace.com/architects/Rossi/schutzenstrasse_img/Photo-1.jpg)

Harvey'e göre postmodernizm kentsel dokuyu parçalanmış olarak görür ve postmodern kenti üç kavramın, 'tarihsel eklektisizm' (tarihsel formların taklit eden), 'çok kültürlülük' (yerelliğe ve özgünlüğe referans veren) ve 'etkileyici görünüm' (tiyatro sahnesi, kentsel alanın pazarlanabilir hale getirilmesi). Bunun örneği olarak, Charles Moore'un Piazza d'İtalya'sı tarihsel eklektisizmin ön plana çıktığı postmodern bir kentsel alan olarak verilebilir (Şekil 3.12).

Şekil 3.12 Charles Moore, Piazza d'Italya (1976-1979) (http://content.answers.com/main/content/wp/en/thumb/d/dc/300px-Charles_Moore_Piazza_d'Italia.jpg)

1970'ler ve 1980'ler, toplumun her kesiminde yeni beklentiler ve ihtiyaçlarla birlikte gelmiş, yeni ekonomik yapılanma, sanayi, yönetsel yapı, işgücü potansiyeli ve niteliği, sosyal beklentiler, teknoloji biçimleri, hükümet politikaları ve coğrafi hareketlilik gibi konularda esnekliği öngörmüştür (Harvey, 2006). Dolayısıyla

modernizmin temellerini kökünden sarsan ve modernizmi şiddetle eleştiren bu tavıra dayanılarak, postmodernizmin 1970'lerde başlamış, 1980'li yıllar ise postmodernizmin yalnız akademisyenlere ve profesyonellere değil, toplumun büyük bir kesimine seslenmeye başlamıştır (Kubat, 1996).

Bu dönemde kamusal alan aktiviteleri pazarlama, ekonominin gelişen kolu eğlence ve kültür etkinliklerine dayalı geliştirilmiştir. Büyük konser aktivitelerini içeren, Parc de la Villette ise buna paralel alışılagelmiş kentsel park imgesinin yerini alan önemli bir örnek olmuştur (Şekil 3.13).

Şekil 3.13 Bernard Tcshumi, Parc de la Villette, Paris
(http://www.pwpeics.se/images/pw%20cs/france%20p-z/Paris_La_Villette2.JPG)

Postmodernizimde 'yaşanan' deneyime, 'tüketim' deneyimine ve 'arzulanan' deneyimlere daha çok önem verilmiş, deneyimin bizzat kendisi artık gerçek olmuştur. Büyük eğlence yerlerinde benzetim teknolojileri ve bilgisayar teknolojileri ile büyük ve etkileyici görsel ve işitsel nitelikte gösterimler yapabilmekte ve bunları tüketen tüketicilerin gerçekleri haline gelebilmektedir (Şekil3.14).

Şekil 3.14 Tatilya Eğlence Merkezi, İstanbul
(http://www.gurtour.com.tr/images/dests/Tatilya.jpg)

Postmodernizmin bu teknolojisi; bilgisayar, bilgi ve iletişimin karışımından, etkileşiminden çıkmıştır. Gösteriş, imaj, abartı, sloganlar ve onların taşıdıkları anlamlar pazara sunulmuştur. Örneğin, havanın soğuk ve buzlu olduğu bir dönemde yapay olarak oluşturulan tropik yüzme havuzu, tüketici için arzulanan ve tüketilen bir deneyim olmuş ve bunu tüketenin de gerçeğini oluşturmuştur. Londra dışında kurulan piramitler, Las Vegas'daki tematik oteller (eski Roma gibi), Disneyland'deki korsanlar gibi benzetimler hem ulaşılması artık imkânsız olanlara hem de ulaşılmasında doğal ve parasal zorluklar (sıcak, terör, fiyat gibi) olanlara kolaylıkla ulaşılıyormuş deneyimini yaşatabilmiştir (Şekil 3.15).

Şekil 3.15 Las Vegas'ta yere özgü değerlerin metalaştırılması ve imaj karmaşası (http://tr.wikipedia.org/wiki/Las_Vegas)

3.1.3. Küresel Yeniden Yapılanma Sürecinde Kentler

Yirminci yüzyılda dönüşümlerle paralel olan bu söylemler modenizm ve postmodernizm ile ilişkilendirilip açıklanmaya çalışılmıştır. Günümüzde ise, son çeyrek yüzyılda hızlanan küreselleşme ile kentsel yapıdaki ve dolayısıyla toplumsal yapıdaki değişimler hız kazanmıştır.

Küreselleşme, kavram olarak dünyanın sıkışması ve dünyanın tek bir yer olarak algılanması bilincinin artışı olarak tanımlanmıştır. Kavram süreç olarak birkaç yüzyıldır dünya üzerinde yansımalarını bulmuşsa da küreselleşme tartışmalarının odağı günümüz göndermeli olduğu gözlemlenmektedir. Küreselleşme sürecinde dünya küçülürken bir yandan da parçalanmakta, farklılıkların altı çizilmektedir. Bu anlamda bir taraftan dünyanın tek bir yer haline gelme süreci küreselleşme kavramı ile tanımlanırken diğer taraftan küreselleşme ekonomik, siyasal ve kültürel düzlemde toplumsal değişmeye ilişkin tartışmaların arka planını oluşturmaktadır (Aslanoğlu, 2000).

Dolayısıyla bu çalışmada günümüzde yaşanan değişimler küresel yeniden yapılanma süreci ile ilişkilendirilmiştir. Türkiye için küresel yeniden yapılanma süreci 1980 sonrasını ifade etmektedir. Şöyle ki, 1980 sonrası'nın Türkiye için bir kırılma noktası olduğunu ifade eden Tekeli bu dönemde liberal ekonomi anlayışlarıyla yönlenen politikanın mimarlık ve yapı üretim alanlarında mevcut kural ve değerleri değiştirdiğini vurgulamıştır. Bu dönemde, ikinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan demografik geçiş ve kentleşme gibi süreçlerin belirli bir doygunluk düzeyine ulaşması ve dünyanın yaşadığı büyük bunalım karşısında girdiği yeniden yapılanma sürecinin yönünün açıklık kazanmaya başlaması gözlemlenmiştir (Tekeli, 2005).

Günümüzde artan üretim ve bilginin iletişim ve medya teknolojileri ile dünyaya yayılması ile yeni bir süreç doğmuştur. Bu süreçte üretim teknolojileri ile yeni üretim sistemleri gelişmiştir. Bağımsız, uluslar arası şirketlerin üstünlüğü ile daha ileri küresel etkinlikler söz konusu olmuştur.

Günümüzde ortaya çıkan yeni teknikler ve olanaklar; sosyal, ekonomik, ekolojik ve fiziksel bağlamda planlama anlayışını etkilemiştir. Bu değişimler ve gelişmeler karşısında kentlerin dönüşümlerini yönlendirecek yeni yaklaşımlar, yeni araçlar ve mekanizmalar doğurmuştur (Çubuk, 1994).

Bu yeni küresel süreçte esnek ürün talebi şart koşulmuştur. Birey-tüketici odaklı, çok çeşitli ürün şekilleri ortaya çıkmıştır. Büyük ölçekli fabrikalar yerine, daha küçük ölçekli fabrikalar, tek-görevli işgücü yerine, çok-görevli işgücü gelmiştir. Aynı zamanda esnek işgücü oluşması da zorunlu hale gelmiştir. Ekonomik ve politik ilişkilerin küresel şekli, ulus devletlerin yapısını, Avrupa Birliği ve küresel şehirler ağı gibi büyük ticaret blokları arasında yer alma yolunda niyetlendirmiştir. Sosyal yardım temelli bir toplumdan, sosyal sorumluluğun ön plana çıktığı, ihtiyaçlarının nasıl karşılanacağına bireyin kendisinin karar verdiği bireysel toplumlara doğru bir ideolojik kayma gözlemlenmiştir (Thorns, 2004).

Kültürel bağlamın temeli, günlük yaşamımızda deneyimlediğimiz yer ve zamanın bir çok kategorisinin arasındaki farklılaşma ile puslanmaya başlamıştır. Genel olarak 'yer' kendi doğal çevresi ile temsil edilmektedir. Ayrıca yer olgusu, insanların zihinlerindeki, günümüzde karışık sosyal ve ticari fonksiyonlar, sponsorlar ve semboller ile oluşmuş küresel kültür ile anlamlanırlar. Dolayısıyla, artık zaman olgusu kendine has bir şekilde, yoğun ve iç içe geçmiş bir şekilde algılanmaktadır.

Küresel yeniden yapılanma süreci küresel kent kavramını ortaya çıkarmış, küresel düzlemde benzer kentsel görünümler doğmuştur. Bunlar, New York, Londra, Tokyo, Singapur gibi kentlerde büyük iş merkezleri, büyük alışveriş merkezleri ve benzer yapılaşma ile kentte yansımasını bulmaktadır (Şekil 3.16).

a

b

c

d

Şekil 3.16 Günümüz Küresel Kent Görünümleri (a. New York (http://www.visitusa.com/newyork/images/new-york-city/newyork-city.jpg), b. Londra (http://www.perogatt. com/peroblog/londra.jpg), c. Singapur (http://www.ecesty.cz/cestopisy/1998cks/ obrazky/ singapur/ sgp_cbd_denni.jpg), d. Tokyo (http://www.raubacapeu.net/people/yves/pictures/2000/04/27-tokyo-akihabara.jpg))

Bu çalışmada, günümüz yeniden yapılanma sürecinin dinamiklerinin ortaya konması için, bu süreçteki kavramsal değişimlerin ekonomik ve politik, sosyokültürel ve teknolojik açıdan değerlendirilmesi gerekli görülmüştür. Bu başlıklara göre açıklanmaya çalışılan değişimler birbirlerini tamamlayıcı ve tetikleyici bir özellik göstermektedirler. Dolayısıyla, çalışma kapsamında, küresel yeniden yapılanma sürecindeki dönüşümler, ekonomik ve politik, sosyo-kültürel ve teknolojik değişimlerin ışığında ele alınmıştır.

3.1.3.1. Ekonomik ve Politik Değişimler

Küresel ölçekteki ekonomik değişimler, ulusal ölçeklerde ele alınan politikaların da yönünü belirlemektedir. Bundan dolayı birbirlerini etkileyici ve tamamlayıcı bir süreçleri oluşmaktadır.

Küresel sermaye gerçek coğrafya üzerinde yalnızca kar mantığı ile oluşan yeni bir coğrafya belirlemektedir. Harvey tarafından 'sermayenin coğrafyası' olarak ifade edilen bu coğrafya doğal ve kültürel coğrafyanın üzerini kaplayan bir örtü gibidir. Sermayenin coğrafyası yüzer-gezer mekanların coğrafyasıdır. Mekandaki mutlak parçalanmışlık yeni dünya düzeninin mantığının sonucu olmuştur. Çünkü sermaye parçalanma, soyutlama ve organize etme mantığına göre çalışmaktadır. Parçalanmış her bir grid sermayenin kar etme amacına hizmet etmektedir (Harvey, 1996). Bu durum ise kentlerde yeniden yapılanma süreçlerinde kentsel alanların ulusal ve uluslar arası sermaye tarafından dönüşüme uğratılma sürecindeki rolünü önemli kılmaktadır.

Küreselleşme, kentlerin dönüşüm süreçlerinde son yüzyıl içinde dünya çapında bir kentsel yayılmayı beraberinde getirmiştir. Uluslar arası sermayenin güçlendirdiği kentsel ekonomik güç, küresel merkezlerde, özelleşmiş servislerin yükselmesine yol açmıştır (Jenks ve Dempsey 2005). Dolayısıyla, kentsel alanda yer arayan sermaye, beraberinde ekonominin gelişen yeni endüstrilerini kente dahil etmeye çalışmaktadır. Bunlar da ülke politikalarının yönlenmesinde etkili olmaktadır. Ekonomik süreç politik süreç ile etkileşimli olarak gelişmektedir. Özellikle küresel yeniden yapılanma sürecindeki etkin ekonomik faktörler kentsel politikaların yeniden ele alınmasını gerektirmiştir. Örneğin, 1980'lerde İngiltere'de neo-liberal sisteme dönüş kentte planlama sistemini de önemli ölçüde değiştirmiştir. 1980 öncesinin 'devlet sorumluluğu yaklaşımı' yerini özendiren, 'yönlendiren, imkanlar sunan bir yönetim, yönetişim' anlayışına bırakmıştır (Üskent, 2003).

Akın (2000)'e göre, küreselleşme sürecinin bir sonucu olarak kentsel mekan organizasyonlarında bir çok değişim meydana gelmiştir. Bunları; büyük ölçekli üretimin şehir dışına çıkma eğiliminin artmasıyla şehir içi sanayi sektörünün de farklı şehirsel fonksiyonlara dönüşmesi, dünyayı dolaşan sermayenin kar amaçlı yatırımlarla kentin mekansal, sosyal ve ekonomik yapısını değiştirmesi, 1980'lerde hizmet sektörünün payının artmasıyla yeni iş alanlarının ortaya çıkması olarak ortaya koymuştur. Günümüz kentlerinde büyük ölçekli üretimin kent dışına çıkmasıyla servis tabanlı kentsel dokunun oluşması, bunun da kent içinde büyük ölçekli dönüşümleri getirdiği gözlemlenmiştir.

Küresel ekonomi, temelinde uluslararası ekonomik ilişkilerde eski korumacılık anlayışının yerine serbest ticaret görüşü benimsenmesiyle, devletin dış ticaret

politikası araçlarının uluslararası ticaret üzerine sınırlamalar getirmemesi görüşünün daha fazla kabul görmesi üzerine gelişmiştir ve dünyada uygulanan iktisadi sistem ve iktisat politikaları giderek birbirine yakınlaşması olarak açıklanmıştır (Aktan, 2002). Ayrıca, küreselleşmenin kentsel alanlardaki muhtemel etkisi küreselleşmiş sermayenin yaygınlaşan ve çeşitlenen üretim boyutu olabileceği vurgulanmıştır (Köksal, 1993). Yabancı sermayenin ilgisinin kente ve kentsel alana çekilmesi yolunda kentsel rekabet de küresel süreçte yükselişe geçmiştir. Bu rekabet kentte tüketime yönelik etkinliklerin artmasını ve görsel çekici yapılarla kentin donatılmasını ortaya çıkarmıştır (Thorns, 2004). Dolayısıyla küresel ekonomi, kentlerdeki büyük değişimlerin belirleyicisi olmuştur.

1980 sonrası ekonomik yeniden yapılanmada esnek üretim sistemleri ve tüketim temelli oluşumlar fiziksel ve anlamsal açılardan sosyal ilişkileri de etkilemiştir. Üretimde yeni teknolojiler beraberinde ürünün yönetilmesi ve dağıtılmasında yeni iş alanlarını ve işbölümlerini ortaya çıkarmıştır. İmalata yönelik geleneksel merkez, yerini bankacılık ve servis üretim faaliyetlerinin yoğunlaştığı yeni kentsel merkeze bırakmaya başlamıştır. Yeni iş kolları (elektronik mühendisliği, ileri teknoloji ürün servisleri ve tüketim servisleri vb. gibi) yaygınlaşmış ve farklı tarzda bina formlarının geliştirilmesi (alışveriş ve eğlence merkezleri, tekno parklar, akıllı binalar vb. gibi) için yeni kentsel alanlarda yeni fırsatların yaratılmıştır (Healey ve diğ., 1992). Bunlar da kent merkezinde biçimsel oluşumların yönünün değişmesine sebep olmuştur. Özellikle kent merkezinde yer alan yüksek katlı iş blokları kentsel alanı büyük ölçekte dönüştürmüştür. Yine kent içinde yoğun alışveriş merkezi ve hipermarket yapılaşmaları görülmeye başlanmıştır. Bu yapılar genellikle prestij ve imaj kaygısını barındırmışlardır.

Küresel yeniden yapılanma sürecinde yeni endüstriler ile yeni oluşturulan kentsel alanların kentte uç kutupları doğurduğu da vurgulanmıştır. Sassen'e (2001) göre, ekonomik aktivitelerde yeni strüktür oluşması, işin organizasyonunda bir çok değişiklik yaratmıştır. Özellikle iş bölünmelerinde değişiklikler olmuş, işçiler arası gelir dağılımlarında uç kutuplar ortaya çıkmıştır. Düşük ücretli iş alanları yaygınlaştırılmıştır. Kentin yeni peysajını, sayıları gün geçtikçe artan pahalı restoranlar, lüx konutlar, lüx oteller, gurme mağazaları, butikler, fransız el işçiliği ve özel kuru temizlemeciler gibi trendler oluşturmaya başlamıştır (Sassen, 2001).

3.1.3.2. Sosyo-Kültürel Değişimler

Küresel yeniden yapılanma sürecinde toplumsal yapı büyük ölçüde ekonomik ve teknolojik değişimlerle etkileşim çevresinde dönüşüme uğramıştır. Ekonomik anlamda ortaya çıkan yeni endüstriler yeni iş kolları yaratmış, buna karşıt toplumda gelir dağılımının dengesizleşmesi görülmüştür.

Küreselleşme konusunda önemli teorisyenlerden biri sayılan Giddens küreselleşmeyi 'geç modern dönem koşullarının yaşandığı, uzak yerlerin birbirleri ile ilişkilendirildiği, yerel oluşumların millerce ötedeki olaylarla biçimlendirildiği dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması' olarak ele almıştır (Giddens, 1994). Küresel yeniden yapılanma sürecinde toplumsal değişimler önemli ölçüde bir önceki dönemlere göre karmaşık bir sürece girmiştir. Sosyal alanda yaşanan bir diğer değişim de kentleşmenin hızlanma süreciyle ilişkili olmuştur. Giderek artan bir şekilde insanlar kentlerde yaşamaya yönelmiştir. Dünyada yaşanan ezici rekabet ortamında insanların geleneksel dayanışma ve yardımlaşma duygularının giderek azaldığı, bireyselleşmenin ve bu çerçevede 'yabancılaşma' adını vereceğimiz bir sosyo-kültürel değişimin yaygınlaştığı gözlemlenmiştir (Thorns, 2004).

Mekandaki akışkanlık ve hareketlilikten bahsedilen günümüz dünyasında toplumsal ve kültürel olgular bir yerellikten diğerine hızla aktarılabilmektedir. İletişim ağlarının sağladığı bir çok yenilik ile mekansal yakınlık gerektirmeden, sanal ilişki ağlarının olanaklı kıldığı ağsal ilişki dokuları oluşmuştur (Kayasu ve Senem, 2003). Teknolojik olarak gelişen iletişim teknolojileri, yerel kültür ve küresel kültürün birbiri içine akması ile yeni bir toplumsal yapıyı ortaya çıkarmıştır.

Küreselleşme ve yerelleşme olgusu eş zamanlı oluşmaktadır. Dünya küreselleşirken bir taraftan da yerelleşmektedir. Yerellikte, çevrenin yer olarak kavramsallaştırılması ve ona bir anlam, kimlik yüklenmesi sürecinde yerellik ve yerele bağlılıklar söz konusu olmaya başlamıştır (Tekeli, 2001). Yerel kültürlerin kutlanması ve toplumdaki çeşitliğin değerlendirilmesi bu süreçte farklılaşmanın önemini vurgulamıştır. Her ülkede kutlanan yere özgü kültürel etkinlikler günümüz dünyasında artış göstermiştir.

1980'li yıllarda, tarihi kent merkezlerinin yeniden canlandırılması çalışmalarının ön plana çıktığı görülmektedir. Roger Trancik, 1986 yılında yayınlanan, 'Finding Lost Space' adlı kitabında, kentlerin ve köhnemeye yüz tutmuş çevrelerin ve tahribatın

sebepleri üzerinde durduktan sonra kaybolmuş mekanların bulunması için tasarım ilkeleri ortaya koymuştur. Yerel değerlerin ön plana çıkarılması ve bunun kentin geleceğinde önemli rol oynayabilecek şekilde kullanılması da gündemde olmuştur. Bu ise farklılaşma ile küresel düzlemde dikkat çekmek için bir araç olarak görülmüştür.

Küreselleşmenin yeniden yapılanma süreçlerinde dikkati çeken bir dönüşüm ise, mahalle ölçeğinde geleneksel ilişkilerin zayıflaması veya yok olmasıdır.

Günümüzde kentsel yayılma sonucunda kent dışı büyük alışveriş merkezleri bölgesi oluşmuş, kent sınırları değişmiştir. Kentler geniş ulaşım ağları ile bölünmüş ve sonucunda toplumsal ilişkiler zayıflamıştır. Gelir düzeyine göre yer değiştirmeler ortaya çıkmış, kentsel parçalanmalar meydana gelmiştir (Jenks ve Dempsey, 2005). Bununla beraber insanın günlük yaşamı da dönüşmüştür, yaşam standartları değişmiş ve aile geliri farklılaşmıştır. İş ilişkileri yoğunlaşmış, işe odaklı yaşamlar kendi içinde temiz ve izole yapılarda sürdürülmüştür. Bireyselcilik ön planda tutulmuştur. bundan dolayı, günlük ihtiyaçlar bireysel ortamlarda karşılanmıştır (Healey ve diğ. 1992).

Günümüzde, toplum kültürel olanı değil eğlenceyi talep etmektedir. Dolayısıyla, çalışma zamanı dışında olan 'boş zaman etkinlikleri' ise dünya pazarlarına hakim bir eğlence endüstrisini yaratmıştır. Eğlence endüstrisi sanal dünyaları, fantezileri ve tarihselciliği daha da kışkırtmıştır. Kısa sürelerde kullanılan ve tüketilen yapay cennetler kültürel ve geleneksel olanı da tüketim nesnesi haline getirmiştir (Thorns, 2003).

3.1.3.3. Teknolojik Değişimler

1980 sonrası yeni üretim süreçleri gelişmiş teknoloji içermiştir. Günlük yaşantıda bilgi tabanlı servislerin üretimi ve ulaşımı ön planda olmuştur. Hızlı ulaşım ağları ile bu mekansal dönüşüm süreçleri desteklenmiştir. Teknolojik süreçte küresel bilgi ekonomisinin önemi vurgulanmıştır. Kentler bilgisayar teknolojileri, iletişim ağları ve hızlı ulaşım kanalları ile birbirlerine bağlanmış ve küresel - bölgesel pazarların sürdürülebilirliği sağlanmıştır. Bunlar kentsel alanda, merkez kentlerin küresel ve bölgesel ölçekte rollerini belirlemiş, bununla birlikte mal ve hizmet üretimine yönelik örgütlenmelerde mekansal dağılımları oluşturmuştur (Kayasu ve Senem, 2003). Buna göre yeni teknolojilerde uzmanlaşma söz konusu olmuştur.

Tekeli'ye göre sanayi toplumunun ulaştığı karmaşıklık düzeyinin yeniden üretilebilmesi için gerekli bilgi talebinin artışı, öte yandan 1960'lı yılların ikinci yarısından sonra ardı ardına gelen teknik gelişmeler, sanayi toplumunun içinden bilgi toplumunun doğmasına yol açmıştır. Teknolojik alandaki gelişmeler, bilgisayar teknolojisinin hızla ilerlemesi, telekomünikasyon alanındaki atılımlar ile bilginin iletilmesi ve bilgiye ulaşım hızının kapasitesini arttırmıştır (Tekeli, 2001). Bugünkü toplumsal dönüşümün tabanını da çağımızın bilgi teknolojisi oluşturduğu görülmektedir. Yeni iletişim teknolojileri ile insanlar arası yeni bir bağ kurma sisteminin gelişmiştir. Bununla birlikte, zaman ve mesafe kısalmıştır. Dünya anlayışı da önemli derecede yeniden yapılanmıştır.

Teknolojinin önemli bir etkisi de malzeme teknolojisinin beraberinde gelmesidir. Yeni malzemeler kentsel çevrelerin görünümünü değiştirmiş, ileri teknoloji sayesinde farklı yaklaşımlar tasarımda gerçekleştirilebilmiştir. Bunun yanında enerji etkin tasarıma yönelik teknolojiler de gelişmiş, küresel düzeyde ortak sorun olarak görülen dünya ekosistemine uygun yapı çevreleri ortaya konmaya başlanmıştır.

3.2. Kentsel Dönüşüm Kavramı

Tarihsel süreçlerde kentte hızlı büyümenin veya bozulmanın etkilerinin kontrol edilebilme çabaları kent parçalarının yeniden ele alınmasını gerekli kılmıştır. Günümüzde ise kentler küreselleşmenin rekabet gerektiren süreçlerinde dünya kentleri içindeki konumlarını kazanabilmek için varlıklarını ekonomik, sosyal ve politik güçlerle birlikte sürdürmek zorunda, küresel dönüşüme ayak uydurmak durumunda kalmışlardır. Kentsel dönüşüm ise kentlerin yeniden ele alınmasında, yapılanmasında ve küresel değişimlere ayak uydurmak üzere bir araç olarak kentlerin gündeminde önemli bir yer tutmaktadır.

3.2.1. Kentsel Dönüşümün Kapsamı ve Amaçları

Kentsel alanlar çok parçalı ve dinamik sistemlerdir. Fiziksel, sosyal, çevresel ve ekonomik süreçler, kentlerin dönüşümünde önemli rol oynamışlardır. Günümüzde bu süreçler hızlı bir biçimde kentlerin dönüşümü için baskı oluşturmaktadırlar. Küreselleşmenin de etkisiyle hiçbir şehir uluslararası uyum süreçlerini oluşturan dış etkilerden ve kentin gelişimi ve bozulma süreçlerini kontrol eden iç etkilerden uzak

değildir. Dolayısıyla, kentsel dönüşüm, bu etkenlerin ve sonuçların organize edilmesinde önemli bir rol oynayan ve kent parçalarındaki kentsel bozulmaya karşı fırsatların değerlendirilmesiyle ele alınan bir süreç olarak tanımlanabilmektedir. (Roberts ve Sykes, 2000).

Son yıllarda Türkiye'de sıkça kullanılan bir terim olan kentsel dönüşüm temelinde eskiyen, yıpranan veya çöküntü haline gelmiş kent parçalarının yeniden ele alınarak değerlendirilmesini ifade etmektedir. Kentlerin bu yenilenme ihtiyaçları fiziksel olduğu kadar sosyal gereksinmelerden de doğabilmektedir (Keleş, 2006). Kavram özellikle endüstri sonrası ortaya çıkmış çeşitli zaman aralıklarında farklı yaklaşımlarla yorumlanmış, ele alınmış ve uygulanmıştır. Günümüzde sıkça kullanılan kentsel dönüşüm kavramı yabancı literatürde ilk olarak kentsel yenileme 'urban renewal' olarak geçmiştir. Kentsel yenileme kavramı temelinde yıkıp yeniden yapma anlamı içerdiği için daha sonraları 'urban renaissance' dilimizde de 'kentsel yenileşme' olarak kullanılmaya başlanmıştır (Çubuk, 1998).

Keleş'e (2006) göre şehir yenileme, kamu girişimi ya da yardımıyla, yoksul komşulukların temizlenmesi, yapılarının iyileştirilmesi, korunması daha iyi barınma olanakları ve kamu yapıları sağlanmasının çeşitli yöntemlerle, şehirlerin merkezlerinin tümünün ya da bir bölümünün günün değişen koşullarında daha iyi yanıt verecek duruma getirilmesidir. Kentsel yenileme kavramı, canlandırma 'rehabilitation', koruma 'conservation' ve yeniden geliştirme de 'redevelopment' gibi bölgelere özgü farklı yaklaşımlarla ele alınmış ve uygulanmıştır.

Kentlerin artık nüfus ve alan olarak büyümesinin yavaşladığını dikkate alan kimi Batılı ülkelerde, 1990'lı yıllardan başlayarak kent merkezlerinin daha yoğun kullanılması, yeniden değerlendirilmesi, plancıların başlıca uğraş alanları durumuna gelmiştir. Bu türlü izlencelere kentsel yeniden doğuş 'urban renaissance', kentsel yeniden canlanma 'urban regeneration' gibi adlar verilmiştir. Günümüzde ise kentsel dönüşüm 'urban transformation', özellikle toplumsal, ekonomik, kültürel ve politik amaçlarla kent parçalarına yapılan bir müdahale olarak, eklenen güncel bir kavram olmuştur (Keleş, 2006).

Kentsel dönüşüm, köhne bakımsız yapıların ve mahallelerin, düşük yaşam kondisyonlarının bulunduğu kentsel alanların hedeflendiği planlı uzun vadeli bir çalışma olarak ortaya çıkmıştır. Günümüzde kentsel alanlar sağlıklı bir çevre ve

toplumsal çıkarlar amacıyla yeniden planlanmakta ve yeniden inşa edilmektedir. Kentsel açık alanlar ve halk kullanımı içeren yapılar da bu kapsamda organize edilmektedir. Yeniden yapılanmaya uygun olan kentsel alanlarda, alanın çevresel kalitesinin artması için, ulaşım ağlarının ve kamusal alanların da proje kapsamında ele alınması önemli görülmektedir (http://www.ura.org.hk/html/c400000e1e.html).

Kentsel dönüşüm; toplumsal, ekonomik, kültürel ve politik amaçlarla kent parçalarının kullanım biçimine dışardan bir karışma sonucunda gerçekleşmektedir. Dönüştürme etkinliklerine konu olan alanlar, gecekondu bölgeleri, yüksek yoğunluklu kaçak apartmanların bulunduğu alanlar, doğal yıkım riski yüksek alanlar, kent merkezlerindeki çöküntü alanlarıyla, tarihsel kent çekirdekleri ve ekonomik ömrünü doldurmuş görünen kent bölümleridir. Bu alanların günün gereksinmelerine yanıt verebilecek kent parçalarına dönüştürülebilmesi amacıyla, kamu kesiminin özel kesimle bir işbirliği içine girmesi ve gerekiyorsa sivil toplum örgütlerinin desteğinden yararlanması gerekmektedir (Keleş, 2006).

Kentsel dönüşümün amacı, önceden de değinildiği gibi yıpranmış, işlevini yitirmiş ya da bu süreçleri yaşamasa da kente katılma potansiyeli olarak yüksek değer taşıyan kent parçalarının yeniden ele alınması ve kente katılması olarak açıklanmıştır.

Roberts ve Sykes (2000)'e göre, kentsel dönüşümde;

- Kentsel alanın detaylı analizi temeline dayanması,
- Fiziksel dokunun, sosyal yapının, ekonomik tabanın ve çevresel koşulların eşzamanlı adaptasyonunun amaçlanması,
- Eşzamanlı adaptasyon sürecinde, problemlerin çözümü için kapsamlı ve bütünleşik stratejilerin dengeli bir biçimde ortaya konulması ve en olumlu yaklaşım ile çözüm üretilmesi,
- Stratejilerin geliştirilmesinde sürdürülebilir gelişme temeline dayanan uygulama programlarının çıkarılması,
- Yaklaşımların, imkan ve olanaklar dahilinde, uygulamaya yönelik bir şekilde açık ve net bir olarak ortaya konması,
- Doğal kaynakların, ekonomik imkanların, yapılı çevrenin ve toplumsal yapının en iyi şekilde analizi ile alanın varolan karakterinin ortaya çıkarılması,

- Uygulamanın gerçekleştirilebilmesi yönünde kaynak sağlanması için yatırımcıların araştırılması ve bunun kararının ortak bir fikir olarak alınması,
- Kentsel alanda meydana gelecek dönüşümün kente nasıl yansıyacağının çeşitli yöntem ve stratejilerle belirlenmesi ve tanımlanması,

gibi temel prensipler çerçevesinde ele alınması gereken, programlı ve çok aktörlü bir süreç olarak karşımıza çıkmıştır. Bu prensipler kentsel dönüşümün kapsamını kısaca özetlemektedir. Fiziksel, sosyal ve ekonomik olarak çevre verilerinin belirlenmesi ve bu verilere göre kentsel dönüşümde kararlar alınması gerekliliği, kentsel dönüşümün alana özgünlüğünü vurgulamaktadır.

Tekeli (2001) ise benzer olarak, kentsel dönüşümün hayata geçirilmesi için beş özelliği ölçüt olarak değerlendirmiştir. Bunlar;

- Arazi kullanım statüleri ve mülkiyet yapısında öngörülen dönüşümün sağlanması,
- Gerekli sermayenin harekete geçirilmesi,
- Gerçekçi süreç ve ölçek hedeflerinin ortaya konması,
- Plan hedefleri etrafında toplumsal anlaşma sağlanması ve toplumsal grupların aktif hale getirilmesi,
- Plan kararlarının uygulanmasını sağlayacak yeterli bir itkinin sağlanması,

olarak özetlenmiştir.

Ayrıca Tekeli (2001)'e göre ölçütler için araçlar;

- Arazi mülkiyet ve kullanma statüleri ile ilgili dönüşüm araçları; yasal düzenlemeler, ekonomik canlanma paralelinde piyasa koşullarının sağlayacağı motivasyon ve gelişme beklentileri paralelinde piyasa mekanizmalarının geliştireceği seçenek ve fırsatlar,
- Sermayenin harekete geçirilmesi ile ilgili dönüşüm araçları; sağlanacak ekonomik canlanma ve gelişme perspektiflerinin cazibesi, kamu- özel sektör-yerel girişimciler arasında işbirliği ve ortaklıklar kurulması ve yerel temsil yeteneğine sahip organizasyonların yatırıma katılmasının teşviki,
- Toplumsal grupların aktif hale gelebilmesinin araçlar; yaygın toplumsal

katılımın sağlanması, etkin duyuru-tanıtım ve kararların uygulanacağı ve etkileyeceği alanda sağlayacağı saygınlık boyutu,

olarak ortaya konmuştur.

Bunlardan yola çıkarak kentsel dönüşüm kapsamının ekonomik, politik, sosyal ve fiziksel süreçleri içerdiği görülmektedir. Ayrıca, bu çok boyutlu süreç içinde araçların, yasal düzenlemelerden, kaynak sağlanmasına, çevresel verilerden, toplumsal katılıma kadar da geniş bir çerçevede ortaya konması gerekliliği de gözlemlenmektedir.

3.2.2. Kentsel Dönüşümün Boyutları

Kentsel dönüşüm içinde yasal süreçleri barındıran, ekonomik geçişlerle ilişkili, toplumun sosyal yapısını etkileyen ve planlı bir tasarım sürecini içeren çok boyutlu bir sistem olarak vurgulanmaktadır. Bundan dolayı kentsel dönüşüme, ekonomik-politik, sosyo-kültürel, planlama ve tasarım boyutlarından bakmak gerekmiştir.

- **Ekonomik ve Politik Boyut**

1960'larda İngiltere'de kentsel dönüşüm artan nüfus ve yapı ihtiyacı çerçevesinde fiziksel ve sosyal çöküşün yeniden yapılanması için kullanılmıştır. Günümüzde ise daha çok ekonomik çöküşün yeniden canlandırılması hedefli projeler gündemde yerini bulmuştur.

Burada iki ekonomik ve politik boyutun iki açısından bahsedebiliriz, birincisi kentsel dönüşümün kaynak yaratma arayışında ekonomik ve politik boyutu, diğeri ise kentsel dönüşümün sonuçlarının ekonomik canlanma sağlayacağı hedefinde ekonomik ve politik boyutlarıdır.

Günümüzde değişim, dünya ekonomisinin strüktürünün değişimi ile anılmış ve kentlerde kendine özgü alanları da şekillendirmekte temel etki olarak ortaya çıkmıştır. Amerika, İngiltere ve daha sonraları Japonya'nın hızlanmış endüstrileşmeleri dünya genelinde uluslararası bir ekonomi oluşturmuştur. Kentlerin ilişkileri de günümüzde bu uluslararası ekonomiye dayalı hale gelmiştir (Sassen, 2001). Bundan dolayı, kentler küresel yeniden yapılanma süreçlerinde ekonomik çöküşlerini yeniden canlandırmak için kent üzerinde bir çok projeler geliştirmişlerdir. Bir anlamda ekonomik yeniden canlanma olarak tanımlanabilen

dönüşüm projeleri bu süreçte kentte etkisini göstermiştir. Kaynak yaratma sürecinde yabancı sermayenin yatırımlarının ülke üzerine çekilmesini hedefleyen bu projeler ile kentin ekonomik yeniden canlanmasına katkıda bulunması düşünülmüştür. Bu sürecin yasalarla bütünleştirilmesi de kentsel dönüşümün uygulanabilirliğini arttırmıştır.

İngiltere'de kentin kentsel dönüşüm için ayıracağı fon devletin ve yerel yönetimlerin karar verme mekanizmalarıyla birlikte işlemiştir. 1993 yılından bu yana Yeniden Oluşum Fonu (Department of Environment) kaynak oluşturmak için yerel ortaklıklarla yapılan girişimleri desteklemiş ve kent alanının bütünselliğinin korunması ve kentte yaşam kalitesinin artmasını hedeflemiştir. İngiltere'de özel sektör kaynak sağlama açısından önemli bir noktada yer almıştır. Almanya'da ise kaynak sağlamak alınan vergilerle dengelenmeye çalışmıştır. Özel sektörün rolü daha kısıtlı olmuştur. Devlet finansal yükümlülükleri sınırlamıştır. Yerel yönetimlerce finanse edilen sosyal planlama uygulamaları olmuştur. Fransa'da da devletin sorumluluğunda kaynak yaratılmıştır. Yerel yönetimler de bu süreçte denetleme görevi üstlenmiştir. Uluslar arası düzeyde French National Agency for Housing Development (CIV) adlı bakanlık politika üretmek ve kaynak temin etmek üzere kurumsallaşmıştır (Özden, 2002).

Yeni küresel ekonomi, iş alanlarındaki yeni küresel bilgi teknolojilerinin yaygınlaştırılmasını gerekli kılmıştır. Yeni iş alanlarının yaratılması ve yeni endüstrilerin kentle bağlantılı olarak bu alanda ortaya konması alanın gelişimi ve yatırımı için gerekli görülmüştür. Eğitim ve araştırma enstitüleri arasındaki bağlar bilim, teknoloji ve iş alanlarını destekleyici rol oynamaktadırlar. Alanın küresel düzlemde desteklenmesi için ayrıca yeni teknolojilerin sağladığı iletişim ağlarıyla donatılması gerekmektedir. Alanın destekleyici öncelikleri kentin kapasitesiyle ilişkili olarak belirlenmektedir. 1996'daki 'White Paper'da bilgi toplumunu destekleyici küçük ve orta boylu yatırımların önemine dikkat çekilmiştir (Roberts ve Sykes, 2000). Bir taraftan da, gelişmenin alanı genellikle emlak eksenine göre belirlenmiştir. Kentsel ölçekte ise bu daha çok kapitalin ihtiyaçları doğrultusunda tanımlanmaktadır (Smith, 1996).

Ekonomik çöküşün önüne geçebilmek için kentlerde küresel ekonominin kent için değerinin artmasıyla yeni iş alanları yaratılması gerekliliği önemli bir ihtiyaç olmuştur. Endüstrinin köklü değişimi kentlerin üretim, nüfus, kültür ve toplum yapısı

üzerine odaklanmalarına sebep olmuştur. Modern ekonomi içinde kentin ne rolü olduğu sorusu kent içi alanların değerlendirilmesi ve ekonomik açıdan kar olarak yeniden kazanılması yolunda bir cevap bulmuştur. Kentsel politikanın da gelişmesi bu yönde ekonominin tercihleri doğrultusunda yöntem ve sorumluluk oluşturma açısından ilerlemiştir (Roberts ve Sykes, 2000).

Kentin kalitesini ortaya çıkaran fiziksel, sosyal ve kültürel altyapısının ve çevresel değerlerinin kentler arası rekabette önemi artmıştır. Kentsel dönüşümün maliyetli bir iş olması kentsel alana yapılacak yatırımın sağlam ve güçlü olmasını gerektirmiştir. Kentsel dönüşümde küresel yabancı sermayelerin ortaklığı yerel ortaklıklardan daha baskın ve güçlü olmuştur. Küresel ve yerel güçler arasındaki ilişki kent parçalarının yeniden ele alınmasında kilit noktasını oluşturmaktadır (Healey ve diğ. 1992).

Günümüzün modern nirengi noktaları 'landmark' ticari yönden kar amaçlı görünümleri yansıtmaktadır. Referans noktası olarak kentte ofis binaları veya rezidans binaları kütüphane binası veya halk meydanı gibi kavramların yerine kullanılmaktadır. Genellikle fiziksel ihtişam kent için önemli hale gelmiştir. Günümüzde bu kentlerin finansal gücünün simgesi olarak algılanmaktadır. Bu yeni imaj binaları ne kentin kamusa, sosyal, fiziksel veya yapısal çevresiyle ilişkiye girmekte ne de belirli bir kimliği veya özelliği yansıtmaktadırlar. Bookchin (1995)'e göre kentleşmenin çok büyük ölçekte fiziksel kayıplar olarak ortaya çıkartması durumunda aynı derecede yurttaşlık kavramının yok olması gündemdedir. Aktif yurttaşlık fikri vazgeçirilmekte yerine toplum, pasif oy kullanıcılar haline getirilip, tüketime yönlendirilmiştir. Güç büyük şirketlerin elinde toplanmaktadır ve devlet bu gücü onların eline kanunlarla vermiştir (Jenks ve Dempsey, 2005). Kentsel dönüşüm de bu yönde kentsel alanların yeniden yapılanmasında kentsel imaj ve kentsel görünümlerin belirleyicisi olmaktadır.

Başarılı bir ekonomik yeniden canlandırma için; geniş açılımlı ortaklıkları içermesi, yerel halkın ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması, ekonomi içinde sektörel değişimlere yansımaların belirlenmesi, yenilikçi yaklaşımların düzenlenmesi, somut karlara yönelik vurgulamalar yapılması, örnek uygulamaların uyarlanabilirliğinin incelenmesi gerekmiştir. Yasal çerçeveler kentsel dönüşüm uygulamalarında, ekonomik karın nasıl değerlendirilmesi üzerinde toplum faydası gözetilerek yeniden yapılandırılması gerekmektedir (Roberts ve Sykes, 2000).

- **Sosyo-kültürel Boyut**

Günümüze kadar kentsel dönüşümün amaçlarından biri toplumsal kimliği ve karakteri ortaya çıkarmak olmuştur. Burada toplumsal karakterin olumlu yönlerinin geliştirilmesi olumsuz yönlerinin ise iyileştirilmesi anlamında kentsel dönüşümün yönlendirilmesi ifade edilmiştir. Küreselleşme ile yeniden yapılanan kentlerde toplum yapısı önem kazanmış, bir çok etnik grubun toplumdaki yeri kentsel dönüşümün araştırma konusu olmuştur. Hızlı kentleşme ve küreselleşme sürecinde bu gruplar kentle ilişkilerinde kendi adet, gelenek, göreneklerini ve alışkanlıklarını devam ettirmişlerdir. Dolayısıyla, yeniden ele alınacak bölgenin neye ve nasıl dönüşeceği sorusu burada yaşayanlar için çok önemli olmuştur. Toplum temelli dönüşüm de bütün bunların incelenmesini ve buna göre çözümler üretilmesini içermektedir.

Kentsel dönüşümde önemli faktörlerden biri de dönüşüm yapılacak alanda yaşayan yerel halktır. Yerel halkın gelmiş olduğu yer, eğitim durumu, yöreden hoşnutluğu, ekonomik durumu, kültürel özellikleri, gelenek ve görenekleri, bilinçlilik düzeyleri, kullanıcı türünün çeşitliliği gibi dönüşüm uygulamalarının başından itibaren alınacak kararları etkilemektedir (Özden, 2002).

Toplum temelli dönüşümde, bölge halkının tanımlanması, donatıların bölge halkının ihtiyaçlarına göre belirlenmesi, ekonomik ve sosyal şartların geliştirilmesinde ortak hedeflerin belirlenmesi, etkili toplumsal ortaklıklar, bölge halkında yapıların kapasitesi ve iyi örneklerden dersler üzerinde durulması gereken konular olmuşlardır. Ayrıca yerel halk için yeni iş alanları yaratılması da bu süreçte önem kazanmaktadır. Planlı süreçte yerel halkın ekonomik durumu, mülk sahipliği, bilinçlilik düzeyi, yöreden hoşnutluğu, ihtiyaçları ve kültürel özellikleri toplumsal veri olarak incelenmesi gereken bir alandır. Dahası, toplumun tanımlanması, karakterinin ortaya çıkarılması ve toplumsal ihtiyaçların belirlenmesi gerekmektedir. Ayrıca, toplumsal gereksinmelerin belirlenmesi, ihtiyaçları karşılayacak araçların saptanması, yerel temsilcilerin seçilmesi ve toplumun teşvik edilmesi de son aşamada kullanılacak bir yöntem olarak görülmektedir (Roberts ve Sykes, 2000).

Kentsel dönüşüm alanında sosyal yapının iyileştirilmesi veya sosyal yapının tümüyle değiştirilmesi gerekmektedir. Bunlardan sosyal yapının iyileştirilmesi öncelikli seçilmesi gereken yöntem olarak kabul edilmektedir. Yerel topluma iş olanakları

sağlamak, çeşitli konularda kurslar açmak ve halkı becerisine göre eğitmek, kültürel donatıları geliştirmek ve yerel topluma ev sahibi olma fırsatları kazandırmak ile sosyal yapıyı güçlendirip, geliştirmek dolayısıyla iyileştirmek mümkün olmaktadır. Eğer sosyal yapı tümüyle deformasyona uğramışsa ve alanda ciddi toplumsal çöküntüler yaşanıyor ise, alanda yaşayanlarla dönüşüm sağlanması mümkün değilse, bunların yanında alanın potansiyel toprak rantı da yüksek ise sosyal yapının tümüyle değiştirilmesi söz konusu olmaktadır. Bu noktada, alanda yaşayanların başka bir yere sağlıklı bir şekilde yerleştirilmesi için devlet desteği zorunlu olmaktadır. Bu yaklaşım ülkemizde soylulaştırma 'gentrification' olarak kavramsallaştırılmaktadır (Özden, 2002). Burada kentsel dönüşümün sosyo-kültürel boyutunun toplumla ilişkili olduğu bilinmektedir. Hangi politikaların toplum ihtiyaçlarına göre belirleneceği, ve topluma yönelik bir dönüşüm gerçekleştirileceği önemli sorular olarak karşımıza çıkmıştır.

Günümüzde, kentler birbirine benzemiş, her yaşantı birbirinin aynısı olmaya başlamıştır. Bu özellikle teknolojiyi elinde tutan ülkelerin öncelikli olarak tüketimi artırma çabası ile kültür erozyonunu ortaya çıkarması ile devam etmiştir (Healey ve diğ., 1992). Günümüzde kimlik insanların içinde bulunduğu sosyal ilişkileri sağlayan en önemli yoldur. Daha çok insan etnik kimliğini ön plana çıkarma isteğinde olmuşlardır. Eskiden dışlanan bir grup olarak görünen kimlikler, şimdi her yıl karnavalla kutlamalar yapılmasıyla ön plana çıkarılmışlardır. Şehrin bu tüm çeşitli kimlikleri barındıran halkı için, erişilebilir ve elde edilebilir olması amaçlanmıştır (Thorns, 2004).

1980 sonrası ekonomik yeniden yapılanma ile sosyal organizasyonlardaki değişimler kentteki kentsel dönüşüm uygulamalarının ele alınışında önemli etkiler yaratmıştır. Küreselleşme ve yeniden yapılanma sürecinde değişen yaşam tarzları ve ihtiyaçlar doğurmuştur. Boş zaman aktiviteleri ve deneyimlerde farklılaşmalar, kültürel ilgi alanlarındaki çeşitlilik kentsel alanda yeni ihtiyaçları beraberinde getirmiştir. Gelir dağılımındaki değişimler ile toplumda kutuplaşma da bu dönemin sonuçlarından biri olmuştur. Bunlardan dolayı, kentsel alanda parçalanmalar söz konusudur. Kentte sosyal ayrışmanın ortaya çıkması olasılığından dolayı kentsel dönüşümün kimin sorumluğunda ve çıkarları doğrultusunda olduğu sorusu sürekli gündemde olmuştur. Proje üzerinde baskı kuran grupların toplumun ortak çıkarlarından ziyade ekonomik çıkarların ön planda tutulmasına yönelik strateji geliştirmeleri toplumun düşük gelirli

kesiminin göz ardı edilmesini doğurmuştur (Healey ve diğ., 1992).

Özellikle İngiltere'de kamusal alana bakıldığında, ticaret alanlarının üst üste gelmiş 'süperpoze' görünümleri ile dolduğu, arabaların ve özel servislerin alan işgali konusunda baskınlıklarının arttığı görülmüştür. Bu süreçte, sanat ve kültürün, kentin yaşam kalitesinin belirlenmesinde, başlıca rolü olduğunu belirtilmiştir. Buna rağmen kentlerde çok uzak bir anlayışla bölgesel olarak sanat dekor olarak ortaya konmuştur. Toplum, kültür ve sanat, kentin pazarlanması uğrunda imajlar yaratmak için kullanılmıştır. Ana fikrinden yola çıkan, temeli geçmişe bağlanan uygulamalar yerine, turistler için ticari amaçla kullanılan sanat ve kültür çalışmalarını görülmektedir. Yöntem olarak, kentsel tarih kentsel miras içinde dönüşüme uğratılmıştır. Kentsel ufuk çizgisi 'skyline' ve iş merkezlerinin tarihsel imajı yeniden yaratılabilir, fakat gerçek fonksiyonlar, toplumun geçmiş kökleri ve endüstri çoktan kaybolmuştur (Thorns, 2004).

- **Planlama ve Tasarım Boyutu**

Planlama ve tasarım kentsel dönüşümün stratejiler ve kararlar bütününün somuta indirgenmesi şeklidir. Kentsel dönüşüm temelinde planlamanın bir parçası olmuştur. Planlama ve tasarımda ölçekler küresel, bölgesel ve yerel ölçekte ele alınması gerekmiştir. Ekonomik süreçler ve politik yasalarla ortaya bir çerçeve çizildikten sonra işin planlama ve tasarım boyutu ortaya çıkmış ve kentin büyük ölçekli planında alınan kararlar kentsel dönüşüm uygulanacak alanlar için önemli bir çıkış noktası olmuştur.

Kentsel dönüşüm uygulanacak alanda ulaşım ağlarının organize edilmesi, açık alan kullanım ilişkilerinde bina çevrelerinin geliştirilmesi ve kente özgü yapı ve açık alan tasarımları yaratılması planlama ve tasarım boyutunu simgelemektedir. Fiziksel görünüm kentsel çevrelerin yaşam kalitesinin bir göstergesi olmuştur. Planlamanın bütüncüllüğü ve özgünlüğü önemlidir. Planlama ve tasarımda, binalar, kentsel parçalar ve siteler, kamusal alanlar, açık alanlar ve su ilişkisi, kullanışlılık ve servisler, iletişim araçları, ulaşım alt yapısı ve çevresel kalite yapılı bileşenleri oluşturmaktadır (Roberts ve Sykes, 2000).

3.3. Avrupa ve Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Tarihsel Gelişimi ve Yaklaşımları

Türkiye'de kentsel dönüşüm yeni bir kavram olarak özellikle 2003 yılı sonunda iktidara gelen hükümetin gündemdeki konusu olarak (Keleş, 2006) karşımıza çıkmıştır. Daha öncesinde kentsel yenileme olarak ifade edilen ve benzer bir süreci ifade etmek için kullanılmaktadır. Avrupa'da da kentsel dönüşüm çalışmaları 1950'lerde itibaren çeşitli anlayışlarda gündeme gelmiş ve politikalarla desteklenerek uygulanmaya başlanmıştır. Bu çalışmada Avrupa'nın kentsel dönüşüm konusundaki deneyimi Türkiye için önemli bir veri oluşturduğu düşünülmektedir.

Örneğin, Avrupa'da sanayileşmenin getirdiği hızlı değişimler ve II. Dünya Savaşı kentsel çöküntünün ortaya çıkış sebepleri olarak sayılabilirken Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, sanayileşmenin etkisiyle kontrolsüz büyüyen şehirlerin karşı karşıya kaldığı durum kentsel çöküntünün ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Kıray, 1998a). Kentlerin yaşadığı dönüşüm süreçleri birbirinden farklılıklar gösterse de günümüz küresel yeniden yapılanma sürecinde küresel düzeyde etkileşimlerin artması benzer problemleri doğurmuştur. Özellikle aşırı nüfus yığılması, ekonomik şartların değişmesi, sosyal dışlanma gibi nedenler Avrupa'da olduğu gibi Türkiye'de de kentlerin çöküşünün temel sebepleri olmaktadır. Her ne kadar kentsel çöküşlerin başlangıçları farklılaşsa da günümüz yeniden yapılanma sürecinde kentsel parçalar üzerinde ele alınan kentsel dönüşüm yaklaşımlarının birbirlerine benzer özellikte yaklaşımlar sergilediği kent gündemlerinin incelenmesiyle gözlemlenebilir.

Bu çalışmada günümüz küresel yeniden yapılanma süreçlerinde kentsel dönüşümün Avrupa kentlerinde nasıl ele alındığı ve hangi dinamikler çerçevesinde geliştirildiği Türkiye için oluşturulacak vizyon çalışmaları ve gelecek yönelimli projelerin günümüz etkileşimlerini anlayabilmek için önemli olduğu düşünülmektedir. Bundan dolayı bu bölümde öncelikle, Avrupa ve Türkiye'de ve kentsel dönüşüm kavramının gelişimi ve ele alınış biçimlerinin dönemlere göre incelenmiştir. Sonucunda günümüz küresel yeniden yapılanma sürecinde kentsel dönüşümün geldiği yeni durumun ortaya konmasına çalışılmıştır.

3.3.1. Avrupa'da Kentsel Dönüşüm Kavramı ve Yaklaşımları

Avrupa'da özellikle II. Dünya Savaşı sonrası kentlerin gelişiminde tahrip olmuş kültür mirasları, sağlıksız yaşam alanlarının kötü koşulları, ekonomik olarak yeniden

canlanma ihtiyacı gibi etkenlerle kentsel dönüşüm ortaya çıktığı görülmektedir. Diğer yandan da 1850'den 1870'e kadar Haussman'ın kent üzerinde planları ile Paris yıkılıp yeniden yapılandırılması da kentsel ölçekte yeniden yapılandırmanın örnekleri olarak verilebilir. Paris'te tahrip olan eski bölgeler ve kötü yaşam koşulları barındıran mahalleler tamamen yıkılmış yerlerine geniş bulvarlar, zengin peyzaj içerikli kamusal alanlar ve idari binalar inşa edilmiştir. Aynı dönemde İngiltere'de devletin de içinde yer aldığı işçi sınıfı mahallelerinin sağlıksız koşullarını temizlemek amacı ile çalışmalar yapılmıştır (Couch ve diğ, 2003).

Avrupa'da kentsel çöküntüye yol açan en önemli faktör, II. Dünya Savaşı (1939-1945) olmuştur. Özellikle batı Avrupa şehirleri çöküntü konut yerleşimleri probleminin üstesinden, bu mahallelerin toplu yıkımı ve yeniden yapılması politikaları ile gelmişlerdir (Couch ve diğ, 2003). Bombalanarak yıkılan şehirlerin yeniden inşası beraberinde kentsel korumayı da içine alan yeni kavramsal tartışmaları getirmiştir. Batı Avrupa'nın savaş sonrası yıkılmış şehirleri yeniden inşası üzerine savaştan sonra kent merkezlerinde dönüşüm projeleri gerçekleştirilmiştir (Dieffendorf, 1989). 1950'lerde savaş sonrası kentte yıkılan tarihi miras değeri taşıtan yapılara rehabilitasyon ve restorasyon çalışmaları uygulanmıştır. Ayrıca, savaş sonrası yaşanan konut ihtiyacına yönelik de kent dışında ucuz konutlar yapılmaya başlanmıştır. Bu dönemde kentteki fiziksel yapının yeniden ele alınması anlamında tamamen yıkıp yeniden yapma anlayışı görülmüştür (Couch ve diğ, 2003).

Yine bu dönemde, Paris'te tarihi kent merkezinin bozulmaması için kent çeperinde geliştirilen la Defense projesi, kent için bir anlamda kaliteli ve yaşabilir çevreler yaratmak amacıyla dünya ölçeğinde tanınabilir olma yönünde bir dönüşüm gerçekleştirmiştir. Bu bölgede kentsel yaşamın toplumsallaşması, ticari ve kültürel yaşamın canlanması açısından başarılı sonuçlar vermiştir. 1958'de la Defense bölgesinin geliştirilmesi için çalışmalar özellikle ekonomik canlanmanın gelişmesi için, iş alanı yaratmak üzere bu bölgede yüksek yapılaşmayı öngörmüştür.

İmajda da görüldüğü üzere La Defense bölgesi kent merkezi ile Champ Elysees, metro hattı ve tren yolu sayesinde güçlü bir şekilde bağlanmaktadır. Bu bölgenin hem merkezle olan ilişkisini güçlendirmekte hem de merkezden bağımsız gelişebilme olanağının sunulduğunu göstermiştir.

Şekil 3.17 Paris'in tarihi merkezinden La Defense bölgesinin günümüz görünüşü (http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e2/La_D%C3%A9fense1.jpg)

1960'larda ise sağlıklaştırma ve sosyal donatının arttırılması üzerine yoğunlaşılmıştır. 1960'ların son dönemlerinden itibaren her ülke konut yenilemesi ve alan gelişmesi üzerine toplumsal gelişme yönelimli daha duyarlı, programlarla hareket etmeye başlamışlardır. 1969'daki 'Konut Hareketleri'nden sonra İngiltere bu konuda konut politikasını değiştiren ilk ülke olmuştur. Daha sonra 1970'lerde Hollanda'da toplum ve şehir yöneticileri bu konuda iletişime geçmişlerdir. Ayrıca, 1971 yılında, Almanya'da savaş sonrası azalan konut stoku karşısında, kent merkezindeki konut alanlarının yeniden ele alınması gündeme gelmiştir. Fransa'da da 1970'te yasalar küçük ölçekte alanların ele alınması ve geliştirilmesi üzerine değişmiştir (Couch ve diğ. 2003).

Diğer ülkelerde olduğu gibi, İngiltere'de de 1950-60'lı yılların topyekün planlama döneminde, planlama-uygulama-kaynak sağlama merkezi hükümetlerin sorumluluğunda olmuştur. İlk dönüşüm projeleri ile büyük ölçekli ve kapsamlı yenilemeler, kent çeperlerinin temizlenmesi ve ulaşım altyapısının geliştirilmesi hedeflenmiştir. Sosyal refah ve daha iyi bir gelecek yaratmak için büyük ölçekli konut edindirme projeleri gibi bütün projeler devlet teşebbüsü ile yapılmaya çalışılmıştır. Bundan dolayı plan yapımı ve uygulamaya geçilmesi uzun zaman almış ve beklenen hedefler gerçekleşmemiştir. 1970'teki küresel ekonomik kriz ile de devlet sorumluluğundaki kapsamlı planlama dönemi sona ermiştir (Üskent, 2003).

Kuzey Avrupa'da Hollanda, İngiltere ve Batı Almanya gibi ülkelerin özellikle büyük kentlerinde, 1970'lerin ortalarından itibaren daha çok dar kesimi etkileyen bir konut sıkıntısı gözlemlenmiştir. Bundan dolayı, 1970'lerde sosyo-ekonomik kriz ve grev dalgaları kentteki yeniden yapılanma çalışmalarının boyutunu büyük ölçekten küçük

ölçeğe doğru değiştirmiştir. Temel politik kaygılar işsizlik ve kentsel yoksunluk problemleri üzerine yoğunlaşmıştır. 1970'lerde özel sektörün devlet ile ortaklığında rolünün büyük ölçüde arttığı bir dönem olarak görülmüştür (Roberts ve Sykes, 2000).

Berlin Uluslar arası Yapı sergisi, 1984 (IBA), Berlin'de 1911'den itibaren varolan kentçilik alanındaki aktüel gelişmeleri birebir uygulamaya geçirme amacıyla düzenlenen sergi geleneğinin devamı olarak ortaya çıkmıştır. Amacı, bir yandan başta Hollanda olmak üzere diğer bazı Batı Avrupa ülkelerinde uygulanmaya başlayan, katılıma yönelik demokratik bir kent yenilemesi yönünde bir siyasi reform gerçekleştirecek mevcut işgal ve protesto hareketlerini denetleyebilmek olmuştur. "Temkinli ve koruyucu kent yenilemesi" başlığı altında IBA, kent yenilemesi alanındaki çalışmalarını 12 temel ilkeye dayandırmış ve bu ilkelerde görüldüğü üzere, 1970'li yılların sonuna dek uygulanan kent yenilemesi uygulamaları ile büyük ölçüde çelişmiştir. Geleneksel kent yenilemesi anlayışında bölgede yaşayan halk büyük ölçüde boşaltılmaktaydı. Kent yenilemesi o bölgede nüfus değişimi, işletme ve dükkan sahiplerinin bölgeyi terk etmesi anlamına gelmekteydi. Bu dönemde kentsel yenileme anlayışının değişmesine örnek olarak, IBA'nın görev yaptığı Kreuzberg semtindeki kent yenileme bölgelerinde, bölge sakinlerinin ve işletme / dükkan sahiplerinin gereksinmeleri yenileme planlamasında temel oluşturması verilebilir. Bölge dışında, kağıt üzerine planlama yerine önce bölge halkının gereksinmelerinin saptanması sonra da planlamanın tartışılıp somutlaştırılması yöntemi geliştirilmiştir. Bu yöntem ile Batı Berlin'de başta Kreuzberg belediyesindeki yenileme bölgeleri olmak üzere toplam 20.000 nüfusun oturduğu 7.000 konut yenilenmiş, 10 okul için yenileme planları yapılmış, üçü uygulanmıştır. Ayrıca 24 çocuk yuvası planlanmış, bunlardan 16 yuva uygulanmıştır. Ayrıca cadde ve kavşaklarda trafik yavaşlatılmış, yeşillendirme uygulanmış, sosyal ve kültür merkezleri vb. gibi bir çok sosyal tesis gerçekleştirilmiştir (Arın, 2003).

1990'ların ortalarında yine bu alanda çalışmalara devam edildiği bir çok sosyal dahil etme programlarıyla kentsel yeniden yapılanma planlarına katıldığı görülmüştür.

1980 sonrası dönem önceki tarihsel sürecin bir devamı olarak algılanmaktadır. Özellikle, 1970'lerin sonu ve 1980'lerde modernist rasyonel planlama yaklaşımları ile gelişen geniş kapsamlı planlama anlayışı değişmeye başlamıştır. Ayrıca, 1981 yılında Avrupa Konseyi, 'Urban Renewal' adlı bir kampanya başlatmış ama içeriğinde yıkıp yeniden yapmak olduğu için 'Urban Renaissance' olarak

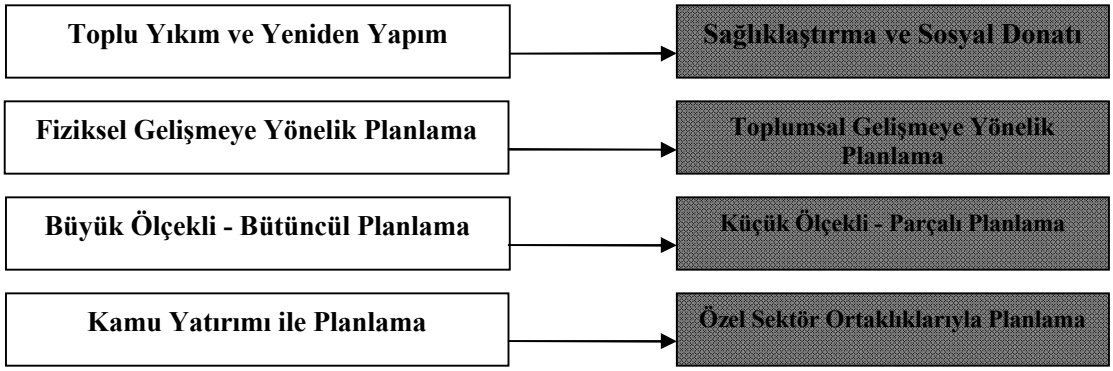
değiştirilmiştir (Çubuk, 1998). Katılım ve sosyal planlama gibi kavramların bu dönemde ortaya çıktığını görebilmekteyiz. Bir anlamda da, sürdürülebilir kentler yaratmak, hem konut alanlarını, hem de toplumları ekonomiyle paralel olarak geliştirebilmek bu çalışmaların amaçları arasında yer almıştır.

1980'lerde kentsel politikalarının temel amacı kentsel yeniden oluşum yoluyla özel sektörü kullanarak yatırımın gerçekleştirilmesi ve özel sektör ile kamu sektörü arasında politik uzlaşma ve işbirliğinin sağlanması olmuştur. Yeniden canlandırılan yapılı çevre ve turizm gibi ekonominin gelişen sektörüne uygulanan ve ortam yaratmak yoluyla ekonomik ve sosyal yenilenmeye katkıda bulunulacağı düşünülmüştür (Healey ve diğ., 1992).

1980'lerde İngiltere'de neo-liberal sisteme dönüş planlama sistemini de önemli ölçüde değiştirmiştir. 80 öncesinin "devlet sorumluluğu yaklaşımı yerini özendiren, yönlendiren, imkanlar sunan bir yönetim, "yönetişim" anlayışına bırakmıştır. Hükümetler planlamadaki rollerini "katılımcı ortaklıklar kurulmasına liderlik etmek" olarak tanımlamıştır. Kısacası İngiliz Kentleşme Politikası, 1980'den bu yana ulus çapında katılımcı ortaklıklar ile şekillenen kentsel dönüşüm koordinasyonu üzerine şekillendirmiştir (Üskent, 2003).

Batı Avrupa şehirlerinde de 1980'lerin ortasında geleneksel üretim şeklinin değişmesiyle şehirler hızlı bir değişim süreci içine girmişlerdir. İşsizlik ve kentsel yoksunluk politikanın temel konusu olmuştur. İngiltere'de yerel yönetimler, merkezi yönetimin, faaliyetlerin özel yönetim ortaklıklarıyla yönetilmesi gerekliliğini görmesi ile hızlı bir değişim sürecine girmişlerdir. Diğer ülkelerin de farklı yaklaşımları olmuştur. Fransa'da yerel yönetimler, devletin büyük maddi yatırımının gerekliliği üzerine yoğunlaşırken, Almanya'da ise varlıklı bölgesel ve yerel yönetimler krizleri aşmak üzere, en azından önceliklerini ekonomik yatırım üzerine değiştirmek için yapılanmışlardır (Couch ve diğ., 2003). Özellikle İngiltere'de fiziksel ve sosyal çevrenin dönüşüm ile yeni ekonomik aktiviteler için cazip olanaklar sunarak yerel ekonomik büyümenin sağlanması ve şehirlerin uluslar arası rekabet gücünün arttırılması hedeflenmiştir. Dönüşüm büyük oranda özel sektör yatırımlarına bağlı olarak gerçekleşse de dönüşümün başarısında kamu-özel sektör ortaklıkları kilit yapılanmalar olarak vurgulanmıştır (Üskent, 2003).

Bu kaynaklar ışığında Avrupa'nın 1980'lere kadar değişen kentsel dönüşüm anlayışı şekil 3.18'deki gibi açıklanabilir.

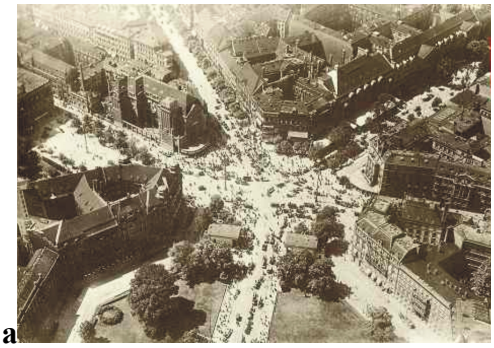

Şekil 3.18 Avrupa'nın II. Dünya Savaşı Sonrası 1980'lere Kadar Olan Dönemde Değişen Planlama Anlayışı

1990'larda varolan kentsel alanların paraca desteklenmesi ve geliştirilmesi için uzun dönemli çevresel çıkarların gözetilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. Kentsel politikalar ile kentlerin ve kent parçalarının, sakinleri için daha çekici çevreler haline dönüştürülmesi esasında, karışık kullanımlar ve hızlı gelişmeler göz önünde bulundurularak, değer katılma amacıyla yeniden canlandırılması gerekliliği gündeme gelmiştir. Bu da küresel çevresel koruma anlayışının bir uzantısı olarak kente yansımıştır (Bartuska ve Kazimee, 2002). Bu postmodern dönemde yapısal 'strüktürel' ve parçacı planlama anlayışlarının gündeme gelmesi ile kentsel tasarım gibi araçların kullanımı yaygınlaşmıştır.

Örneğin, Berlin Postdam meydanı, uzun süreli tarihi geçmişinden sonra 1990'lı yıllarda tekrar ele alınmış ve tasarlanmıştır. Bu da kent için önemli bir ekonomik canlanma ve dönüşüm yaratmıştır. Postdam meydanı kent merkezine yakınlığı ve tarihsel süreçte diğer bölgelerle geçiş yolu olmasının verdiği özelliklere de dayanarak tekrar gündeme gelmiş ve ele alınmıştır. Kent yönetimi meydanı dört parçaya ayırmaya karar vermiş ve her bir alanı ayrı bir ticari yatırımcıya pazarlamıştır. Yeni yapım endüstrisi ile inşa sürecine başlanan bu alan, inşa döneminde Avrupa'nın en büyük inşa alanı olmuştur. Renzo Piano tarafından ana planı tasarlanan birinci parçada, mimarlar bir çok özgün binayı ortaya çıkarmıştır. İkinci alan ise Sony şirketine verilmiştir. Bu alanda Sony'nin Merkez Binası, Helmut Jahn tarafından tasarlanmıştır. Bütün projeler bütünsellikten ziyade kendi başlarına, tasarımda yeni denemeler şeklinde geliştirilmiş ve binalarda yeni yapım sistemleri ve malzemeler

denenmiştir. Bu alanın nasıl pazarlanacağı ve hangi açıdan kente katılacağı konusunda bir çok tartışmalar günümüzde bile devam etmektedir. Buna rağmen günde ortalama 70.000 turist bu alanı ziyaret etmektedir. Bu alan hem mimari açıdan bir müze gibi turistlerin gezmesi ve görmesi gereken bir alan olurken bir yandan da Berlin için önemli bir alışveriş merkezi haline gelmiştir. Ayrıca sinema kompleksleri ile de tercih edilen bir sosyal alana dönüşmüştür (Şekil 3.19) (http://en.wikipedia.org/wiki/Potsdamer_Platz).

a b

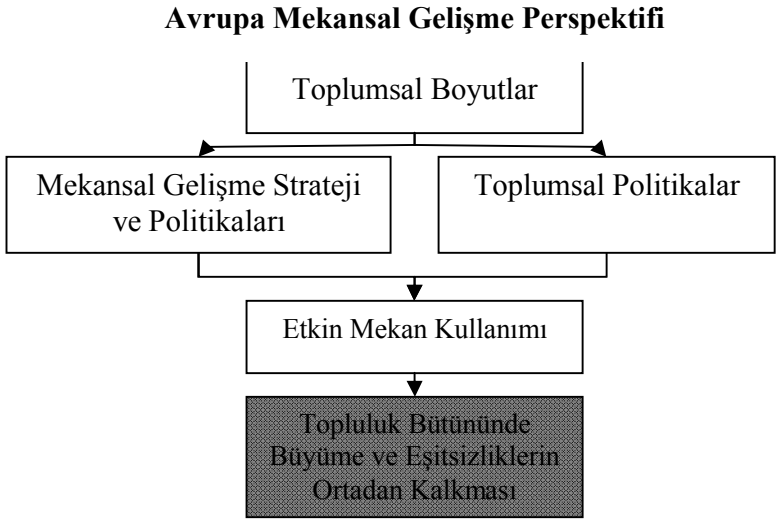
Şekil 3.19 Postdam Meydanı (a. 1919 tarihli görünümü, 2003 tarihli görünümü) (http:// graphicsxp. free.fr/germany_pics/berlin/11%20-%20Sony%20Center%20from%20the%20Postdamer%20Platz.JPG)

1990 yılında Avrupa Birliği Komisyonu (CEC), şehir çevresi üzerine 'Yeşil Rapor' hazırlamıştır. Bu raporda, şehir içi arazi kullanımında farklılıklar yaratmanın teşvik edilmesi, şehirsel yayılımdan kaçınılması, şehirsel köhneleşmiş alanların geliştirilmesi, mevcut şehir alanının yeniden canlandırılması ve şehirsel tasarımın düzenlenmesi ilkeleri benimsenmiştir. 1993 yılında bu rapor tekrar ele alınmış ve Çevre Departmanı tarafından (DOE) 'Şehir Merkezleri ve Parekende Ticaretin Gelişimi' adıyla sunulmuştur (Couch ve diğ., 2003).

1990'ların ortasından itibaren AB, sadece ekonomik anlamda birliktelikten öteye giderek toplumsal ve çevresel boyutları da içeren bir birliktelik oluşturarak küresel ekonomide daha etkin bir konuma ulaşarak yarışabilirliği arttırmaya karar vermiştir. Büyüme eşitsizlikleri ve toplumsal politikaların, dengeli bölgesel alanlara yönelmemiş olması, bütün otorite ve yönetimlerce dikkate alınacak mekansal gelişme stratejileri ve politikalarının oluşturulması ihtiyacını doğurmuş, bunu sonucunda AB gündeminde yer alan ve toplumsal politikalarla desteklenmesi gereken konulardaki politikalarını mekansal gelişme stratejileriyle birleştirerek topluluğun bütününde etkin bir mekan kullanımı sağlayarak topluluk bütünündeki

büyüme ve eşitsizliklerini yok etmeyi amaçladığı Avrupa Mekansal Gelişme Perspektifini oluşturmuştur (Şekil 3.20) (European Commision, 1999).

Görüldüğü üzere Avrupa Birliği Avrupa kentlerinde önemli bir süreci etkilemiş ve özellikle kentsel dönüşümün yönünü de belirlemiştir. Bunlara göre Avrupa Birliği raporları ile yeni gündemler kentler için belirlenmiştir.

Şekil 3.20 Avrupa Mekansal Gelişme Perspektifi (kaynak: European Commision, 1999'a göre uyarlanmıştır)

Ayrıca, Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Konferansı tarafından Kentsel Haklar Avrupa Bildirgesinde, kentlinin hakları 'güvenli bir kent, yeterli çalışma olanakları, kolay ve özgürce dolaşım, spor ve dinlence, kültür hizmetleri, kültürlerarası kaynaşma, kentsel işlevler arası uyum sağlanması, katılım, mal ve hizmetlerden kolayca yararlanma olanağı, kentler arası işbirliğin geliştirilmesi, kentlerin akçal olanaklarının arttırılması ve bütün kentsel haklardan eşit olarak yararlanma' olarak belirlenmiştir (Keleş ve Hamamcı, 1998). Kentli hakları alanında, Avrupa Konseyi tarafından 1992 yılında kabul ve ilan edilen Avrupa Kentsel Şartı (European Urban Charter), kentli hakları alanındaki en önemli bölgesel belge olmuştur. Avrupa Kentsel Şartı metni, 20 maddelik bir deklarasyon ve 13 maddelik şart ilkelerinden oluşmaktadır. İlkelerinin ana başlıklarından ikisi de 'Yerleşimlerde Kültür ve Yerleşimlerde Kültürler Arası Kaynaşma'dır. Bu raporda tarihi dokularda yeni gelişmelerin de yaratılmasının önemini vurgulanmıştır (Urban Charter, 1992). Kentin varolan kimliği içinde kültürel mirasının değerinin korunması günümüzden geleceğe aktarılması bu anlamda kentsel dönüşüm için önemli bir konu olmuştur.

Tarihi miras değeri taşıyan bölgelerde bu mirasın korunması ve yeni değerler katılması hedeflenmektedir. Günümüzde kentler arası rekabette farklılıkların ortaya konması bu kültürel miras değerlerinin korunması, yaşatılması ve geleceğe aktarılmasıyla ön plana çıkmaya başlamıştır.

Roberts ve Skyes (2000)'ın özetlediği tabloda tarihsel süreçte kentsel dönüşümün nasıl ele alındığı gözlemlenebilmektedir. Ayrıca ekonomik, sosyal, fiziksel ve çevresel anlamlarda değişen yaklaşımların her dönemde farklılaştığı ve kentsel dönüşümün tek bir çözümünün olmadığı çıkarılabilir. Dönemin içinde bulunduğu politik, ekonomik ve sosyo-kültürel süreçlerle etkileşim içinde olduğu, bundan dolayı kent gündemlerinin kentsel dönüşüm ile ilişkisinin önem kazandığı söylenebilir. Bütün bu tarihsel süreci Roberts (2000), kentsel dönüşümün evreleri olarak bir tablo 3.1 de açıklamıştır. 1980'leri yeniden geliştirme yaklaşımı olarak kategorize etmiştir. Bu dönemde birçok temel gelişim ve yeniden gelişim projeleri, donanma projeleri, şehir dışı projeleri temel stratejiler arasında yer almıştır. Bu süreçte özel sektöre ve uzman birimlere önem verilmiş, ortaklıklar artmıştır. Devlet desteği ile toplumun kendi işini kendi görmesi ve daha geniş çevresel yaklaşımlar yine bu süreçte önem kazanmıştır. 1990'lar ise yeniden oluşum yaklaşımı olarak kentsel dönüşümde kendini bulmuştur. Ortaklıklar bu süreçte daha önem kazanmış, proje ölçeği olarak bölgesel eylemler geliştirilmiştir. Toplumun rolü giderek artmıştır ve 1980'lerden daha mütevazi bir koruma anlayışı geliştirilmiştir. Sürdürülebilir gelişme daha geniş çerçevede ele alınmaya başlanmıştır. Bu tabloda görüldüğü üzere kentsel dönüşüm her dönemin ekonomik, politik ve sosyo-kültürel etkileriyle beraber farklı yaklaşımlarla ele alınmıştır.

İngiltere'de dönüşümün önemli örneklerinden biri Galler'in başkenti Cardiff'deki dönüşümdür. 1800'lerde önemli bir liman şehri olan Cardiff, II. Dünya Savaşı'ndan sonra rıhtımlarını ve endüstri tesislerini kapatmak zorunda kaldı. 1980'lerde başlayan dönüşüm çalışmalarının temelini, çöküntü alanı haline gelmiş bu liman bölgesinin, Cardiff Körfezi'nin, ekonomik olarak canlandırılması ve bunun da bütün Cardiff'i etkileyebilecek düzeyde bir katalizör etkisi oluşturması beklentisi oluşturmaktadır. Öncelikle, rıhtımlardan birinde, Atlantic Wharf ticaret-eğlence-konut kompleksi projesi örnek proje olarak gerçekleştirilmiştir (Şekil 3.21).

Tablo 3.1 Şehirsel Yeniden Oluşumun Evrimi (Robets ve Sykes, 2000)

Dönem / Politika Türü	1950'ler Yeniden İnşa Etme	1960'lar Yeniden Canlandırma	1970'ler Yenileme	1980'ler Yeniden Geliştirme	1990'lar Yeniden Oluşum
Temel Strateji ve Yönleniş	Şehirlerin köhne alanlarının genellikle mastır plana dayalı olarak yeniden inşası ve genişlemesi, banliyölerin büyümesi	1950'lerin anlayışının devam etmesi, banliyölerin büyümesi, saçaklanmalar, ilk esenleştirme çalışmaları	Yenileme ve semt projelerinde yoğunlaşma, yakın çevre gelişimlerinde devam	Birçok temel gelişim ve yeniden gelişim projeleri, donanma projeleri, şehir dışı projeleri	Politika ve uygulamalarda daha etraflı yaklaşımlara yöneliş, bütünleşmiş eğitime daha fazla önem
Temel Aktörler ve Finansman Sahipleri	Merkezi ve yerel hükümet, özel sektör gelişimcileri ve müteahhitler	Kamu ve özel sektör arasında denge sağlamaya yöneliş	Özel sektörün artan rolü ve yerel yönetimlerde desantralizasyon	Özel sektöre ve uzman birimlere önem verilmesi, artan ortaklıklar	Ortaklıkların hakimiyeti
Eylemin Alansal Boyutu	Yerel ve mevzi düzeyin vurgulanışı	Eylemlerde bölgesel düzeyin ortaya çıkışı	Önce bölgesel ve yerel düzeyin öne çıkışı	1980 başlarında mevzi ölçekte, ardından yerel ölçekte yoğunlaşma	Stratejik perspektifin yeniden sunumu, bölgesel eylemlerin gelişimi
Ekonomik Odak	Az miktarda özel sektör yatırımı, genelde kamu sektörü yatırımları	1950'lerin devamında özel sektörün artan önemi	Kamunun zorunlu kaynakları ve özel yatırımlarda artışlar	Seçici kamu fonları ile özel sektörün hakimiyeti	Kamu, özel sektör ve gönüllü fonlar arasında giderek artan denge
Sosyal İçerik	Konut ve yaşam standartlarının iyileştirilmesi	Sosyal koşulların ve refahın geliştirilmesi	Toplumsal temelli eylemler ve artan yetkiler	Son derece seçici devlet desteği ile toplumun kendi işini kendi görmesi	Toplumun rolünün önem kazanması
Fiziksel durum	İç bölgelerin ve yakın çevre gelişimlerinin tekrar önem kazanması	Mevcut alanların1950'lerin esenleştirme eylemleri paralelinde iyileştirilmesi	Köhne şehirsel alanların yaygın olarak yenilenmesi	Yerine geçme ve yeni gelişim temel projelerinin hazırlanması	1980'lerden daha mütevazi koruma
Çevresel yaklaşım	Peysaj ve yeşillendirme	Seçici iyileştirmeler	Yeni buluşlarla yapılan çevresel iyileştirmeler	Daha geniş çevresel yaklaşımlar	Geniş kapsamlı sürdürülebilir çevre fikrinin sunumu

Cardiff körfezi projesinde, kamu teşvikinin bir parçası olarak ve bir bayrak proje niteliğinde, 1999 yılında Galler Ulusal Meclisi Körfez'e taşınma kararı almıştır. Meclisin gelişi ile bölgede artacak ofis kullanıcıları ve ziyaretçilerle yaratılacak potansiyele bağlı olarak talebin artacağı düşünülmüştür. Bunun üzerine, ticaret, alış-veriş, turizm, eğlence aktivitelerinin yatırımcıları da körfeze taşınma kararı almışlardır. Avrupa Birliği'nden de alınan destek Cardiff Körfezi'nin gelişmesinde

önemli bir kaynak yaratmıştır. Bu dönüşüm sürecinde 1987'de kurulan Cardiff Körfezi Geliştirme Kurulu (CBDC), 'Cardiff'i uluslar arası düzeyde rekabet edebilecek bir deniz kenti haline getirirken Cardiff'in ve tüm Galler'in imajını yenilemeyi, yerel ve ulusal ekonomiyi güçlendirmeyi' misyonu olarak tanımlamıştır. Aynı zamanda dönüşüm sürecinde, uzun dönemli bir vizyon ile geliştirilmiş bir stratejinin temel alınması düşünülmüştür. Dönüşüm stratejisi, Körfez'de özenli bir çevrede kaliteli tasarım ve kullanım çeşitliliği anlayışı ile ulusal ve uluslar arası düzeyde yeni aktiviteler ve yaşam biçimleri sunulması, yerel halka daha iyi bir çevrede yaşama ve yeni iş olanaklarına erişim fırsatı verilmesi olarak sayılabilir. Körfez bölgesi, konut alanları, açık alanlar, altyapı ve ulaşım projeleri, eğitim ve sosyal projeler vb. gibi bir çok işlev verilerek uzun vadede birbiriyle iç içe işleyen ve birbirlerini tamamlayan modeller ile yapılandırılmıştır. Bu kentsel dönüşüm süreci hem büyüklüğüyle hem de kapsamı ve işleyişiyle önemli ve örnek olabilecek bir süreç olmuştur (Üskent, 2003).

Şekil 3.21 Cardiff Körfezi Dönüşümü
(http://www.soundhunters.com/bsra/agms/agm04b/p24.jpeg)

Şekil 3.22 Roger Waters, Galler Ulusal Meclis Binası, Cardiff Körfezi
(http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Senedd.JPG)

Binns'e göre 21. yüzyılda kültürün kapitalleşmesi ve kültüre dayalı kentsel yeniden oluşum politikalarının ön plana geçmesi ile Avrupa'da bir çok proje gündemde yoğun yer işgal etmeye başlamıştır. Özellikle kent merkezlerinde, kenti çekici hale getirmek için yatırım amaçlı olarak kültürel etkinlikler ile turizme dayalı kentsel dönüşüm uygulamaları görülmektedir. Bunlar sağlam kültürel etkinlik tabanlı, müzeler, sanat galerileri ve spor aktiviteleri gibi işlevleri barındırmaktadır. Kültüre dayalı bu tür proje üretimlerinde ekonomik gündem belirleyici bir rol oynamaktadır (Binns, 2005). Örneğin, 1990'larda Bilbao kenti büyük bir dönüşüm yaşamaya başlamıştır. Endüstriyel geçmişi kentte işlevsiz bir çok alanı ve büyük işsizlik sorununu ortaya çıkarmıştır. Bundan dolayı, ekonominin gelişen sektörü olan turizm ve servis alanlarına yönelik bir çok proje ortaya konmuştur. Özellikle Norman Foster tarafından tasarlanan yeni metro sistemi, Metro Bilbao, ve Frank Gehry tarafından tasarlanan Guggenheim Bilbao Müzesi (Şekil 3.24), ayrıca Santiago Calatrava tarafından tasarlanan Zubizuri Köprüsü (Şekil 3.25) bu alanın yeniden canlanması için yapılan önemli projeler olmuşlardır (http://en.wikipedia.org/wiki/Bilbao). Özellikle Bilbao Müzesi, kentsel dönüşümde yeni endüstrilerin, kültürel etkinlik tabanlı ve turizme yönelik oluşmaya başladığının bir göstergesi sayılabilir. Bu usta mimarlar tarafından ortaya konan sıra dışı projeler sonunda Bilbao kenti küresel anlamda adını duyurmuş ve köhnemiş alanların kente yeniden katılımı konusunda bir örnek teşkil etmiştir.

Şekil 3.23 Bilbao yeni metro sistemi girişi
(http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Metro_bilbao_bagatza.jpg)

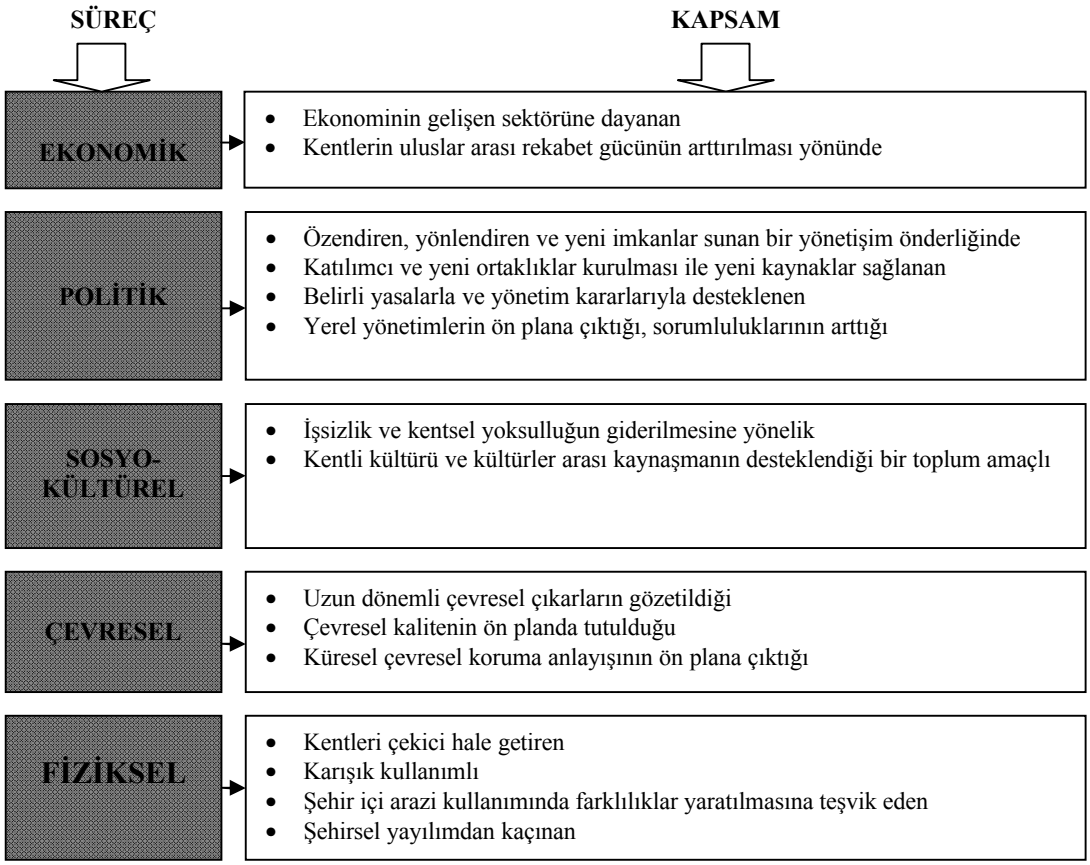

Şekil 3.24 Frank Gehry, Nervion Nehri kıyısı, Guggenheim Bilbao Modern ve Çağdaş Sanatlar Müzesi Binası (http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Guggenheim-bilbao-jan05.jpg)

Şekil 3.25 Sir Norman Foster, Zubizuri Köprüsü (http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Calatravabilbao.jpg)

Günümüzde kentsel dönüşüm ekonomideki değişimlere bağlı olarak, işsizlik, ekonomik yarışabilirlik, sosyal dışlanma, toplumsal değerler, terkedilmiş ve köhnemiş kentsel alanlar, yeni karalar ve mülkiyet gereksinmeleri, çevresel kalite ve sürdürülebilir gelişme konuları üzerine yoğunlaşmıştır (Roberts ve Sykes, 2000). Avrupa'daki kentsel dönüşüm süreci özellikle 1980 sonrasında kaynak bulma sürecinde, ortaklıkların da artması ile çok farklı boyutlara ulaşmıştır. Küresel yeniden yapılanma sürecinin de etkisi ile kentler yarışabilirliklerini arttırmak için Şekil 3.26'daki süreçler çerçevesinde bir çok kentsel dönüşüm gündemleriyle kentlerde yeniden yapılanmalara yönelmişlerdir.

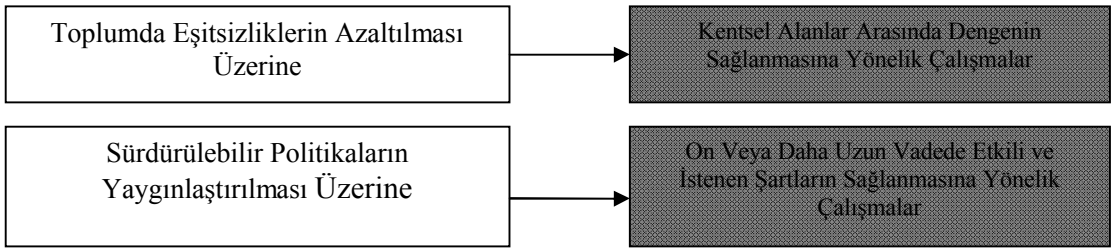
Şekil 3.26 1980 sonrası Avrupa'da kentsel dönüşümün kapsamı (Roberts and Skyes (2000)'den uyarlanmıştır)

21. yüzyıl dünyada büyük bir küreselleşme dalgasının etkisinin devam ettiği bir dönem olarak yaşanmaktadır. Bundan dolayı kent gündemleri, 1980 sonrası küresel yeniden yapılanma süreçlerindeki ekonomik, politik, sosyo-kültürel ve teknolojik değişimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu araştırmada öncelikle bir kaç kaynağa göre günümüz kentlerindeki ana gündemlerin neler olduğunun gözlemlenmesi, sonrasında ise, kentsel dönüşümün yönünü belirleyen günümüz kent dinamiklerinin ortaya konması düşünülmüştür.

Örneğin İngiltere'de, AB'nin konuya getirmiş olduğu açılımların yardımıyla, dönüşüm politikaları günümüzde iki ana amaç üzerinde yoğunlaşmıştır. Birincisi toplumda gelir dağılımındaki eşitsizliklerin azaltılması fikridir. Böylece sağlık, eğitim, konut seçimi, konularında bölgeler, şehirler ve kırsal alanlar arasında dengenin sağlanması hedeflenmektedir. İkincisi de sürdürülebilirlik politikalarının yaygınlaştırılması üzerinedir. Politikalar çöküntü kentsel alan üzerinde günümüzde ortaya konan planlama kararlarının on veya daha uzun vadede etkili, istenen şartların sağlanmasına yönelik çalışmalar olarak belirlenmektedir (Jackson ve Bradford,

2006).

Jackson ve Bradford'a göre günümüzde kentsel alanda yapılan çalışmalar şekil 3.27'deki gibi özetlenebilir.

Şekil 3.27 Günümüzde kentsel alanda yapılan çalışmaların değişim yönü (Kaynak, Jackson ve Bradford'dan (2006) uyarlanmıştır)

Percy (2003), Avrupa'da özellikle yeni yüzyılda planlama ve dönüşüm stratejileri geliştirmede yeni gündemlerden söz etmektedir. Bunlar kültürel ve politik değişim süreçlerinde çevresel etkinliklerde duyarlılığın arttırılması, küreselleşmeyle bağlantılı olarak ekonomik değişimler ve gelişmenin sürdürülebilir olması isteği üzerinde gelişmiş gündemler olarak vurgulamıştır.

Örneğin, son otuz yılda İngiltere'de kentsel dönüşüm politikasının strateji, yatırım, sosyal içerik, fiziksel içerik ve ekonomik içerik başlıklarında ele alındığı bir tablo oluşturulmuştur (Tablo 3.2) (http://www.britishcouncil.org/delivering regeneration. pdf). Buna göre İngiltere için günümüzde ekonomik çıkarların önünde toplumsal çıkarlar strateji olarak belirlenmiştir. Yine toplumun süreçteki etkinliğinin arttırılması diğer dönemlere nazaran daha çok vurgulanmaktadır. Toplumsal yapı bir yatırım aracı olarak görülmektedir. Konut alanları ve kamusal alandaki yatırımlar öncelikli alanlar olarak vurgulanmaktadır. Yerel ekonomik gelişimler ile ulusal gelişimlere destek verilmesi özel sektörün kentsel alandaki rolünün önüne geçirilmek istenmesinin bir sonucu olarak görülmektedir.

Kentsel dönüşüm süreci de günümüzde bütün bu değerlerin iyi şekilde organize edilmesiyle ortaya konmaya çalışılmaktadır. Avrupa'nın son elli yıldır kentsel dönüşüm süreci günümüz kent dinamiklerinin çıkarılması için önemli bir veri oluşturmuştur. Özellikle Türkiye ile karşılaştırmanın yapılabilmesi için Avrupa'daki gelişimin genel çerçevesinin ortaya konması önemli görülmüştür. Bu tarihsel süreç sonunda günümüz kent dinamikleri Türkiye sürecinin de incelenmesiyle ortaya konulmuştur.

Tablo 3.2 Son Otuz Yılda İngiltere'nin Kentsel Dönüşüm Politikası (http://www.britishcouncil.org/deliveringregeneration.pdf)

Strateji	Yatırım	Sosyal İçerik	Fiziksel İçerik	Ekonomik İçerik
1980'ler				
Gelişme ve yeniden yapılanma için ana planlar	Özel Sektör ve Özel Aracılar	Yardımcı Araç Olarak Topluma Odaklanma	Büyük Ölçekli Yatırımlar ve Ofis Gelişimleri	Özel Sektörün Kamusal Sektöre Göre Rolünün Baskın Olması
1990'lar				
Sermaye İçin Yarışa Odaklanma	Baskın Yaklaşımlara Göre Ortaklıklar	Toplumun Karar Alma Sürecindeki Rolünün Vurgulanması	1980'lere Göre Daha Gösterişsiz	Kamusal, Özel ve Gönüllü Yatırımcılar Arasında Büyük Denge
2000'ler				
Komşuluk Yenilemeleri ve Sosyal Dahil Etme	Bölgesel Yapılanmalar, Yerel Yönetimler, Gönüllülük ve Toplum Sektörü	Toplum Katılımı ve Kararlılık	Konut Gelişimleri ve Kamusal Alana Odaklanma	Yerel Ekonomik Gelişimler ve Ulusal Verimlilik

Bu çerçevede, Avrupa'nın 1980 sonrası kentsel dönüşüm süreci şu şekilde özetlenebilir;

- 1980'lerde katılım ve sosyal planlamaya yönelik kavramlar ön plana çıkmıştır. Sürdürülebilir kentler yaratmanın temelinde toplumların ekonomiye paralel olarak gelişmesi vurgulanmıştır. Özel sektör ile kamu sektörü arasında işbirliği gelişmiştir. Büyük ölçeklerde turizm ve kültür etkinliklerine dayanan projeler gündemde olmuştur. Yönetişim anlayışının gelişmesi ile hükümetlerin planlamadaki rolü katılımcı ortaklıklar kurulmasına liderlik etmek olarak belirlenmiştir. İşsizlik ve kentsel yoksulluk üzerinde durulan önemli konular olmuşlardır. Yerel yönetimlerin etkinliğinin arttırılması gözlemlenmiştir. Şehirlerin uluslarası rekabet gücünün arttırılması için öncelik olarak ekonomik yatırımlara dolayısıyla turizm merkezleri ve iş merkezlerinin oluşumlarına yer verilmiştir.
- 1990'larda uzun dönemli küresel çevresel çıkarların gözetilmesi gerekliliği

üzerine, kentte yaşayanlar için daha çekici çevreler oluşturulması vurgulanmıştır. Alan dahilinde karışık kullanımlara yer verilmiş ve alanın kendi özellikleri ön plana çıkarılarak değer katılmasına önem verilmiştir. 1980'lere nazaran daha küçük ölçeklerde etkili projeler uygulanmıştır. Tasarımda çağdaş yaklaşımlar ile yeni yapım sistemleri ve yeni malzemeler denenmiştir. Ekonomik anlamdan öteye toplumsal ve çevresel faktörler ön planda tutulmasına yönelik politikalar geliştirilmiştir. Topluluğun bütününde etkin bir mekan kullanımı sağlanması üzerine projeler geliştirilmiştir. Kent bütününde büyüme ve toplumda eşitsizliklerin ortadan kaldırılması gerekliliği vurgulanmıştır. Güvenli bir kent, çeşitli çalışma olanakları, kolay ve özgürce dolaşım beraberinde kentler arası işbirliği, yerleşimlerde kültür ve kültürler arası kaynaşma, kültürel mirasın korunması ve yeni değerler katılarak geleceğe aktarılması üzerinde politikalar geliştirilmiştir.

- 2000'lerde kültürün kapitalleşmesi ile kent merkezlerinde yatırım amaçlı kültürel etkinliklere ve turizme yönelik çalışmalar görülmüştür. Küresel kent olma yolunda kentsel dönüşümde imaj içerikli yapılar kurgulanmıştır. Toplumda eşitsizliklerin ortadan kaldırılması ve yerel değerlerin ön plana çıkarılması ile kamusal alanlardaki etkinliklerin arttırılması toplumsal sürdürülebilirlik politikalarının yaygınlaştırılması dahilinde yer almıştır. Yerel ekonomik gelişmelerde ulusal verimlilik gözetilmiştir.

3.3.2. Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Kavramı ve Yaklaşımları

Türkiye'de II. Dünya Savaşı sonrasında yeniden oluşan dünya dengeleri çerçevesinde kendine özgü kırdan kente göç, sanayileşme ve kentleşme süreci yaşamıştır. Başta İstanbul olmak üzere bir çok kent demografik, ekonomik ve sosyo-kültürel yapısını değiştiren hızlı bir süreç içine girmişlerdir. Hızlı kentleşme süreci kentsel alanda bir çok problemi doğurmuştur. Türkiye'de bu problemler ve bunlara çözüm olarak ortaya konan planlama süreci izlenmesi kentsel dönüşüm için önemli görülmektedir.

Kentsel dönüşümün bu problemlerin çözümüne yönelik bir araç olarak ortaya çıktığı öngörüldüğünde kentleşme sürecinin incelenmesi önem taşımaktadır. Bundan dolayı, Türkiye'de kentsel dönüşümün günümüzde hangi dinamiklerle şekillendiğinin tanımlanabilmesi için öncelikle ülkenin kentleşme süreçleri incelenmesi düşünülmüştür.

Türkiye'de kentleşme, kanunlar çerçevesinde kalkınma politikaları ve planları ile

ilişkilidir. Kentleşme politikasının uygulanmasında Devlet Planlama Örgütü, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ve birçok bakanlık ve kamu ekonomik girişimleri hükümete yardımcı olmaktadır. Ayrıca kentleşme sorunlarının çözümünde belli başlı yetkiler, ülkemizde, yerel yönetimlere, belediyelere, verilmiştir. Türkiye'nin kentleşme politikaları en genel çizgileriyle Kalkınma Planlarıyla izlenebilmektedir. Türkiye'de bu planlı süreç 1963'teki ilk beş yıllık kalkınma planı ile başlamıştır (Keleş, 2006).

Kazgan (2003), Türkiye'de kentsel gelişmeyi altı adımda özetlemiştir. Buna göre, birinci adım, Cumhuriyet yönetimi başkentinin Ankara'ya taşınması ve böylece ekonomik faaliyetin Anadolu'ya yayılmasıdır. İkinci adım ulaşım ağlarının yayılması olarak vurgulamıştır. Ulaşım ağları, önce demiryolları ağının yayılması, 1950'lerden sonra ise karayollarının yayılması izlemiştir. Üçüncü adım olarak, kamu iktisadi teşebbüslerin sanayileşmeyi Anadolu'nun büyük boyutlu, sanayii hiç tanımamış köşelere taşımasıdır. Dördüncü adım ise başta İstanbul olmak üzere büyük kentlerin dolaylarına yerleşen sanayinin çeşitli nedenlere bağlanarak kentlerin dışına, Anadolu ve Trakya'ya sıçraması olmuştur. Beşinci adım, 1980'li yıllardan sonra Anadolu'nun küçük kentlerinde sermaye birikimi ile birlikte büyük kentlerden bağımsız sanayileşmeleridir. Son olarak, altıncı adım ise, turizm gibi hizmete yönelik sektörün ulusal ve uluslar arası alanda gelişmesi ve kentleri bu açıdan dönüştürmesi olarak özetlenebilir. Bütün bu adımlara göre kentlerin dönüşüm süreçleri çok sayıda etkenin devreye girmesiyle ilişkili olmuştur.

Türkiye'de kentleşme süreçlerinin en hızlı yaşandığı ve bu süreçte dönüşümlerin mekana yansıdığı kent olarak İstanbul, dünya kenti olma yolunda önemli bir noktada durmaktadır. Dolayısıyla, genel çerçeve olarak İstanbul özelinde kentleşmenin ve dönüşümün ele alınması önemli görülmüştür.

Tekeli (1998), ülkemizin şehirsel gelişme deneyimini beş bölüm dahilinde incelemiştir. Bunlar;

- Birinci Dönem: 19. yüzyılın ilk yarısından Cumhuriyet'in ilanına kadar süren "sıkılgan modernite" dönemi
- İkinci Dönem: Cumhuriyet'in başlangıcından II. Dünya Savaşı'nın sonuna dek uzanan süre
- Üçüncü Dönem: II. Dünya Savaşı'nın bitiminden 1960'a dek devam eden

süre

- Dördüncü Dönem: 1960'şardan 1980'lere kadar uzanan süre
- Beşinci Dönem: 1980 sonrası süre

Bu çalışmada Tekeli'nin ele aldığı beş dönemden ilk dört dönem 1980 öncesi dönem olarak özetlenmeye çalışılmıştır. Sonrasında da 1980 sonrası dönem ayrıca ele alınmıştır.

Tekeli'nin (1998), ele aldığı dönemler üzerinde özetle duracak olursak, Cumhuriyet'in başlangıcından II. Dünya Savaşı'nın sonuna dek uzanan ikinci dönemde, "şehirsel gelişmeyi düzenlemek için yeni bir yasal ve kurumsal çerçeve oluşturulduğunu, yani şehirsel gelişme için modernist bir meşruiyet çerçevesi kurulduğu" vurgulanmıştır. II. Dünya Savaşı'nın bitiminden 1960'a dek devam eden üçüncü dönemde, 'popülist bir modernite projesi uygulanmaktadır". Hızlı şehirleşmenin süregeldiği ve 1960'lardan 1980'lere kadar uzanan dördüncü dönemde ise, ülke, "hızlı şehirleşme karşısında yetersiz kalan kurumsal sistemini yeni koşullara uygun olarak yeniden yapılandırmıştır". Ülkemizde şehirsel gelişmeyle beraber kentsel yeniden yapılandırmaların temelinin Cumhuriyet ile atılmış olduğu söylenebilir. Özellikle, Ankara'nın bu dönemde örnek, çağdaş bir şehir olarak planlanması temel sorun olarak ele alındığı görülmektedir. Ayrıca 1930 ile 1935 tarihleri arasında, beş yılda çıkan beş yasa ile, yeni yasal ve kurumsal düzenlemelere gidildiği gözlemlenmiştir.

1950-80 arası yıllarda ekonomik büyüme ve hızlı nüfus artışı, kentlerde yasadışı yapılaşmayı en üst seviyeye ulaştırmıştır (Kazgan, 2003). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ithal ikameci kalkınma stratejileri ile sanayileşme hızları göreceli olarak artan eski tarım toplumlarında, tarımsal yapıların çözülmeye başlamasıyla büyük çaplı göç hareketleri yaşanmaya başlamış ve özellikle sermaye kutuplaşmasının olduğu kentler, ciddi nüfus baskılarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu hızlı kentleşme süreci, politik iktidar eliyle sürdürülen planlama ve mekansal modernleşmenin kalıplarını aşarak kontrolsüz ve 'kendine özgü' bir kentleşme süreci yaratmıştır (Kurtuluş ve Türkün, 2005). Ülkemizde, Cumhuriyet dönemi ile başlayan 'modern, bilinçli ve sistemli' olarak ifade edilebilecek şehirleşme hareketleri 1950'lere gelindiğinde, sanayi sektörünün önem kazanması ve tarım sektörünün düşüşe geçmesiyle, yoğun göçlerle hızlanmış ve mevcut şehirsel yerleşimler bu hızı yakalayamamıştır. Ayrıca

1946'dan sonra girilen çok partili dönem sosyal ve siyasal farklılaşmayı beraberinde getirmiş, merkezi yönetim ve yerel yönetimlerin farklı vizyonlarla, ülkenin sağlıksız şehirleşme sürecinin başlamasında önemli rol oynamıştır.

Tekeli (1998), 1960'lara kadar olan dönemde, Türkiye'de bireysel konut sunum biçimi olduğunu vurgulamıştır. Bunları, konut sahibi olmak isteyenlerin bir arsa alıp, bu arsanın imar haklarını kullanmak üzere, ilgili teknik elemana hazırlattığı projenin uygulanması için belediyesinden izin alarak, taşeronlar ya da küçük yapımcılar eliyle konut yaptırması süreci olarak tanımlamıştır. Bu da II. Dünya Savaşı sonrasında hızla artan konut talebi karşısında yeterli konut arzının karşılanamaması olarak ortaya çıkmıştır. Tekeli (1998), ayrıca bu süreçte görülen ilk kooperatifler ve gecekondu evlerinin tüm Türkiye için genelleştirilemediğini de vurgulamaktadır.

Yasadışı yapılaşma gecekondu sorunu olarak kentsel alanın dönüşümünde önemli bir rol oynamaktadır. Göç ve gecekondu sorunu özellikle İstanbul için 1950'lerden günümüze kadar büyüyerek devam eden bir sorun olmuştur. 1950'lerdeki yoğun göçün artması ve konut sorunu mevcut şehirsel politikalarla kontrol edilememiş sağlıksız yerleşimlerin önü açılmıştır. Böylece örgütlenmemiş yapı ve düşük gelir ile marjinal ya da resmi olmayan 'enformel' olarak tanımlanabilen iş olanaklarını kullanarak varolmaya çalışan yeni kentliler, en temel kentsel kamusal hizmetlerden yoksun, aile ve kısmen hemşerilik dayanışması içinde bir biçimde varolabildikleri gecekondularla barınma ihtiyaçlarını karşılayabilmişlerdir. Kültürel ve sınıfsal farklılığın mekandaki yansıması olarak gecekondu mahalleleri insanları ancak politik bir güce eriştikten sonra kamusal hizmetleri elde etmişlerdir (Kıray, 1998c).

1960'lara gelindiğinde gecekondu işlev değiştirmeye başlamıştır. Gerek ölçek olarak büyük sağlıksız alanlar, gerekse toplumsal olarak kente adapte olamayan sosyal gruplar ortaya çıkmıştır Kıray (1998c), daha önceleri şehir çeperlerinde tek tük rastlanan gecekonduların, giderek büyüyüp yayıldığını ve birbirleriyle birleşerek metropoliten şehirlerin büyümesini gerçekleştirdiğini ve bu yönüyle de gecekondu alanlarının tam anlamıyla bir altkent yani 'suburb' olduğunu vurgulamıştır.

1960'lardan sonra gecekondu alanlarının sağlıklı yapılanması üzerine politikalar başlamıştır. 1970'lerde ise göç örgütlü hale gelmiş, ardı ardına çıkan imar afları sorunun daha da büyümesine yol açmıştır. Plansız ve sağlıksız yerleşimler artık kent dokusunun büyük oranını kapsar hale gelmiştir. İnşaat sanayisi de plansız

yapılaşmada bir katalizör görevi üstlenmiştir. Beşer Yıllık Kalkınma Planları ile gecekondu sorununa kalıcı çözümler getirilmeye çalışılmıştır (Keleş, 2006).

1960'lar bitip 1970'lere gelindiğinde, gecekondu alanlarının yani yasadışı yapıların örgütlü bir şekilde kenti tehdit etmeye başlayan hali kentsel alanlarda önemli boyutta sorunları ortaya çıkarmıştır. Yer seçimi olarak da denetimden uzak ormanlık alanların ve su havzalarının tercihi, bu alanları tehdit altında bırakmıştır. Özellikle, düşük yapı kaliteleri, sağlıksız iç mekan tasarımları, yetersiz niteliksiz ya da hiç olmayan altyapı ve ulaşım olanakları, çirkin ve sağlıksız fiziksel çevreleri ile kentsel çöküntünün ortaya çıkmasına sebep olmuşlardır. Gecekondu sorunları yasal çabalarla üstesinden gelinmeye çabalanan bir konu olmuştur. Bu yasal çalışmaların içeriğindeki imar afları bu olgunun teşvik edilmesine sebep olmuştur. Bir çok kaynakta da bu planlama çalışmalarının ve yasal çabaların gecekondulaşma sürecinin hızına yetişemediği ve tam bir çözüm uygulanamadığı vurgulanmıştır.

1970'li yılların sonlarına doğru gecekondu bölgelerinde yapılan alan çalışmalarının ortaya koyduğu ortak bir tespite göre, halkta gelecekten umut beklentisi yüksek olduğu görülmektedir (Kıray, 1998b). Gecekondular ilk zamanlar kullanım değeri için yapılırken, sonradan değişim değeri için üretilerek alınıp satılan metalara dönüşmüş ve önemli bir rant merkezi haline gelmişlerdir (Işık, 1995). Sonuçta da kentlerin kırsal alanlarını oluşturan gecekondular, kentle bütünleşmede sorunlu bir görünüm taşımakta yani bir başka tanımlamayla "bütünleşmemiş kentli nüfusu" barındırmışlardır (Şenyapılı, 1997).

1970'li yıllarda kent yapılarında değişim yaratan önemli bir gelişme de, Türkiye'de otomobil üretiminin başlaması ve özel araba sahipliğinin artması ile yüksek gelirli grupların kent dışında alt kentlerde yaşama eğiliminin başlaması olarak vurgulanmaktadır. Ayrıca kentlerin yaşadığı dönüşümü ve ortaya çıkan kent formunu belirleyen önemli faktörlerden biri de Merkezi İş Alanı'nda (MİA) yaşanan değişimler olmuştur. Bu dönemde yapımına başlanan organize sanayi bölgeleri üretim faaliyetlerinin kent merkezinden ve yakın çevresinden uzaklaşmasını sağlamıştır. Bu süreçte konut çevrelerinde de ister gecekondu, ister yapsatçı, isterse de konut kooperatifleriyle sunum biçimi olsun, hiçbir yaşam kalitesini geliştiren, nitelikli çevreler oluşturan sunum biçimleri olmamıştır. kent merkezlerindeki yık-yap süreçleri de tarihsel ve kültürel değerlerin tahrip edilmesine, sürekli olarak yoğunluk artışına ve yeşil alanların yok oluşuna, sosyal altyapıların yetersiz kalışına neden

olmuştur (Tekeli, 1998). Bundan dolayı da sürekli olarak kentte yaşam kalitesini düşürücü sonuçların doğduğu gözlenmiştir.

Kooperatifler eliyle konut sunum biçimi, 1960'ların planlama ortamının yapsatçı sürece alternatif olarak geliştirdiği bir süreç olmuştur. Toplu konut sunum biçiminin de ilk kez 1967 yılında İkinci Beş Yıllık Planda önerilmiştir.

1970'lerin ortasından sonra toplu konut sunum biçimlerinin gelişmesi, küçük sanayi siteleri ve organize sanayi bölgelerinin sayılarının artması, yüksek öğretim kuruluşlarının ve sağlık kuruluşları gibi kamu hizmetlerinin binaları ile özel kesimin büyük kuruluşlarının, yönetim merkezlerinin kampuslar halinde inşa edilmeye başlanması, kentlerin tek tek yapılaşarak büyüme biçiminden büyük parçalar halinde yapılaşarak büyüme biçimine geçtiğinin göstergesi olmuştur (Tekeli, 1998).

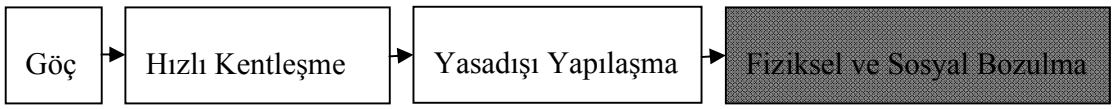
Görüldüğü üzere, Türkiye'de 1950 ile 1980 arası dönemde kent yazınları ideal araştırma nesnelerinden biri olan gecekondu yerleşimlerine odaklanmıştır. Aynı dönemde radikal mekansal dönüşümlerden biri de eski kent merkezleri ve buralardaki apartmanlaşma olgusudur. Yap-satçı apartmanlaşma olgusu gecekondu olgusu kadar yoğun araştırma konusu olmadığı görülmektedir. Bunun sebebinin de apartmanlaşma olgusunun modern kentin gelişiminde sıklıkla rastlanan bir olgu olmasına karşın gecekondunun, azgelişmişliğin ve modernleşememenin somut göstergelerinden biri olması olarak kabul edilmektedir (Kurtuluş ve Türkün, 2005).

1980 öncesi dönemde Türkiye'de kentsel ölçekte dönüşümler hızlı kentleşmeye bağlı olarak nüfusun artması ve konut ihtiyacının karşılanamamasıyla ortaya çıkmıştır. Yasalar ve planlama süreçleri de bu dönemin hızlı kentleşme sürecinde yetersiz kalmıştır. Özellikle planlama sürecinin salt fiziki bir süreç olmadığı, ekonomik ve sosyal boyutunun da ihmal edilmemesi gerektiği ancak Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında (1973-1977) ortaya konmuştur (Keleş, 2006).

Genel bağlamda özetlenecek olursa, 1980'lere kadar Türkiye'de kentlerin dönüşümü konut alanlarındaki dönüşüm ile gelişmiştir. 1950'lerde kentlerde hızlı nüfus artışı ve konut eksikliğine yönelik yap-satçılar eliyle çok katlı konut yerleşmeleri oluşmaya başlamıştır. 1970'lerde ise kooperatif türü üretim çeşitli sendikaların krediler kullanarak toplu konut yapılaşmalarının oluşturduğu görülmüştür. Kentsel problemlerden önemli olarak vurgulanan konut sorunu ve gecekondu olgusu olmuştur.

1980 sonrasında kentleşme hızlı bir şekilde devam etmiştir. Ancak, kentleşme sürecinde1980 öncesine göre önemli gelişmeler ortaya çıkmaya başlamıştır. Örneğin,Türkiye'nin kitlesel göç olgusuyla tanışmaya başladığı 1950'li yılların başından 1980'li yıllara kadar gecekondulaşma kendiliğinden gelişen bir süreç olarak olarak görülmüş ve kente göç eden insanlar barınma sorunlarını yasal olmayan yollardan gecekondu kurarak çözmeye çalışmıştır. Yine 1980 öncesinde, gecekondulaşma resmi kurum ve kuruluşlar tarafından yok sayılmasına karşın toplum katında meşruiyet kazanmıştır.

Sonuç olarak, Türkiye'de 1980 öncesi dönemde kentleşme sürecinde ortaya çıkan problemlere yasal yollarla çözümler aranmaya çalışıldığı, planlama sürecinin de bu yasalarla yeterince Avrupa'daki süreç gibi gelişmediği gözlemlenmiştir. Daha çok göç ve yasadışı yapılaşma ile ortaya çıkan kentleşme sorunları ve buna çözüm arayışları kentlerde dönüşüm sürecini belirlemiştir (Şekil 3.28).

Şekil 3.28 Türkiye'de 1980 Öncesi Dönüşüm Süreci

1980 sonrası ekonomik politikalarda değişimler ile küreselleşen dünyaya eklemlenmek Türkiye'nin tercihi olmuştur. Bu da kentleşme sürecinin çok boyutlu hale gelmesini sağlamıştır. İzlenen iç piyasaya dönük kalkınma modeli terk edilmiş, dışa açık ihracata yönelik bir kalkınma modeli benimsenmeye başlanmıştır. Bundan dolayı, Türkiye'nin dünya pazarlarıyla bütünleşmesini arttırması ve küreselleşme süreci içinde yer alması gerekmiştir. Serbest ticaret ve üretim bölgelerinin kurulması ve bir çok yapıda önemli reformların yapılması yine bu dönemin gereklilikleri olarak ortaya konmaya başlanmıştır. 1980 sonrası turizm yatırımlarının teşvik edilmesi, dinlence faaliyetlerinin gelişmesi ve seracılığın yaygınlaşması sonucu ülkenin Batı ve Güney kıyıları da kapitalin ve nüfusun mekanda yeniden dağılımında paylarını arttırmışlardır (Tekeli, 1998).

1980'lere gelindiğinde, ülkemizde şehir yenilemeyi yönlendiren gelişmeler olarak, otuz yıla yakın bir süre yürürlükte kalmış olan 6785 sayılı İmar Kanunu'nun yerini 1985 yılında alan 3194 sayılı "İmar Kanunu" olmak üzere, 1982 tarihli ve 2634 sayılı "Turizmi Teşvik Kanunu", 1983 tarihli ve 2863 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu", 1984 tarihli "3030 sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi

Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Yasa", yine 1984 tarihli ve 2981 sayılı "İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanunu'nun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun", 1985 tarihli "Turizm Merkezleri Kararnamesi, 1989 tarihli ve 2872 sayılı "Çevre Kanunu" ve son olarak da "1990 tarihli ve 2495 sayılı "Kıyı Kanunu"nu göstermek mümkündür (Keleş, 2006). Bunlara göre, 1983 ve 1984'te çıkarılan yasalarla belediyeler kaynaklarını önemli ölçüde arttırmışlardır. Merkezi yönetim denetimini bir ölçüde azaltmıştır. İmar planı yapımı ve onanmasına ilişkin yetkiler belediyelere devredilmiştir. Ayrıca, çıkarılan toplu konut yasalarıyla Toplu Konut İdaresi kurulmuştur. Bundan dolayı, konut alanında kaynak aktarımının hızlanması ve Türkiye'de kent formlarının oluşma süreçlerini değiştirme noktasında önemli rol oynamıştır.

Bu süreçte Türkiye'de, çeşitli yasalar ve düzenlemelerle kentleşme sürecinde küresel düzene bağlanma ve ekonomik yeniden yapılanma çabası gözlemlenmektedir. Tekeli (1998), Türkiye'de son yirmi yılda kent biçimlerinde gözlenen değişmelerde üç faktörün birleşik etkilerinin görüldüğünü vurgulamıştır. Bunlardan birincisini, kentlerin işlevleri ve çevresinde kurduğu denetim biçimlerindeki değişmeler ile buna paralel oluşan toplumsal katmanlaşmanın yeni biçimleri olarak; ikincisini, kentteki yapı sunum biçimlerinde ve kent içi ulaşımın örgütlenmesindeki gelişmeler olarak; üçüncüsünü ise, yerleşmenin büyüklüğünde ya da ölçeğindeki artış olarak belirtmiştir.

Özellikle İstanbul metropoliten kentindeki 1980 sonrası değişimler, MİA'larda, kentin tarihi alanlarında, gecekondu alanlarında, kentin sınırlarındaki boş alanlarda ve kent merkezinde kendini çeşitli şekillerde göstermiştir. Kentlerdeki sanayi üretiminin merkez dışı 'desantralize' olması ve denetim-koordinasyon fonksiyonlarının merkezileşmesi sonucunda, merkezden üretim boşalmakta, buna karşılık denetim işlevleri, bankacılık, finans hizmetleri ve bilgi toplumuna özgü hizmetler yer almaya başlamıştır. Bunun İstanbul'daki mekansal sonuçları merkezi iş alanı (MİA)'nın kent içi ulaşım ilişkilerine bağlı olarak belli yönlerde ilerlemesine ve burada yapılan gökdelenler ile yeni prestij alanlarının oluşturmasına, İstanbul Maslak ekseninde olduğu gibi, sebep olmuştur (Şekil 3.29).

Şekil 3.29 İstanbul, Maslak Ekseninde Merkezi İş Alanı
(http://www.paksoy.av.tr/eng/images/maslak.jpg)

1980'ler ile kentsel alandaki değişimler, küreselleşme sürecine dahil olmaya çalışan Türkiye'nin kentsel biçimlenişi diğer dönemlerden daha farklı olmuştur.

1980 sonrasında kentlerdeki konut alanlarında dönüşümde ise, 1990'lı yıllarda ekonomik açıdan üst gelir grubuna dahil olan kesimler artık iyice zenginleşmiş olmalarının ayrıca özel otomobil sahipliğinin de artmasının bir sonucu olarak kentin çevresini oluşturan gecekondu halkalarının aşılarak merkeze daha uzak konumlarda, yalnızca seçkin insanların oturduğu ve koruma altındaki, Kemer Country ve Bahçeşehir yerleşimleri gibi, konut alt kentleri oluşmaya başlamıştır (Şekil 3.30).

a

b

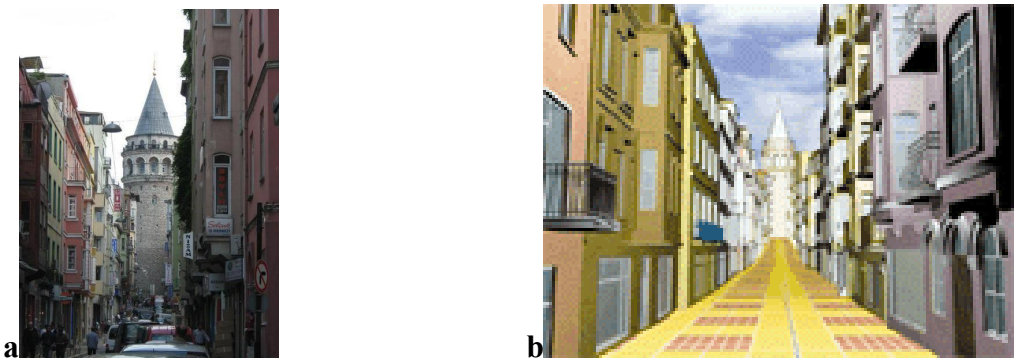
Şekil 3.30 Kemer Country (a.Bungalow Konutları Yerleşimi, b.Konut Örneği)
(http://www.kemercountry.com/index.asp?content=gallery&lan=en)

İstanbul metropoliten alanında 1980'li yılların ortalarından itibaren bazı gecekondu yerleşimleri bulundukları 'yere' bağlı olarak 'kentsel dönüşüm' projeleri ile yapılı çevre olarak kalıcı bir dönüşüm sürecine girerken, bazı gecekondu yerleşimleri orta sınıfların konut talebi ile düşük maliyetli apartmanlaşma ile büyümekte, bazı gecekondu yerleşimleri yine bulundukları "yere" bağlı olarak varoşlaşma sürecine

girmektedir (Kurtuluş ve Türkün, 2005). Ayrıca, gecekondu bölgelerinin bir kısmı spekülasyon aracına dönüşmüş ve gecekondulaşmanın dinamiği gecekondunun üzerinde kurulu olduğu arsanın rantına el koyabilmek olmuştur. Özellikle kent merkezine yakın yerlerdeki tek katlı gecekondular yıkılmaya başlanmış ve yerine çok katlı binalar hızla yükselmiştir.

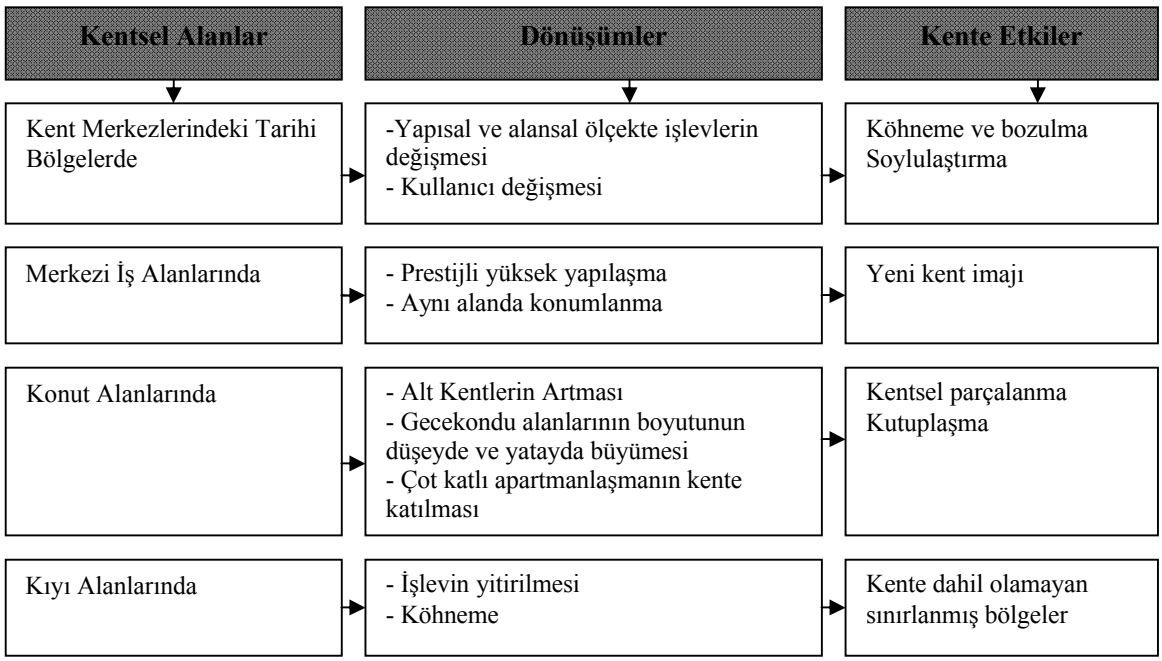
Ayrıca kent içinde tarihi dokunun yoğun en olduğu merkezi bölgeler konut kullanımından uzaklaşmalarından itibaren kötü kullanımlara maruz kalmış, ticaret ve küçük sanat için inşa edilmiş geleneksel çarşılar da giderek işlev değiştirmiş, bu bölgelerde depolamanın yaygınlaşmasıyla köhne şehir merkezleri ortaya çıkmıştır. Dahası, eski kent parçalarının ve geleneksel mahallelerin zaman içinde kullanıcı değiştirmesi ya da terk edilmesiyle de mahallelerin kimliksizleşmesi ve korunamaması önemli bir kentsel sorun haline gelmiştir. Günümüzde kent merkezlerinin cazip hale gelmesiyle bu alanlarda yeni kullanıcı grupları görülmekte bölgelerde soylulaştırma 'gentrifikasyon' yaşanmaktadır. Özellikle yüksek gelirli kesimin, dar gelirlilerin yaşadığı mahallelere yerleşerek, burada yaşayanları yerlerinden ettiği bir süreç olarak, İstanbul'dan Kuzguncuk, Cihangir, Asmalımescit, Ortaköy, Galata ve Balat gibi semtlerde meydana gelen dönüşümler verilebilir. Keleş'e (2006) göre, yaşadıkları konut alanlarının çeşitli gerekçelerle terk edilmesi sonucunda daha düşük gelir seviyesindekilerin yerleşmesi toplumsal süzülme yaratmıştır (Keleş, 2006)

Bir anlamda soylulaştırmanın yaşanacağı, Galata'da ortaya konan proje kapsamında alanda yaya yolları oluşturulması, araç trafiğinin azaltılması, kültür turizmine yönelik yatırımların teşvik edilmesi ve binaların onarılması düşünülmüştür (Şekil 3.31).

Şekil 3.31 Galata (a.günümüzde sokak dokusu b. Galata Projesi ile gelecekte öngörülen sokak dokusu) (http://tr.wikipedia.org/wiki/Galata)

Bu kaynaklar ışığında, Türkiye'nin kentleşme sürecinde 1980 sonrası dönüşümler kentsel alanlarda şekil 3.32'deki gibi özetlenebilir.

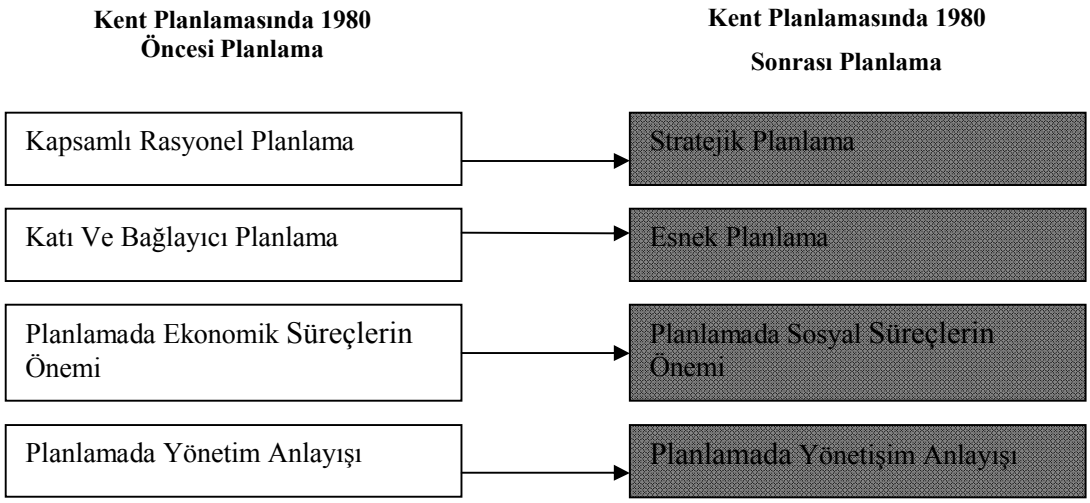
Şekil 3.32 Türkiye'de, 1980 sonrası kentsel alanlarda meydana gelen dönüşümler

Yine 1990'lar Türkiyesi, ekonominin dışa açılması ve yeni tüketim kalıplarının ortaya çıkmasına paralel olarak Capitol, Galleria, Migros ve Tatilya örneğinde olduğu gibi dev alış-veriş ve eğlence merkezleri ve 'hipermarket'ler ile tanışmaya başlamıştır. Her ne kadar bu tür mekanlar belirli bir üst gelir grubu için tasarlanmış olmakla beraber, alt gelir grubundan olan insanların da rağbet ettiği ve zaman geçirdiği yerler haline gelmiştir. 1990 yılı kültürel açıdan önemli bir dönüm noktası olmuştur. Özellikle 1980 yılından itibaren izlenen liberal politikalar meyvelerini vermeye başlamış ve bu çerçevede aşırı tüketim, bireycilik, gösterişçilik, özenti, iş bitiricilik ve köşeyi dönme gibi eğilimler güçlenmeye başlamıştır. 1990 yılında yayına başlayan özel televizyon kanalların etkisi ile yazılı ve görsel basın tüm toplumu etkisi altına almıştır. Türkiye'de pop müzik bir patlama yapmış stadyumlarda büyük konserler verilmeye başlanmıştır. Yine bu arada, büyük ticari kuruluşlar ve holdingler büyük bir reklam potansiyeli nedeniyle görsel eğlence etkinliklerine çok büyük önem vermeye başlamıştır. Görüldüğü üzere bu küresel yeniden yapılanma süreci kentler için dünya ile benzer etkiler ve sonuçlar doğurmuştur.

Bu kent genelindeki değişim ve dönüşümler kentleşme sürecinde yeni planlama kararlarının alınmasına yol açmıştır. Özellikle kentsel alanlardaki problemlerin çözümüne yönelik kararlar kentsel dönüşüm ile şekillenmeye başlamıştır. Kentsel dönüşümün Türk planlama literatüründe tartışılmasının, 1980'lerin dışa dönük küresel yeniden yapılanma sürecinde dünyada yer edinme çabaları ile şekillenen devlet politikaların uzantısı olarak başlanması olarak görülmektedir (Kazgan, 2003). Bundan dolayı dönüşüm süreci şehir planlama ve ortaya konan yasalarla izlenebilmektedir. Özetle, 1980'lere kadar Türkiye'de kentsel alanda dönüşümün öncelikli olarak gecekondu alanlarına yönelik kanunlarla geliştiğini daha sonrasında kültürel mirasın korunmasına yönelik çalışmalarla desteklendiğini, beraberinde turizme yönelik planlama kararlarıyla da çeşitlendiği şeklinde özetlenebilir. 1980 sonrası küresel yeniden yapılanma olarak ele alınan süreç, Türkiye özellikle İstanbul için önemli dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Türkiye bir yandan eski sorunlarına çözüm ararken bir yandan dünyadaki küresel sürece adapte olmanın etkisiyle dönüşüm yönünde adımlar atmıştır. Bu dönemde, konut alanlarına yönelik çalışmalarda daha çok planlı alanlarda devlet fonu ve diğer finansal kaynaklardaki artış ile toplu konut yaygınlaşmıştır. 1980'lerin sonunda ise kent çeperlerinde konut projeleri hazırlanması ve yaygınlaşması görülmüştür. Bütün bu dönüşümlerin yanında İstanbul'un gecekondu bölgeleri yeni dönüşüm evresinde kentleşmenin küresel evresiyle bağlantılı olarak yeniden ele alınması gereken kentsel fenomenlerden biri olma özelliğini korumaktadır.

İstanbul'da, kentin dönüşümünde etkili ve önemli bir yeri olan tekil yapılaşmalar ve arsa bazında projeler de görmek mümkündür. Bu çalışmada esas olarak uzun vadede planlı bir süreç içinde ele alınan kentsel dönüşüm olgusuna odaklanılmıştır. Bundan dolayı özellikle, yasalarla da desteklenen ve yerel yönetimlerce ortaya konmaya çalışılan kentsel dönüşüm proje örneklerinin incelenmesi önemli görülmüştür. Planlama sürecindeki değişimler ve buna uygun hale getirilmeye çalışılan kanunlar kentsel dönüşümün ele alınmasında ve uygulanmasında etkili olmuştur.

1980 sonrası dönemde, önceki dönemin kapsamlı rasyonel planlama paradigması yetersiz kalmıştır. Bundan dolayı yeni arayışlar beraberinde stratejik planlama yaklaşımının benimsenmesini ve katı bağlayıcı bir planlamadan esnek bir planlamaya geçiş yaşanmıştır. Sosyal süreçler önem kazanmıştır. Yönetişim anlayışındaki gelişmeler de bu süreci desteklemiştir (Şekil 3.33) (Tekeli, 1998).

Şekil 3.33 Kent planlamasında 1980 sonrası değişimler (Tekeli (1998)'e göre uyarlanmıştır)

Türkiye'de, 1980 sonrası kent yazınına göre, bölgeler arasındaki dengesizlik, kentsel kalitenin yükseltilmesi, gecekondu alanlarındaki dönüşüm, toplu konut alanlarının oluşturulması, liberalleşen ekonomi, küreselleşme eğilimleri, dünyadaki fırsatların değerlendirilmesi, yeni toplumsal dinamikler, yeniden tanımlanan kent ve insan gibi konular üzerinde meydana gelen değişimlerin, nüfus ve göç, mekansal dönüşüm ve artan dengesizlikler, bölge planlama ve gap, ülke mekanının değişimi ve kentleşme süreci, kentsel dönüşüm ve kentsel kalite, kentsel ulaşım, kentlerin dönüşen sosyal yapıları, gecekondu alanlarının mekansal dönüşümleri, gecekondulular ve değişen sosyal yapı, konut küresel kent, yeni üretim süreçleri ve sanayi odakları konuları önemli başlıklar olarak görülmüştür.

Eraydın'a (2003) göre 1980 sonrası kent yazınlarında, daha önceki dönemlerde yoğunluğu olan kentleşme-göç, kentsel gelişim, kentsel kalite, ulaşım sorunları, dönüşen sosyal yapılar, gecekondu alanlarının dönüşümü, kente uyum, konut, bölgesel dengesizlikler gibi konuların yeni içerikler kazandığı, bu çalışmaların yanı sıra yeni kentsel araştırma konularının ve yaklaşım biçimlerinin de dünya gündemine paralel olarak ağırlık kazandığı izlenebilmektedir (Tablo 3.3).

Tablo 3.3 Türkiye'de Bunalım ve Neo-Liberal Politikalar Dönemi Kentsel Yazınlar (1980 Sonrası) (Eraydın, 2003)

Dönemin tanımı	**Dönemdeki ana dinamikler**	**Kentleşme kalkınma ve nüfus üçgeninde yarattığı değişimler**	**Dönüşümleri işaret eden, belgeleyen, yorumlayan önemli araştırmalar**
IV. Dönem **Bunalım ve sonrasında neo-liberal politikalar** **Küresel Bütünleşmeden Beklentiler ile Süregelen ve Çözümlenemeyen sorunlar**	• Süregelen sorunlar • Göç • Bölgesel dengesizlikler • Yeni kentsel gelişme dinamikleri ve dönüşümler	• Bölgeler arasındaki dengesizliğin ekonomik ve siyasal niteliği ile gündeme gelmesi • Kentsel kalitenin yükseltilmesi • Gecekondu alanlarındaki dönüşüm • Toplu konut alanlarının oluşturulması • Liberalleşen ekonomi, küreselleşme eğilimleri • Dünyadaki fırsatların değerlendirilmesi • Yeni toplumsal dinamikler • Yeniden tanımlanan kent ve insan	• Nüfus ve göç • Mekansal dönüşüm ve artan dengesizlikler • Bölge planlama ve GAP • Ülke mekanının değişimi ve kentleşme süreci • Kentsel dönüşüm ve kentsel kalite • Kentsel ulaşım • Kentlerin dönüşen sosyal yapıları • Gecekondu alanlarının mekansal dönüşümleri • Gecekondululular ve değişen sosyal yapı • Konut • Küresel kent • Yeni üretim süreçleri ve sanayi odakları

Türkiye'de Kentsel Dönüşüm'de ortaklaşa bit yönetim anlayışı içinde, Ankara Portakal Çiçeği Vadisi ve Dikmen Vadisi Projelerinde olduğu gibi imar haklarının toplulaştırılması yönteminden yararlanılarak uygulanan örnekler görülmektedir. Portakal Çiçeği Vadisi projesi 1989 yılında başlayan, mülkiyetinin yarısı kamu ve diğer yarısı şahıs mülkiyetinde bulunan, bir dönem imar hakları verilmiş, bir dönem ise imar hakları kaldırılarak, yeşil alan olarak planlanmış bir proje alanının, kamulaştırma maliyetinin fazla olması ve yasal sürecin uzun sürmesi nedeniyle, yeni bir yaklaşımla ele alınması gerekli bir proje alanı haline gelmesiyle oluşmuştur (Şekil3.34) (Göksu, 2004).

Şekil 3.34 Ankara, Portakal Çiçeği Vadisi Projesi'nden Görünüşler (http://www.kentselyenileme.org/turkiye.php?a=1&id=1)

Projede yöntem olarak üç temel ilke esas olarak sayılmaktadır. Bunlar; Proje bazında yapılaşma, arazi geliştirme, Kamu-Özel sektör işbirliği olarak vurgulanmıştır. Gerçekleştirilen proje, kamu, özel sektör ve arsa sahipleri ile gecekonduda yaşayanların bir araya gelerek ürettikleri bir uzlaşma yöntemi esasına dayanmaktadır. Amaç, kamu ve arsa sahiplerinin yatırım yapmadan, proje değeri üzerinden, uzlaşma ilkeleri çerçevesinde pay almalarıdır.

Dikmen Vadisi Projesi de yine Ankara'da 1989'da başlanan, gerek örgütlenme ve planlama, gerekse yatırım büyüklüğü ve kaynak sağlama yöntemi açısından önemli bir kentsel dönüşüm projesi olmuştur. Proje, Ankara'nın önemli bir kentsel gelişme omurgası olan vadinin, kentsel ölçekte bir rekreasyon alanı ile birlikte ticaret ve kültür yatırımlarını içeren bir çekim merkezi haline gelmesini ve bunu gerçekleştirirken de özellikle vadide yaşayan hak sahibi gecekondu sahiplerinin de katılımcı bir yöntemle proje içinde yer almalarını sağlamıştır (Şekil 3.35) (Göksu, 2004).

Şekil 3.35 Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi'nden Görünümler (http://www.kentselyenileme.org/turkiye.php?a=1&id=2)

İstanbul'daki Kuştepe Kentsel Dönüşüm projesinde ise imar haklarının aktarımı yönteminden yararlanılmıştır. İstanbul'un en önemli merkezinin hemen bitişiğinde yer alan Kuştepe, parsel bazında yoğun ve çarpık yerleşme, yetersiz teknik ve sosyal altyapı ile baraka görümündeki sağlıksız yapı ve yerleşme biçimindedir. Sürdürebilir

Mahalle Yenileşme Projesi kapsamında, birtakım yenilikçi yaklaşımlar uygulanması ve deprem riskini de dikkate alarak, sağlıklı yapı programları oluşturulması öngörülmektedir. Bu alanda da yöntem olarak, girişimci ile proje yönetim şirketinin proje bazında bir araya gelmesi ve uzlaşma yolu ile mülkiyet ve imar haklarının toplulaştırılması benimsenmiştir (Şekil 3.36) (Göksu, 2004).

Şekil 3.36 Günümüzde Kuştepe Mahallesinden Görünümler
(http://www.kentselyenileme.org/turkiye.php?a=1&id=8)

Projenin amacı olarak, Kuştepe'de, güvenli yapı ve sağlıklı çevreler yaratılması, planlama yaklaşımının klasik imar planı dışında, proje geliştirme mantığı içinde ele alınması ve parsel bazında yapılaşma yerine proje bazında yapılaşmanın sağlanacağı yenilikçi yaklaşımları gerçekleştirilmesi olarak belirtilmektedir (Göksu, 2004).

Günümüzde kentsel yeniden oluşum Avrupa Birliği bölge politikası içinde koruma olgusuyla birlikte yer almaktadır. Özellikle ekonomik gelişimi sağlamak üzere "yeni işletmelerin taşınması ve yerleşmesinin sağlanması dahası, ekonomik faaliyetler geliştirebilmelerini sağlayabilmek için çevrenin ve endüstri bölgelerinin imajının iyileştirilmesine yönelik tedbirler ve bu tedbirler kapsamında kullanılamaz hale gelmiş arazilerin üretime dönük olmayan amaçlarla yeniden işlevlendirilmesi, şehir merkezlerinin ve ihmal edilmiş bölgelerin restorasyonu gibi uygulamalar görülmektedir (Koçdemir, 2000).

Burada kentin pazarlanması söz konusu olmaya başlamıştır. Kentin pazarlanmasının amacı çerçevesinde kentsel alanın reklamının yapılması en önemli araç olmuştur. Bunun için stratejiler yaratılması, kent vizyonları oluşturulması ve süreç içinde kentsel alanın aktiviteler ile donatılması söz konusu olmaktadır. Sonuçta hedeflenen tüketim yönlü faaliyetlerin artması, yaratıcı aktiviteler ile kent parçasının çekiciliğinin arttırılması ve ekonomik yeniden canlanma olarak belirtilmektedir (Percy, 2003). Bu konuda, zengin bir potansiyele sahip sanayi bölgelerinin turizm, konaklama ve kültür etkinlikleri imkanları doğrultusunda ele alınması yönünde

uygulama çalışmalarının başladığı gözlemlenebilir.

Özellikle yerel yönetimlerin önderliğinde bu yeni yaklaşımlara yönelik projeler gündemde yerini almaktadır. Örneğin, Kartal- Alt Merkez ve Kartal- Pendik Kıyı Kesimi Kentsel Dönüşüm Projesi ve Küçükçekmece- Avcılar İç-Dış Kumsal Alanı Kentsel Tasarım Projesi gibi iki alanda da gecekondu dönüşümlerinden daha farklı boyutları içeren dönüşümlerle gündeme gelmişlerdir. Özellikle bu iki alan için, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından, uluslar arası nitelikte, dünyaca ünlü mimarlar tarafından öneri proje sunmaları ve bu projeler içinden seçilen projelerin uygulanmasına yönelik farklı yaklaşımlar geliştirilmeye çalışılmaktadır. Projeler konsept olarak ortaya konmuş henüz uygulama kararları alınmamıştır.

Küçükçekmece'nin de çok önemli bir turizm merkezi olması düşüncesi ile, Ken Yeang ve Ekibinin hazırladığı Küçükçekmece Kentsel Dönüşüm Projesiyle ekoloji ile şehir hayatı arasında denge kurarak, eko sisteme zarar vermeden bir şehir ortamı yaratılması hedeflenmiştir. Trafik eko sistemin dışında tutulmaktadır. Daha fazla geçirgen yaya geçişlerinin öngörüldüğü, sakin bir şehir hayatı planlanmaktadır. Parkların ve servis yollarının ağırlıkta olması düşünülmüştür. Karayollarının gizlenmesiyle de projenin doğaya ve yayaya değer verdiği vurgulanmaktadır. Proje ile, yeşil donatı alanları, otopark, park alanları, marina, 7 yıldızlı bir otel ve su eğlence parkı 'aquapark' işlevleri bu bölgede konumlandırılmıştır (Şekil 3.37) (http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/Haberler/HaberDetay.html?HaberId=22105).

Şekil 3.37 Ken Yeang ve Ekibinin hazırladığı Küçükçekmece Kentsel Dönüşüm Projesi (http://sp.ibb.gov.tr/WebPortal/tr-TR/HaberResimleri/proje_odul9.jpg)

Bu iki projenin de, Dünya ile yarışta küresel yatırımcıların dikkatini çekmek üzere İstanbul'un daha da ön plana çıkması üzerine ortaya konulduğu görülmektedir.

Görüldüğü üzere kentsel dönüşüm Türkiye'de 1980'lerin sonunda kentsel alanlarda

çok boyutlu ve planlı bir süreç içinde ele alınmaya başlanan bir olgu olmuştur. Bu kısa süreç içinde bir çok proje farklı alanlarda, farklı yaklaşımlarla ortaya atılmaya devam etmektedir. Kentsel dönüşümün planlı ve kapsamlı süreci ancak günümüzde yerel yönetimlerin gündeminde yer almaya başlamıştır.

Bu açıklamalar çerçevesinde, Türkiye'de kentsel dönüşüm süreci ise kentleşme politikaları ile ortaya konan süreci yansıtmıştır. Kentsel dönüşüm yasasıyla ele alınmaya başlanan planlı ve çok boyutlu süreç ise 2000'lerde gündeme gelmiştir. Bundan dolayı kentsel dönüşüm süreci günümüze kadar kentleşme politikaları ile ele alınmıştır. Dolayısıyla, Türkiye'nin 1980 sonrası kentsel dönüşüm süreci şu şekilde özetlenebilir;

- 1980'lerde ekonomik politikalarda değişimler ve küresel dünyaya eklemlenme fikri ortaya çıkmıştır. Özellikle kıyı bölgelerde, turizm yatırımları teşvik edilmiş ve dinlence faaliyetlerinin geliştirilmiştir. Belediye kaynaklarına aktarım artmış, merkezi yönetim denetimi azalmıştır. Devlet fonu ve diğer finansal kaynaklar ile konut yapım sürecinin hızlanmıştır. Bu dönemde en büyük sorun olan gecekondu alanlarına yönelik ve kültürel mirasın korunmasına yönelik kanunlar gündemde olmuştur.

- 1990'larda dışa dönük kalkınma modeli benimsenmiştir. Dünya pazarı ile bütünleşme, serbest ticaret ve üretim bölgelerinin kurulması hedeflenmiştir. Merkezi iş alanlarında prestije yönelik yüksek yapılaşmalar görülmüştür. Yeni tüketim kalıplarının yaygınlaşmasıyla, dev alışveriş ve eğlence merkezleri kentin her bölgesinde uygulanmaya başlanmıştır. Kentin sınırlarındaki boş alanlarda, dışa kapalı, kendi içinde yaşam alanı kurgulayan ve kentten kopuk konut yerleşmeler başlamıştır. Aynı zamanda gecekondunun yasallaştırılması ile gecekondu bölgeleri genişlemiş ve büyümüştür. Çok az sayıda gecekondu alanı bu dönemde kentsel dönüşüm kapsamında tamamının yıkılıp yeniden yapılmıştır.

- 2000'lerde diğer süreçlerden çok hızlı bir yeniden yapılanma sürecine girilmiştir. Yapıların sunum biçimlerinde imaj içerikli eğilimler gelişmiştir. Yapıların depreme karşı desteklenmesi ve gerekirse mahalle ölçeğinde halkın yerinden edilip başka bölgelere aktarılması gündemde olmuştur. Avrupa Birliği süreci ve fon aktarımı hızlanmıştır. Bir çok kentsel alanda yerel yönetimlerin gündeminde kentsel dönüşüm yeralmıştır. Uzun dönemli planlamaların önemi vurgulanmıştır. Planlanan kentsel

alanın ölçeği ve ortaklık çerçevesi büyümüştür. Terk edilmiş, kullanıcısı ve işlevi değişmiş kent merkezindeki tarihi bölgelerin değerleri artmış, kentsel dönüşüm için önemli bölgeler haline gelmiştir. İş alanlarının küresel düzlemdeki ihtiyaçları çerçevesinde şekillenmesi üzerine, kentsel alanlar yabancı yatırımcılara açılmış ve pazarlanmaya başlamıştır. Özellikle, kentsel alanda işlevsiz kalmış liman bölgeleri, eski endüstri alanları ve boş araziler yabancı yatırımcılara projelendirmeleri için sunulmuştur. Kent merkezinde iş blokları dışında yüksek gelir seviyesine hitap eden konut ihtiyacının karşılanmasına yönelik rezidans yapılaşmalar görülmüştür. Kültürel tarihi bölgelerde sosyal donatı alanlarının arttırılması fikri geliştirilmiştir.

3.4. Bölüm Sonucu ve Değerlendirme

Kentsel dönüşüm temelinde değişim, dönüşüm ve yeniden canlanma gibi dinamik bir süreci barındırmaktadır. Bundan dolayı, kentsel dönüşüm, uygulanmasını gerektiren sebepleri, amaçları ve süreç içinde bu hedeflere ulaşmak için kullanacağı araçları ile çok boyutlu ele alınması gereken planlı ve çok katılımlı bir sisteme ihtiyaç duyulduğu gözlemlenmiştir. Bu çalışma kapsamında ise, özellikle kentsel dönüşümü ortaya çıkaran etkenlerin, günümüz kentinin algılanmasıyla ortaya konması Avrupa ve Türkiye sürecinin incelenmesini gerektirmiştir.

Öncelikle, küresel düzlemde meydana gelen değişimlerin kentsel dönüşümün oluşumundaki rolü sorgulanmıştır. Bunun için, kentsel dönüşümü ortaya çıkaran sürecin analizi gerekli görülmüştür. Bu süreç özellikle, günümüzde küresel yeniden yapılanma olarak belirlenmiş ve açıklanmıştır. Bu süreçteki değişimler şekil 3.38' deki gibi kavramsallaştırılmıştır.

Küresel yeniden yapılanma sürecindeki değişimler kentsel dönüşümde günümüz kent dinamiklerinin ortaya konması için önemli birer veri olarak belirlenmiştir.

Bu bölümde ele alınan kentsel dönüşüm kavramının Avrupa ve Türkiye'deki süreci ise, 1980 sonrasında günümüz kentinde yansımasını bulduğu üzerine geliştirilmiştir. Dolayısıyla, çalışma sonunda, günümüz kent dinamiklerinin ortaya konabilmesi ve günümüz kentlerindeki oluşumların incelenebilmesi için 1980 sonrası Avrupa ve Türkiye süreci on yıllık süreçlerde özetlenmiştir.

	Küresel Yeniden Yapılanma Süreci		
	Ekonomik ve Politik Değişimler	**Sosyo-Kültürel Değişimler**	**Teknolojik Değişimler**
KAVRAMLAR	serbest ekonomi yeni endüstriler yönetişim tüketim prestij	yerelleşme küresel kültür farklılaşma bireyselleşme sosyal dışlanma kutuplaşma	bilginin erişimi iletişim ağları hızlı ulaşım enerji etkin yeni malzemeler

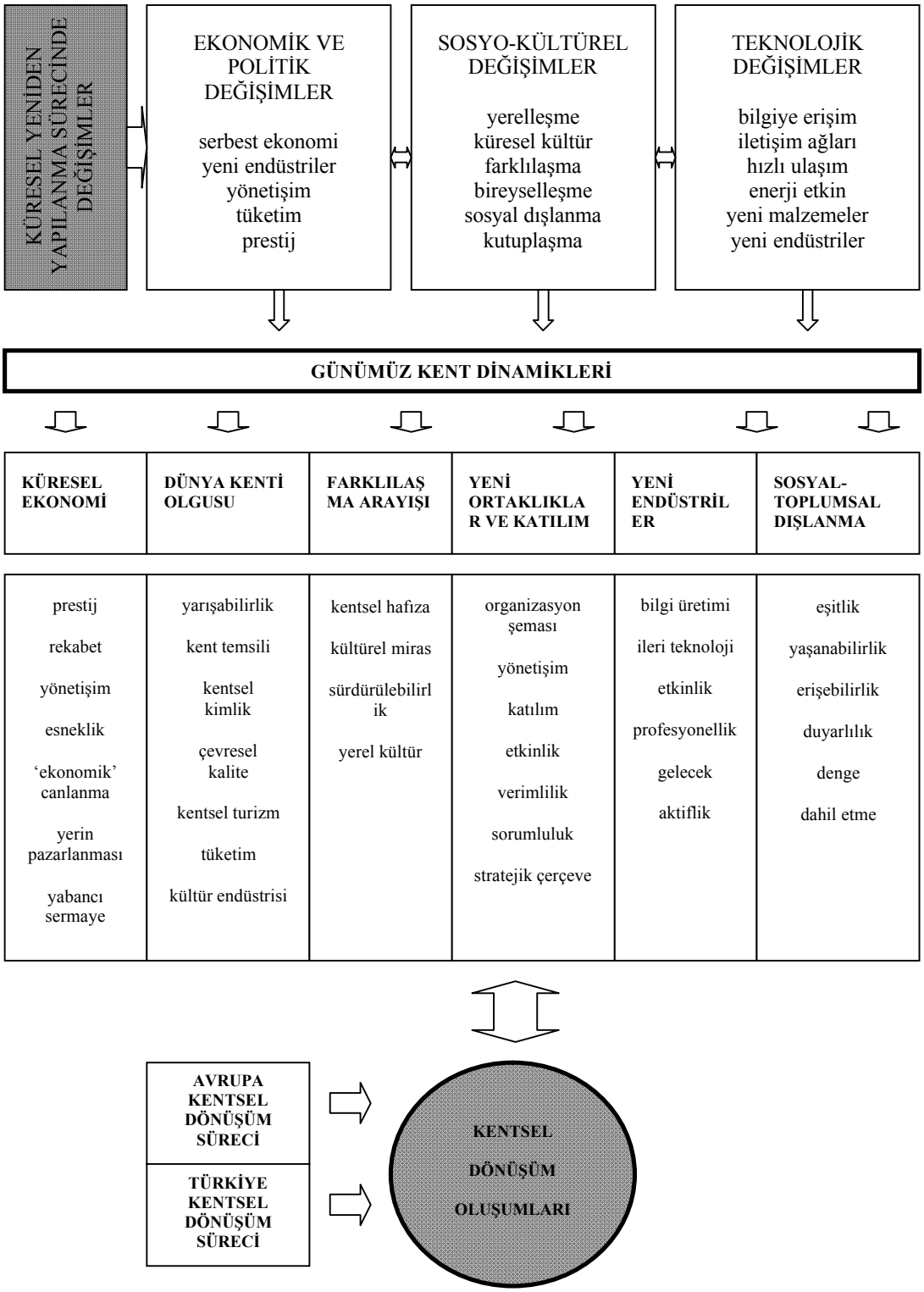
Şekil 3.38 Küresel yeniden yapılanma sürecinde değişim süreçlerinde ortaya çıkan kavramlar

Görüldüğü üzere Türkiye kentsel dönüşüm sürecini Avrupa'dan çok sonra yasal politikalarla belirlemiş ve ele almaya başlamıştır. Belirli döneme kadar uygulanan projeler kentte imar planı kapsamında ele alınırken günümüzde projeler kentsel dönüşüm yasası ile ortaya konmaya başlanmıştır. Kentsel dönüşümün hedefleri çoğunlukla ülke politikaları içinde yer almıştır. Avrupa Türkiye'ye nazaran deneyimleri ve görüşleriyle daha genel ilke ve esaslar belirleyebilmişlerdir. Günümüzde Türkiye'de kentsel dönüşüm, Avrupa sürecinin uzun vadede benimsediği ve uyguladığı projelere benzer söylemlerde, kısa süre içinde ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Özellikle Avrupa Birliği sürecinde olan Türkiye için büyük yatırımlarda kaynak sağlanması ve projelerin bu çerçevede hızlı bir süreçte ortaya konmasını gerektirmiştir. Sürecin kısa olması bu dönemde ele alınacak kentsel dönüşümlerin içeriğindeki temel anlamlarının kaçırılmaması ve temel anlamlara yön veren kavramların belirlenmesi için Avrupa sürecinin incelenmesi önem taşımıştır.

1980 sonrası dönem Dünya'nın küresel düzeyde algılanmaya başlanması, gerek çevresel, gerek toplumsal gerekse de ekonomik anlamda ortak sorunlar ortaya çıktığı ve bunun üstesinden de ortak kararlar ve anlaşmalarla gelinebileceği üzerine odaklanılan bir dönem olmuştur. Bundan dolayı çalışmada, günümüz kentinin şekillenmesinde 1980 sonrası örnekler ve oluşumlar üzerinde durulmuştur. Avrupa ve Türkiye için ele alınan bu süreçlerin günümüzde ortak söylemlerin belirlediği kent dinamiklerini ortaya çıkardığı gözlemlenmiştir.

Küresel yeniden yapılanma sürecinde ortaya çıkan değişimler ekonomik ve politik,

sosyo-kültürel ve teknolojik açılardan incelenmiş ortaya çıkan kavramlar özetlenmiştir. Bu süreçlerin sonucu olarak günümüz kent dinamikleri ortaya altı ayrı başlıkta konulmuş ve kentsel dönüşüm oluşumlarıyla etkileşimleri bu bölümde incelenen Avrupa ve Türkiye kentsel dönüşüm süreçleriyle örneklendirilmiştir.

Şekil 3.39 Günümüz Kentsel Dönüşüm Oluşumunda Kavramsal Çerçeve

Sonuç olarak, bu bölümünde incelenen, küresel yeniden yapılanma sürecindeki değişimler ile kentsel dönüşümün Avrupa ve Türkiye'deki tarihsel süreci, günümüzde kentsel dönüşüm oluşumunun kavramsal çerçevesinin şekil 3.39'daki gibi oluşturulmasını sağlamıştır. Bütün süreçlerin analizi sonucunda ele alınan altı başlık altında toplanan kentsel dinamikler, küresel ekonomi, dünya kenti olma olgusu, farklılaşma arayışı, yeni ortaklıklar ve katılım,yeni endüstriler, sosyal-toplumsal dışlanma olarak belirlenmiştir. Buna göre geliştirilen çerçevede değişim süreçleri günümüz kent dinamikleri ile etkileşim içindedir ve bu süreçte ortaya çıkan kavramlar günümüz kentsel dönüşüm oluşumlarında yansımalarını bulmuşlardır. Günümüz kentsel dönüşüm oluşumları ise Avrupa ve Türkiye'nin incelenen kentsel dönüşüm yaklaşımlarının örnekleriyle eşleştirilecek ve Türkiye için öneriler geliştirilecektir.

4. GÜNÜMÜZ KENT DİNAMİKLERİNİN KENTSEL DÖNÜŞÜME ETKİLERİ

Bu bölümde, bir önceki bölümde ortaya konulan kavramsal çerçevenin, günümüzde kentsel dönüşüm oluşumunun kent dinamikleriyle ilişkilendirilmesi için bir alt yapı oluşturması amaçlanmıştır. Yine bu çerçeve, Avrupa ve Türkiye sürecindeki kavramsal yansımaların karşılaştırılması için bir sistem hazırlamıştır.

Geliştirilen kavramsal çerçeve kapsamında, günümüzde kentsel dönüşüm oluşumlarının, küresel düzlemde ortaya çıkan gündemlerle etkileşim içinde geliştiği saptanmıştır. Bu bölümde etkileşimin açılımı olarak, günümüz kent dinamiklerinin kentsel dönüşümde yansımalarını bulduğu oluşumlar ortaya konacaktır. Bu bölüme kadar olan süreçler değerlendirildiğinde günümüz kent dinamikleri**; 'küresel ekonomi', 'dünya kenti olgusu', 'farklılaşma arayışı', 'yeni ortaklıklar ve katılım', 'yeni endüstriler', ve 'sosyal- dışlanma toplumsal parçalanma'** olarak belirlenen kent dinamikleri çalışma kapsamında, küresel düzlemdeki değişim süreçlerinin bir sonucu olarak belirlenmişlerdir. Bu aşamada günümüz kent dinamiklerinin kentsel dönüşüm oluşumlarıyla etkileşimleri ele alınacaktır.

4.1. Küresel Ekonomi

Küresel ekonomide avantaj sağlayabilmek için çeşitli kentsel olanaklar sunulmaya çalışılmaktadır. Kentsel dönüşüm projelerinin geliştirilmeleri de küresel ekonomik sisteme adapte olmak ve küresel rekabette yer edinebilmek kavramları ile gelişmektedir (Newman ve Thorney, 2005). Eraydın'a (2001) göre, gerçekte ulus devletler gibi kentler de yarışmazlar; rekabet gücü buralarda yer alan firmalar ve bireylerle gerçekleşir. Bu nedenle kentleri oluşturan birimlerin ortak bir strateji ve sinerji etkileri yaratabilecekleri ortamı oluşturmak için düzenleme mekanizmalarına ihtiyaç doğmuştur.

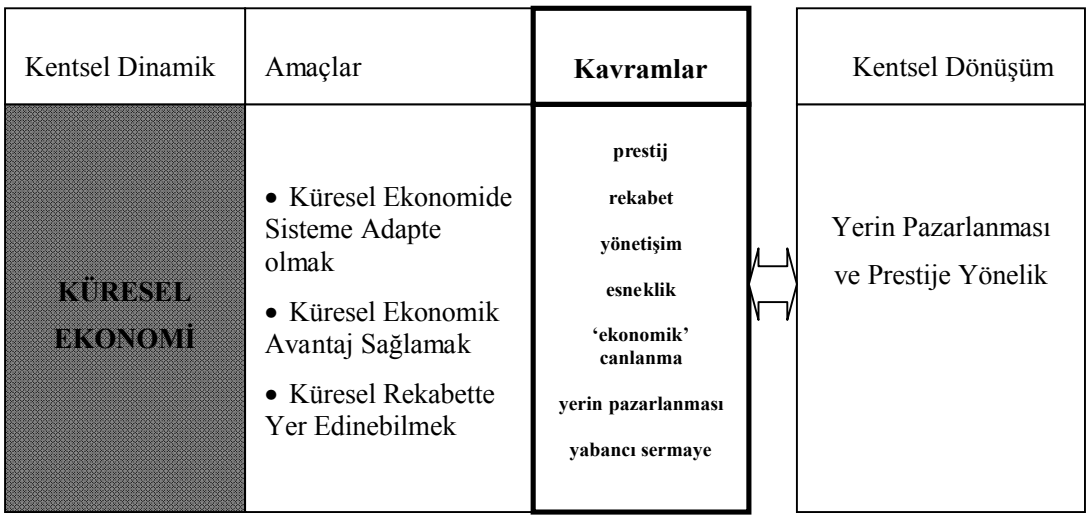
Ekonominin küreselleşmesi de özellikle prestij içerikli öncü – bayrak 'flagship' projelerin önünü açmıştır. Büyük sermaye ve yatırımlar temelinde iş merkezlerine

yönelik projeleri beraberinde getirmiştir. Özel sektörü çekebilmek ve emlak piyasalarını tetiklemek bu tür projelerin ortaya konmasının en önemli etkenleri olarak görülmüştür. Dolayısıyla bu dönemde küresel yeniden yapılanma sürecinin etkisiyle olarak kentte yabancı yatırımcıların kentsel alanda yatırımlarının desteklenmesi ile prestij içerikli öncü projeler gündemde olmuştur (Percy, 2003). Bunlar, günümüzde, prestij tabanlı, özellikle ofis komplekslerini içeren özellikle kıyı dolgu alanlarında uygulanan yerin pazarlanmasına yönelik proje örneklerinde kendini göstermektedir.

Avrupa'da uluslararası sermayenin kentler için çekiciliği, büyük projelerin ortaya konmasını sağlamış ve kentsel dönüşüm sürecini hızlandırmıştır. Günümüzde Türkiye için de bir avantaj olabilecek bir süreçte yeni yatırımcılar kentsel alanda yer aramaya başlamışlardır.

Bu açılımlara göre, küresel ekonominin getirdiği kavramlar; prestij, rekabet, yönetişim, esneklik 'ekonomik' canlanma, yerin pazarlanması ve yabancı sermaye olarak kentsel dönüşüme yansımaktadır.

Bu çalışmada, küresel ekonominin açılımı ile ortaya konan bu kavramlar, şekil 4.1'deki gibi kentsel dönüşümün 'yerin pazarlanması ve prestije yönelik' oluşumlarında yansımasını bulmuştur.

Şekil 4.1 Küresel Ekonominin Kentsel Dönüşümle Etkileşimi

Avrupa sürecinde, özellikle 1980 sonrası yerin pazarlanması ve prestije yönelik yatırımlara ve projelere öncelik tanınmıştır. Liverpool'da King's Dok Alanının, Liverpool vizyonu kentsel dönüşüm ana planı (1992) içerisinde, ticari bir merkez

sağlamak üzere dönüşüm planı yapılmıştır. Benzer şekilde Londra'da Doklar Bölgesi'nin, Canary Wharf Ofis Kompleksleri (2000) üzerine kentsel dönüşümü sağlanmıştır. Geleceğinde bir ticaret merkezi olması hedeflenen Duisburg için Foster ve Ortakları tarafından ortaya konan kentsel dönüşüm projesi (1991-2003), temelinde bu bölgenin geleceğinde ticari bir merkez olması üzerine geliştirilmiştir. Proje Duisburg'un kullanım dışı kalmış liman bölgesi boyunca uzanmaktadır. Proje kapsamında Duisburg'un uluslar arası bir çekim merkezi olması üzerine tasarlanmış büro binaları ve esnek kullanımlı ofis yapıları ön plana çıkmaktadır. Bunun yanısıra yatırımların, otel ve konferans merkezleri, kafeler, sanat galerileri, yeni konutlar, tarihi binaların dönüştürülmesi ve yeni bir kamusal park yaratılması üzerine de geliştiği görülmektedir. Bu çok çeşitli işlevler ve karışık kullanımlar alanın gelecekteki bir merkez olabilme isteği üzerine planlanmıştır. Kıyı kullanımının, yeni büyüyen iş alanları ve nüfus göz önünde bulundurularak dönüştürülmesi önemli bir nokta olarak vurgulanmıştır. Bu süreç proje söylemindeki sürdürülebilir kentsel gelişme yaratılması amacına hizmet etmesi için önem taşımaktadır.

Ana hedef bu çevrenin kent için uluslararası yabancı yatırımcılara açık, prestij alanı olarak, çekiciliğinin sağlanması olan bu projeye, küresel ekonominin yansıması Duisburg'un geleceğinde bir ticaret merkezi haline getirilmesi temelinde yatmaktadır. (http://www.fosterandpartners.com/Projects/0576/Default.aspx).

Proje kapsamında ortaya çıkan kavramlar küresel ekonominin getirdiği kavramları karşılamaktadır. Bunun yanında proje, kamusal alana odaklanma, karışık kullanımlar, sürdürülebilirlik, etkileşim ve kültürel etkinlik kavramlarını da beraberinde getirmiştir.

Henüz kapsamlı bir uygulaması bulunmayan iş merkezlerinin prestije odaklı kentsel dönüşümde yer alması doğal süreçlerde İstanbul Maslak aksında kendini göstermiştir. Yüksek yapılaşma ve prestij içerikli iş kuleleri ana cadde boyunca yapılmaya devam etmektedir.

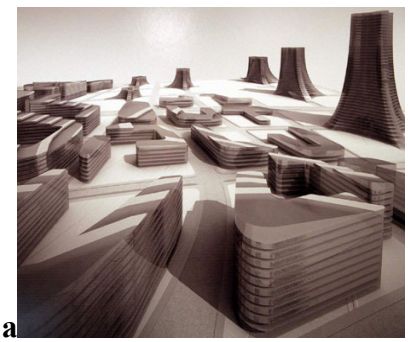
Günümüzde özellikle küresel ekonominin yansımaları olarak İstanbul'da yeni merkezi iş alanları temelinde yabancı yatırımcılara yönelik, kentsel dönüşümler olarak ortaya çıkmıştır. Bu projeler yerel yönetimlerin gündeminde büyük yer edinmiştir.

a b c

Şekil 4.2 Duisburg kentsel dönüşüm projesi (Foster ve Ortakları, 1991-2003) (a. Ana plan, b. Perspektif, c. prestij içerikli büro kompleksi (http://www.fosterandpartners.com/Projects/0576/Default.aspx).

İstanbul için Levent'teki eski İETT Garajı'nın bulunduğu arsanın değerlendirme çalışmaları olarak ortaya atılan Dubai Kuleleri Projesi içeriğinde; 'Dubai International Properties' yatırımcısı tarafından Türkiye'nin ticari merkezi İstanbul'da çok amaçlı bir kulenin inşaatını kapsayan bir proje olarak gündeme gelmiştir.

Benzer şekilde İstanbul'un kıyı liman bölgesi olan Haydarpaşa için iş merkezi olma yolunda projeler gündeme gelmiştir. Bu tür projelerin söylemlerinde, finans merkezi, yaşam merkezi ve yeni bir cazibe merkezi ifadeleri yer almıştır.

a b

Şekil 4.3 Zaha Hadid, Kartal - Alt Merkez Ve Kartal- Pendik Kıyı Kesimi Kentsel Dönüşüm Projesi Önerisi (http://www.ibb.gov.tr/trTR/Haberler/HaberDetay.html?HaberId=22105).

Kartal'ın İstanbul'un en önemli merkezi iş alanları bölgesi ve kültür-sanat merkezi olması hedefiyle, Kartal - Alt Merkez ve Kartal- Pendik Kıyı Kesimi Kentsel Dönüşüm Projesi için davetli bir yarışma düzenlenmiş ve Mimar Zaha Hadid tarafından ortaya konan proje değerlendirilmiştir. Bu proje, ağırlıklı olarak iş kuleleri ile yeterli sayıda konut yerleşimini kapsamaktadır. Sosyal alan olarak; opera evi,

park, oteller, restoranlar, yat limanı ve marina da proje dahilinde yer almaktadır (http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/Haberler/ HaberDetay. html?HaberId =22105).

Proje kapsamında ortaya çıkan kavramlar küresel ekonominin getirdiği kavramları karşılamaktadır. Bunun yanında proje, kamusal alana odaklanma, karışık kullanımlar ve kültürel etkinlik kavramlarını da beraberinde getirmiştir.

4.2. 'Dünya Kenti' Olgusu

1980'lerde yoğun bir yerelleşme/yerindenleşme 'desantralizasyon' içine girilmesiyle alansal yayılma ve küresel bütünleşme büyük şehirlerde yeni stratejik roller yaratmıştır (Sassen, 1991). Küreselleşme süreçlerinin yoğun olarak yaşandığı 21. yüzyılda da, ulus devletler modern dönemlere ait anlamlarını ve fonksiyonlarını yitirmeye başlamışlardır. Önceki dönemde gelişmenin sürdürülmesini sağlayan ulus devletin artık bazı ekonomik konularda karar verici olmadığı ve ulus devletleri kapsayan dünya ekonomisine yönelik mevcut düzenlemelerin geçerliliklerinin de sınırlı olduğu görülmüştür. Bu nedenle ulus devletin meşrutiyeti sorgulanırken, ekonomik açıdan ana birim olarak yerel birimler, kentler ve bölgeler ön plana çıkmaktadır (Eraydın,2001).

Dünya kenti kavramı ilk olarak Friedman tarafından geliştirilmiştir. Friedman'a göre; kentin dünya ekonomisine eklemlenme biçimi ve bu süreçteki mekansal fonksiyonlar kentte oluşan yapısal değişiklikleri etkilemektedir, kentte meydana gelen söz konusu yapısal değişiklikler de küre üzerindeki kentler arasında hiyerarşik ilişkilerin oluşmasına neden olmaktadır. (Friedman ve Wolf, 1982).

Günümüzde kentin nasıl göründüğü, nasıl bir imaj çizdiği ne sunduğu kadar önemli olmuştur. Kentlerin kimliği birbirlerinden ayrışmalarının temel kıstası haline gelmiştir. Bu nedenle kentler kültür merkezleri ve eğlence alanları gibi uluslar arası pazarda kolaylıkla pazarlanabilecek ancak yerel kültürden esintilere de imkan sağlayabilecek projelere ağırlık vermişlerdir. Küresel şehir kavramında kültürel boyut da önem kazanmıştır. Rekabette başarılı olmanın koşulu sadece ekonomik politikalardan değil, şehirlerin kendilerini 'başarılı bir şekilde pazarlayabilmelerinden ve karakteristik farklılıklarını uluslar arası görüntü, ses ve ifade pazarında kendi avantajlarına kullanabilmelerinden' geçmektedir (Aksoy ve Robins, 1993). Kültürel etkinlikler, turistlere yönelik projeler ve kamusal sanat bir

çok kentte imaj yaratmak ve daha çekici kılmak için dönüşüm projelerinde yer almıştır. Projeler içinde genellikle müze binaları, konser salonları, spor salonları ve sanat galerileri konumlanmaktadır. Dolayısıyla küresel yeniden yapılanmayla üretim-tüketim ilişkilerinin değişmesi sonucunda kentte tüketim temelli kültür etkinliklerine dayanan, turizme yönelik yatırımlar görülmüştür (Percy, 2003).

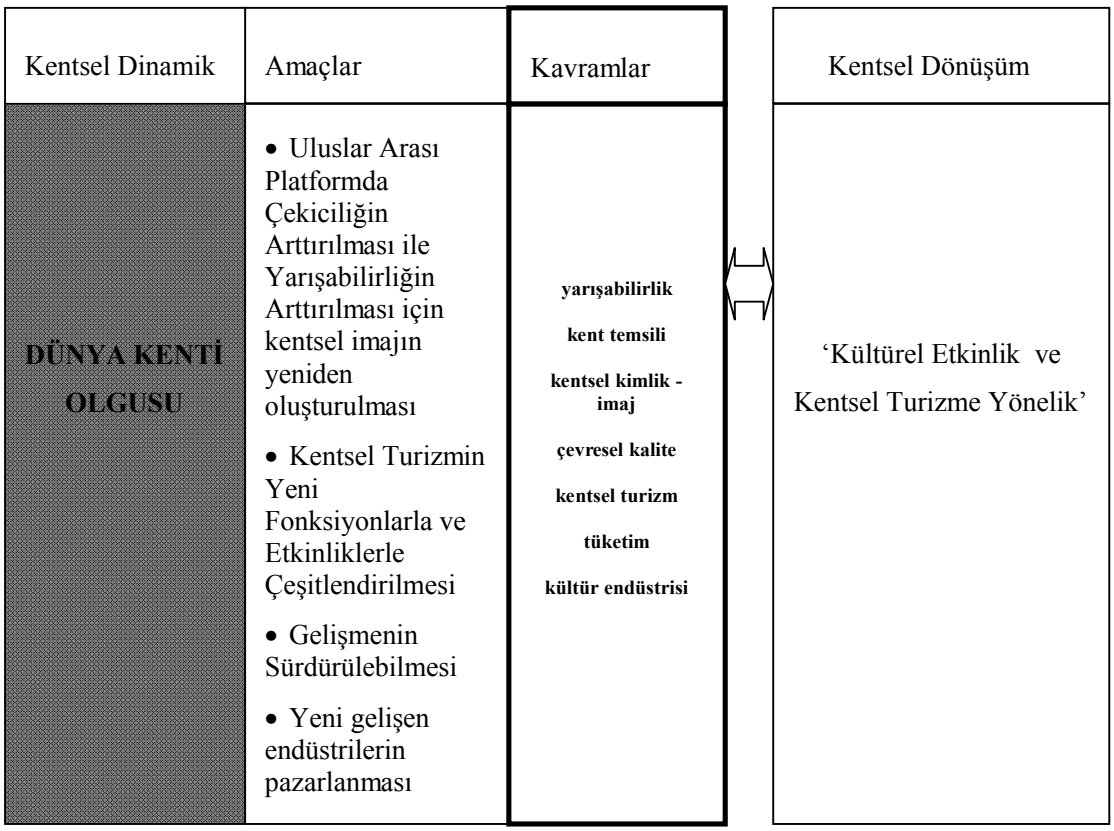
Bir kentin dünya kenti olabilmesi için çok uzmanlaşmış, çok farklılaşmış ve çok çeşitlenmiş bir ekonomiye sahip olması gerekmektedir. Önceki dönemlerde, İstanbul özellikle, coğrafi ve tarihi özellikleri ile bir dünya kenti olmuştur. Özellikle I. Dünya Savaşı'na kadar 1.500 yılı aşkın bir süre İstanbul'un bir dünya kenti olarak görülmüş, daha sonra bu niteliğini kaybetmiştir. 1980'lerde ülkenin en büyük kenti İstanbul'un nüfusu 9 milyonu aşmış ve bu süreçte ön plana çıkmıştır. Bunlardan dolayı, 1990'lardan bu yana İstanbul'un bir dünya kenti olma arayışı yeniden gündeme gelmiştir (Tekeli, 1998).

Köksal'a (1993) göre günümüzde, İstanbul esas olarak bir ulusal metropoliten kenttir. Bir başka deyişle, bu kentin etki ve etkilenme alanı Türkiye ile sınırlı. "Global" şehir olması ise İstanbul 'un etkileme ve etkilenme alanının ulusal sınırları aşması anlamını taşımaktadır (Köksal, 1993).

Bu açılımlara göre, dünya kenti olgusunun getirdiği kavramlar; yarışabilirlik, kent temsili kentsel kimlik, kentsel imaj, çevresel kalite, kentsel turizm, tüketim ve kültür endüstrisi olarak kentsel dönüşüme yansımaktadır.

Dünya kenti olma olgusu diğer dinamikler gibi bir çok yönden kentte tetikleyici etki yaratmaktadır. Bu çalışmada dünya kenti olgusunun kentin temsili olma yönünden kentsel dönüşüme etkisi üzerinde etkileşimleri kurgulanmıştır. Dolayısıyla, dünya kenti olgusunun açılımı ile ortaya konan bu kavramlar şekil 4.4' deki gibi kentsel dönüşümün 'kültürel etkinlik ve kentsel turizme yönelik' örneklerinde yansımasını gibi bulmaktadırlar. 1990'larda kültür tabalı kentsel dönüşüm yaygınlaşması Avrupa kentlerinde bir çok örneklerle yansımasını bulmuştur.

Londra'daki, Tate Modern Müzesi tarihi özellik taşıyan bir yapının yeniden ele alınıp çağdaş sanatlar müzesi haline getirilmesiyle kentsel dönüşümde yerini almaktadır. Bu yapı büyük yoğunlukta yerli ve yabancı turisti üzerine çekmek ve kentsel alanda yeni bir imaj yaratmıştır.

Şekil 4.4 Dünya Kenti Olgusunun Kentsel Dönüşümle Etkileşimi

Frank Gehry tarafından tasarlanan, Bilbao Guggenheim Müzesi'nin etkileri kente yeni bir kimlik kazandırma ve çekiciliğin arttırılması noktasında kentte büyük etkiler yaratan bir dönüşüm olarak görülmektedir. Benzer şekilde mimari açıdan farklı arayışlar içinde olan Londra'daki Millenium Dome Projesi de kültür tabanlı imaja yönelik bir kentsel dönüşüm olarak örnek gösterilmektedir. Paris'te Mimar Bernard Tschumi, düzenlediği 'Le Vilette' parkında, klasik kültürün dışında, bir 'aktivite alanı' yaratmaktadır. 35 hektara yayılan, ızgara sisteminde planlanan parkta bulunan konteynerler, değişik aktivitelere mekân olmaktadır. Kentin bünyesinde bol bol bulunan klasik müzeler, opera ve konser salonları, resim ve heykel galerileri dışında kalan çeşitli sanat yapıtları, devasa bilgisayar ekranları, çeşitli spor aktiviteleri, özel tatlar sunan restoranlar, hatta alış-veriş standları burada konumlanmaktadır. Paris'teki Mimar Renzo Piano tarafından tasarlanan Pompidou Merkezi de kentsel çevrede önemli dönüşümleri tetikleyen ve kentsel imaj yaratan kültür tabanlı yapılardandır. Bu süreçte, müze ve kongre merkezleri gibi tekil yapılanmalar dışında, olimpiyat oyunları gibi kültürel aktiviteler için ortaya konan kentsel projeler de dünya kenti olma yolunda kenti dönüştürme etkisi büyük olan projeler olarak gündeme gelmiştir. Barcelona'daki Pablenou Forum (2004) Alanı da, büyük ölçekte

dünya olimpiyatlarına ev sahipliği yapma yolunda kültürel etkinliklerin ve kentsel turizmin kentsel dönüşümde yansımalarını küresel düzlemde göstermiştir.

Glasgow'un ise büyük ölçekteki kentsel dönüşüm sürecinde politikaların etkin bir şekilde düzenlenmesi, sürecin başarılı bir şekilde işletmiştir. Süreç sonunda, Glasgow'un kentsel imajı, kültür, eğlence, yaşama ve turizm merkezi haline getirilmesiyle sağlanmıştır. Günümüzde turist ziyareti açısından Britanya'nın üçüncü büyük şehri haline geldiği görülmektedir (http://www.glasgow.gov.uk/NR/rdonlyres/C1A287D2-E606-42A9-A4FE-161FD08D9534/0/15urbanregeneration.pdf).

New Castle upon Tyne Gateshead bölgesi de kültürel etkinliklerin yatırımlarının temel amaç olarak ortaya konduğu büyük ölçekli bir kentsel dönüşüm projesidir. Alan 1970'lerden 1980'lere uzanan ekonomik çöküşle karşı karşıya kalmıştır. Günümüzde ise alan kültürel aktivitelerin sanatsal etkinliklerin merkezi haline dönüşmektedir. Gateshead kent yönetimi ve ortakları tarafından Gateshead bölgesi, turistlerin ve bölge halkının alan üzerinde dikkatlerinin arttırılmasına yönelik, dünyanın sayılı sanatsal, aktivite merkezlerinden biri haline getirilmesine karar vermişlerdir. Gateshead bölgesinin gelişiminde BALTIC Çağdaş Sanatlar Merkezi, Sage Gateshead Müzik Merkezi ve Gateshead Millenium Köprüsü ve Taylor Woodrow lüks konut yerleşmeleri ön plana çıkan yapılar olmuştur. Bunların yanı sıra oteller, restoran ve barlar proje dahilinde geliştirilmiştir. Proje'de kültür etkinliklerine yönelik yapıların çağdaş mimarlığın simgeleri halinde önemli mimarlar tarafından tasarlandığı görülmektedir. Özellikle kamusal alanlar yapıları birbirine bağlayıcı şekilde organize edilmiş ve başarılı bir kentsel peyzajla düzenlenmiştir. Projede yer alan milenyum köprüsü de kentsel imaj yaratma düşüncesinin temsili olarak alanda yerini almaktadır (Şekil 4.5) (http://www.gateshead-quays.com/visitor.htm).

Dünya kenti olgusunun bu projedeki yansımaları öncelikli olarak projenin kent için yeni bir imaj yaratması, kentsel turizmi canlandırması ve kent için yeni bir kimlik ortaya koyması olarak kendini göstermiştir. Dünya kenti olma olgusundaki kavramların hepsi bu projede yansımasını bulmuştur. Türkiye'de bu tür kültürel etkinlik tabanlı kentsel dönüşümler özellikle 1990 sonlarında ele alınmaya başlamıştır. İstanbul, Karaköy'deki Denizcilik İşletmelerine bağlı bir trafonun dönüştürülerek İstanbul Modern Müzesi haline getirilmesi bunun bir örneğidir.

Şekil 4.5 New Castle upon Tyne, Gateshead Bölgesi (a.Hava Fotoğrafı, b.Baltic Merkezi, c.Sage Gateshead, d.Millenium Köprüsü, e.Taylor Woodrow Konutları) (http://www.gateshead-quays.com/visitor.htm)

Kartal Kültür Merkezi Projesi de Anadolu Yakası'nda kültür ve sanat etkinliklerini desteklemek ve arttırmak amacıyla tasarlanan bir proje olarak gündemdedir. Türkiye'nin ilk ve tek minyatür parkı olan Miniaturk, de kentsel açıdan dönüşümde büyük etkisi olan açık alan kullanımı ve çevresini geliştirici nitelikte bir projedir. Haliç kıyısında, Sütlücede 60,000 m alan üzerine kurulan Miniatürk'te seçilmiş eserlerin 1/25 ölçekli maketleri yer almaktadır. Ayrıca, İstanbul Park Formula 1 Pisti'nin Türkiye'ye tanıtım katkısı için değerlendirilebilecek büyük ölçekli bir proje olarak gerçekleşmiştir.

Sütlüce Kongre Merkezi ise Haliç kıyısında konumlanmakta olan henüz tamamlanmamış kültür tabanlı bir proje olarak karşımıza çıkmaktadır. Beş binadan oluşan komplekste sergi ve toplantı binası, tiyatro binası, konser ve kongre binası, sinema salonları, çok katlı otoparklar yer almıştır. Bu komplekste sergi ve toplantı binası, 3200 kişi kapasiteli konser salonu 3 kattan oluşmaktadır. Tiyatro salonunda ise 1250 kişilik kapasiteli tiyatro oyunları yapılabileceği gibi, kongre, konferans düzenlemelerinde de kullanılması hedeflenmiştir. Bunların yanı sıra proje dahilinde sinema salonları, restoranlar, sergi ve seminer salonları, turistik eşya satış alanları ve açık hava tiyatroları projelendirilmiştir (Şekil 4.6) (http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/HizmetAlanlari/Kultur/TesisYatirimlari/).

Şekil 4.6 Sütlüce Kültür Merkezi (a.Hava Fotoğrafı, b.Kongre ve Konser Binası Görünüşü, c. Haliç'ten Görünüş) (http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/HizmetAlanlari/Kultur/TesisYatirimlari/)

Dünya kenti olgusunun bu projedeki yansımaları kentsel turizm, kentsel imaj ve kültür endüstrisi olarak kendini göstermiştir. Projenin kentle bağlantısı ve kentsel alana yayılması açısından eksiklikleri yanında mimari açıdan çağdaş süreci yakalayamadığı görülmektedir.

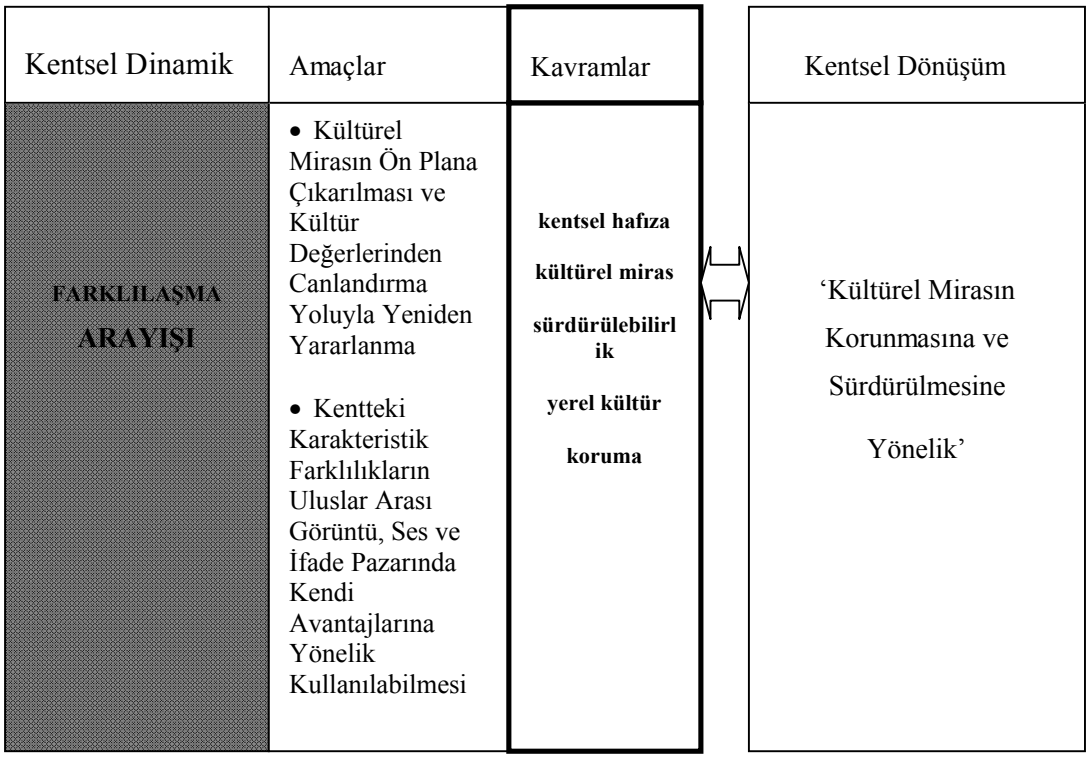
4.3. Farklılaşma Arayışı

Kentlerde yeniden yapılanma süreçlerinin ilk dönemlerinde kentsel yenileme yaklaşımları ile kentsel kültür değerlerinin kaybolması söz konusu olmuştur ve tekdüzeleşen kent sorunsalı ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı günümüzde, küresel ve yerel kentsel gelişmelerde kültürel farklılıklar kentsel politikalarda ve stratejilerde önemli bir gündem olarak karşımıza çıkmıştır. Kent kültürü ve kentsel yaşamın yeniden canlandırılmasına yönelik 1982'de "kentsel yenileşme kampanyası" (European Campaign for Urban Renaissance) ile yerleşik kentsel kültür değerlerinin korunup geliştirilmesi ve onlardan canlandırma yoluyla yeniden yararlanma fikirleri gündeme gelmiştir (European Commision, 1999).

Dünyada uzaktan bakıldığında çok çelişik gibi algılanan gelişmeler gündemdedir. Bir yanda "küreselleşme"den, diğer yandan da ondan çok farklı özellikler gösterdiği sanılan "yerelleşme"den sıkça söz edilmektedir. Her iki eğilimi yaratan süreç de esas olarak "sermayenin hareketliliği" ya da "ulusallaştırılması" olarak görülmektedir. Kentler bu süreçte yer alarak küresel sermayeyi çekebilmek için gerekli alt yapıyı oluşturmanın yanında yerel özelliklerini ve değerlerini ön plana çıkartarak farklılıklarını da vurgulamaktadırlar, bu da beraberinde küreselleşmenin diğer bir yüzü olan yerel kimliklerin tanınması ve kabul edilmesini içeren yerelleşme süreçlerinin önemini ortaya koymaktadır (Köksal, 1993).

Bu açılımlara göre, farklılaşma arayışının getirdiği kavramlar; kentsel hafıza, kültürel miras, sürdürülebilirlik, yerel kültür ve koruma olarak kentsel dönüşüme yansımaktadır.

Bu çalışmada, farklılaşma arayışının açılımı ile ortaya konan bu kavramlar, şekil 4.7' deki gibi kentsel dönüşümün 'kültürel mirasın korunmasına ve sürdürülmesine yönelik' oluşumlarında yansımasını bulmuştur.

Şekil 4.7 Farklılaşma Arayışının Kentsel Dönüşümle Etkileşimi

Kültürel mirasın yeniden ele alınıp değerlendirilmesi bir strateji olarak ortaya konduğu bir çok proje gündemdedir. Özellikle küresel yeniden yapılanma süreçlerindeki değişimler kent merkezlerinin tarihi alanlarının kentsel dönüşüm kapsamında, turizme yönlendirilmesi ve korunması yönünde tetiklemiştir. 1985'ten beri her sene seçilen Avrupa Kültür Başkenti olma yolunda kentler yarışmakta, farklılıklarını ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Türkiye de bu sürecin içindedir. 2010 Avrupa başkenti olma yolunda çalışmalara başlamıştır. Bu süreçte, kentler, tarihsel dokunun korunması, geliştirilmesi ve bu sayede tarihsel sürdürülebilirliğin sağlanması yönünde dönüşümler gerçekleştirmişlerdir.

Athena, Avrupa Kültürünün doğduğu kent olarak ; Floransa, Rönesans sanatının merkezi olarak, Amsterdam kanalları ve mimari dokusunun farklılığını ortaya

koyarak Avrupa Kültür Başkenti olmuşlardır. Örneğin 1991'de Dublin, "İrlanda'yı Avrupa'ya, Avrupa'yı İrlanda'ya Götürmek", 2001'de Porto kenti de "Geleceğe Köprüler" temalarını tercih etmişlerdir.

Dublin'de Kültür Başkenti olma yolunda ortaya konan kentsel dönüşüm projelerinin, kentin tarihsel kimliği ile kentin çağdaş kültürünün birleştirilmesi noktasında başarılı olduğu vurgulanmıştır. Sokaklarda sanatsal aktivitelerin konumlanması ile kamusal alanların kent için bir etkileşim alanı oluşturması hedeflenmiştir. Bu programlar daha önce olmadığı kadar büyük ölçeklerde kişisel becerilerin geliştirildiği atölye ortamları yaratmak üzerine yoğunlaşmıştır. Temple Bar bölgesi pilot bölge olarak belirlenmiş ve bu alanda çevresel düzenlemeler tarihi yapıların korunması ile yeniden işlevlendirilmesi yönünde geliştirilmiştir. Bölgenin kendine özgü özelliklerinin ortaya çıkarılması çabaları, diğer kentlerden bir farklılığının aranması ile gündeme gelmiştir. Günümüzde, Temple Bar bölgesinde bir çok kültürel merkez konumlanmaktadır. Bunlar, İrlanda Fotoğraf Merkezi, Ark Çocuk Kültür Merkezi, İrlanda Film Enstitüsü, Temple Bar Müzik Merkezi, Multimedya Sanatevi, Temple Bar Sanat Galerisi ve Stüdyosu, Proje Sanatları Merkezi, Gaiety Tiyatro Okulu ve İrlanda Merkez Bankası gibi küçük alanda büyük merkezler olarak sıralanmıştır (http://www.templebar.ie/docs/urban_regeneration.pdf).

a b c

Şekil 4.8 Günümüzde Dublin, Temple Bar Bölgesi (a.Temple Bar Bölgesi'nde Kentsel Yaşantı, b. Temple Bar'ın simgesel yapısı, c.Temple Bar müzik Merkezi) (http://en.wikipedia.org/wiki/Image:P1000826.JPG)

Projede kentsel kültür çeşitli etkinliklerle zenginleştirilmiştir. Bir yandan kentsel hafıza yapıların korunması ile sağlanmış, diğer yandan alana getirilen yeni aktivitelerle kamusal alan canlandırılmıştır. Küçük bir alan kendine özgü değerleri koruyarak dünya çapında farklılığını ortaya koymuştur. Sanatsal etkinliklere ağırlık vererek de tarihsel kültürünün sürekliliğini sağlamaya çalışmıştır.

İstanbul 2010'da Avrupa Kültür Başkenti olma yolunda bir çok proje ortaya atmaktadır. Bu projelerden tarihsel mirasın ön plana çıkarılması açısından Eminönü, tarihi yarımada bölgesi için düşünülen proje gündeme gelmektedir. Kapalıçarşı bölgesinde çarşının etrafındaki tarihi dokuyu bozan yapılar kaldırılması, 50'ye yakın tarihi han restore edilmesi ifade edilmiştir. Kapalıçarşı'nın tamamı ve etrafındaki hanları kapsayan teklif sayesinde, deprem riski taşıyan ve etrafındaki çarpık yapılaşmanın tehdit ettiği tarihi çarşıda kentsel dönüşüm çalışmalarının önü açılması, tarihi hanların restore edilmesi gündemdedir.

Yerel yönetimlerce dile getirilen sosyal dışlanma ve sağlıksız mahalleler kapsamında, "Fatih-Hatice Sultan ve Neslişah Sultan Mahalleleri Kentsel Dönüşüm Projesi" ortaya konduğu belirtilmektedir. Sürecin ortakları ve proje kapsamı tam olarak açıklanmamıştır. Bir yandan projenin başladığı üzerine bilgiler verilmektedir. "Halk arasında Sulukule diye bilinen Fatih'in Hatice Sultan ve Neslişah Sultan Mahalleleri klasik Osmanlı sivil Türk mimarisiyle yeniden inşa edilmesi düşünülmüştür. Kültürel mirasın korunması ön planda tutulmuştur. Proje çerçevesinde hem buradaki sağlıksız binaların kaldırılması, hem de sur bandı yenilenmesi, düzenlenmesi öngörülmüştür. Oyun alanı, yeşil alanı, sosyal donatı alanı ile çevresel düzenlemeler yapılması düşünülmüştür. Fatih ve Neslişah ve Hatice Sultan Mahallerinde 80 bin metrekare alanı kapsayan ve 1.5 yıl önce çalışmalarına başlanan projenin 357 parseli, 570 aileyi ilgilendirdiği belirtilmiştir. 303 kiracının TOKİ'den kurasız bir şekilde ev sahibi olacağı belirtilmiştir. Sur bandının ve burada yaşayan insanların da rehabilitasyonunu kapsadığını vurgulanmıştır (http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/Haberler/ HaberDetay. html?HaberId=22609).

Proje kapsamında üzerinde durulan tarihsel duyarlılık ve yeniden yapılaşmadaki kurallar geleceğe yönelik olumlu mesajlar vermektedir. Projenin kentsel dönüşümün katılım ve etkinlik noktasında eksikliği görülmektedir. Kentsel alanın kimliğinin ortaya çıkarılması noktasında inşa edilecek yapıların kültürel anlamda gelecek öngörülü mü yoksa geçmişin ifadesi mi olarak ortaya konacağı önemli platformlarda tartışılması gereken bir konu olarak görülmektedir.

Fener ve Balat Semtleri Rehabilitasyon Programı daha sağlıklı bir kentsel çevre ve konutlarını restorasyon olanakları sağlayarak, mevcut semt sakinlerinin hayat koşullarını iyileştirmeyi amaçlayan bir uygulamadır. Avrupa Birliği, Fatih Belediyesi, Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü ve UNESCO'nun 1997-1998

yıllarında bu semtlerin rehabilitasyonu için yapılacak bir fizibilite çalışmasını finanse etmesine yol açmıştır. Yapıların restorasyonu ile beraber bir sosyal rehabilitasyon çalışması yapılmasını öngören bu çalışma 1998 yılında tamamlanmıştır. Bu çalışma çeşitli kentsel analizler ve semt sakinlerinin ihtiyaçlarının ve iyileştirme stratejilerinin fiziksel, sosyal ve ekonomik değerlendirmeleriyle birlikte kurumsal ve ekonomik düzenlemeler için önerileri içermektedir. Proje, binaların rehabilitasyonu kadar sosyal rehabilitasyonun da desteklenmesini hedeflemiştir. Böylece tarihi doku içindeki konut problemlerine uygulanabilir çözümler sunarak yoksul bölge sakinlerinin yaşam koşullarının geliştirilmesi amaçlanmıştır. Projeyi geliştirenler, semt sakinlerinin projeye aktif katılımının hayati önem taşıdığı görüşünde birleşmişlerdir. Bu program kapsamında Balat ve Fener semtlerinin gelişimi hem şehrin diğer tarihi semtlerinde de tekrarlanabilecek bir kentsel yenilenme modeli oluşturması, hem de dönüşüm alanlarında uzun vadede İstanbul'un diğer bölgelerinde ve Türkiye genelinde geliştirilip kullanılabilecek bir uzmanlık yaratması hedeflenmiştir. Türkiye, bu iki semti, UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne aday göstererek Dünya Mirası Konvansiyonu'ndaki imzası gereği bu bölgeyi tüm insanlık adına korumayı üstlenmiştir (http://fenerbalat.org/).

a b

Şekil 4.9 Fener Balat Semti'nde (a.Restore edilmiş bir yapı, b. Günümüzde Sokak Dokusu) (http://fenerbalat.org/)

Farklılaşma arayışının, bu projedeki yansımaları, kentsel hafıza, kültürel miras, sürdürülebilirlik, yerel kültür olarak kendini göstermektedir. Farklılaşma arayışı, gerek kültürün ekonomik canlanma aracı olarak kullanılmasında gerekse de yerel değerlerin ortaya çıkarılıp kentsel hafızanın korunması olarak kentsel dönüşüm projelerine yansımaktadır.

Farklılaşmanın temelinde kentte yaşayan farklı kültürlerin bir arada yaşamasına uygun kentsel mekanların sağlanması yatmaktadır. Ayrıca bu değerlerin ortaya çıkarılması ve bir çok etkinliklerle kutlanması söz konusu olmaktadır. Bu çalışmada ise farklılaşma arayışlarında kentsel alanda tarihsel kültürün yeniden ele alınması, korunması ve sürdürülmesi üzerine odaklanılmaktadır. Farklılaşma dinamiği kentlerin küresel yarışında tarihsel mirasın ön planda tutulması ile yerel değerlerin korunmasını önemli kılmaktadır. Bu noktada, özellikle Avrupa Kültür Başkenti olma gibi etkenler kentsel dönüşüm stratejilerinin yolunu belirlemektedirler. Küresel ve yerel arasındaki çelişki ve bundan doğan gerilim yeni oluşumlar için önemli veri oluşturmaktadır. Kentler arası farklılıkların ortaya çıkarılması için yerleşik kültürel değerlerin araç olarak kullanılması gündeme gelmektedir.

Günümüz küresel yeniden yapılanma sürecinin değişim süreçleri mekansal engelleri ortadan kaldırmaktadır. Mekansal engeller azaldıkça da dünya mekanlarının neleri içerdiğinin önemi ortaya çıkmıştır ve mekansal farklılıklara duyarlı hale gelinmiştir. Bir mekanın yerel özellikleri, kültürü ve değerleri o yerin küre üzerinde rekabet yeteneğinin artmasını sağlayarak ve küre üzerindeki diğer mekanlara nazaran bir farklılık yaratılabilmektedir.

4.4. Yeni Ortaklıklar ve Katılım

Kamu, özel ve sivil sektörlerin, stratejik aktörleri, 'Kentsel Yenileme Stratejileri'ni birlikte geliştirme zorundadır. Stratejik işbirliği, ulusal düzeyden, mahalle düzeyine kadar, yatay ve dikey ilişkiler çerçevesinde ve farklı ölçeklerdeki yönetişim biçimi ile kurulmalıdır (Göksu, 2002).

Günümüzde, ekonomik küreselleşmenin yönlendirilmesinde etkili olan IMF ve Dünya Bankası gibi küresel seviyede güçlü aktörler oluşmuştur. Bu aktörlerin kredileri kent politikalarını etkilemekte ve kentsel dönüşümün yönünü belirleyebilmişlerdir. Alt küresel seviyedeki aktörler olarak NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması), Avrupa Birliği (EU) ve Güney Doğu Asya Ulusları Birliği (ASEAN) sayılabilirler (Newman ve Thornley, 2005).

Katılımcılık, 1990'lı yıllarda yönetişim formülüyle beraber ortaya çıkmıştır. Yönetişim formülünde kamu sektörü, özel sektör ve halk katılımı ortaklığı söz konusudur. Günümüzde, bu aktörlerden halk katılımının, sürecin bir parçası olarak

önemli olduğu vurgulanmıştır. Özellikle Batı Avrupa'da son on yıl içinde ortaklık yapılarına yerel halk katılımı konusunda çeşitli gerekçeler üzerinde durmuşlardır. Bu gerekçeler; 1980'lerde ekonomik canlanma temelli dönüşüm projelerinde ortaya çıkan başarısızlıkların engellenmesi, özel sektör riskinin azaltılması ve böylece yatırımın kolaylaştırılması olarak sıralanmıştır. Ayrıca yerel halkın sorunlarını ve ihtiyaçlarını biliyor olmaları buna göre çözüm önerileri getirme ve riskleri azaltma etkili yardımcı olabilmektedir. Ayrıca, kentte marjinal grupların da ihtiyaçlarına göre bir yaklaşımla sosyal birlik ve uyumun yakalanması, söz konusu katılım yoluyla mümkün olmaktadır. Dolayısıyla, sosyal katılım ve dahil etme programları ile sosyal girişimcilik yaratan bir halk kapasitesi oluşturulması gereklidir (Atkinson, 2004).

Kentsel plan öncelikle yerel politik kararlarlar tarafından belirlenmektedir. Bundan dolayı kamu kurumları karar verme süreçlerinde serbest değillerdir. Yine aynı zamanda toplumsal hareketler de bu süreçte görüşlerini ortaya koyabilmektedirler. Stratejik planlama kararlarında kentler sivil toplumların etkinlik derecesine göre ve sunulan katılım ortamlarına göre farklılıklar göstermektedirler (Newman ve Thornley, 2005).

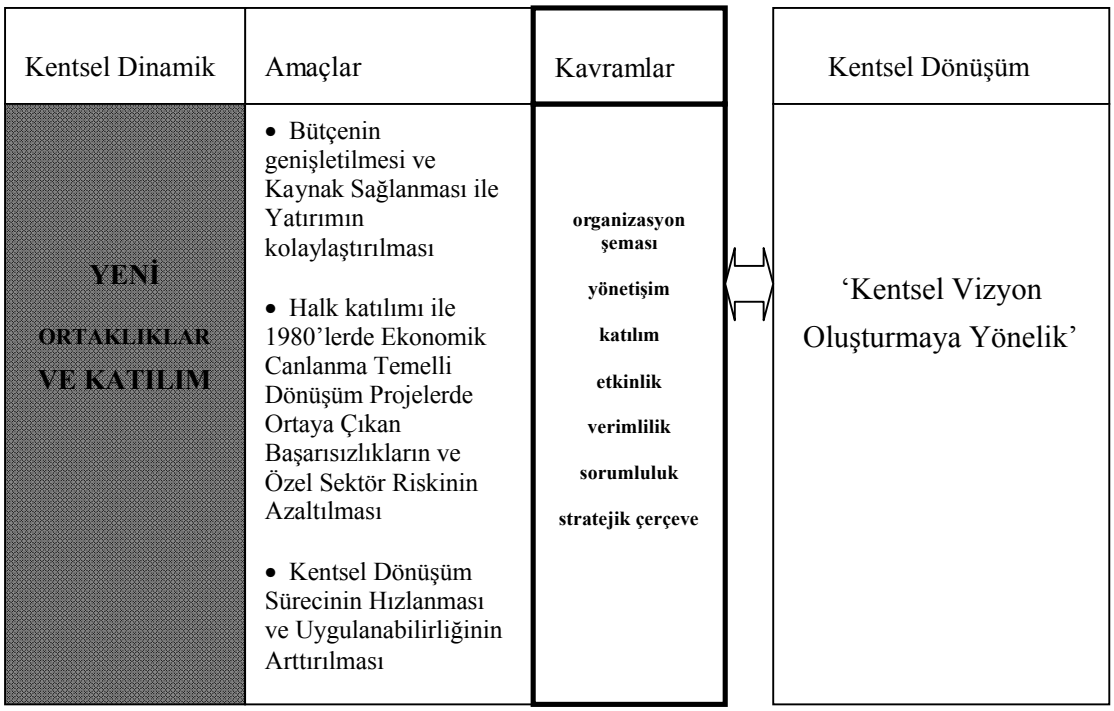
Bu açılımlara göre, yeni ortaklıklar ve katılımın getirdiği kavramlar; ; organizasyon şeması, yönetişim, katılım, etkinlik, verimlilik, sorumluluk ve stratejik çerçeve olarak kentsel dönüşüme yansımaktadır.

Bu çalışmada, yeni ortaklıklar ve katılımın açılımı ile ortaya konan bu kavramlar, şekil 4.10' deki gibi kentsel dönüşümün 'kentsel vizyon oluşturmaya yönelik' oluşumlarında yansımasını bulmuştur.

Aktörlerin planlamaya ve proje sürecine katılımı, yeni ortaklıklar, projelerin yönlendirilmesi, kaynak sağlanması, örgütlenme, organizasyon, halkın eğitimi ve bilinçlendirilmesi gibi konuları gündeme getirmiştir. Küresel yeniden yapılanma sürecinde Avrupa'daki projelerin bir çoğu yeni ortaklıklar ve katılım çerçevesinde düzenlenmiş olduğu görülmektedir. Özellikle uzun vadeli vizyon tabanlı kentsel çalışmalarda çok kapsamlı organizasyon şemaları çıkarılmaktadır.

Liverpool şehrinin kentsel dönüşümdeki vizyon çalışmaları çok aktörlü, uzun vadeli bir süreç olarak ortaya konmuştur. Stratejik kentsel dönüşüm çerçevesi, alanın altı ayrı parçaya ayrılıp bu alanlar dahilinde proje geliştirilmesi üzerine geliştirilmiştir.

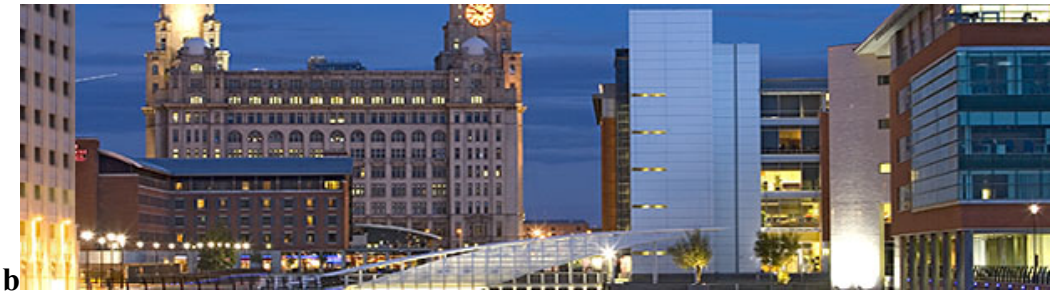
Alanların kentsel dönüşümdeki potansiyelleri üzerine analizler sonucunda maliyet ve kaynak sağlama süreci başlamıştır.

Şekil 4.10 Yeni Ortaklıklar ve Katılımın Kentsel Dönüşümle Etkileşimi

Seçilen altı aksiyon alanları, altı ayrı destekleyici konu ile fiziksel, ekonomik ve sosyal anlamda bağlanmıştır. Liverpool vizyonunda bu destekleyici konular; Avrupa kültür başkenti olma, kamusal alana odaklanma, ulaşım ağlarının düzenlenmesi ve iş alanlarının geliştirilmesi olarak belirlenmiştir. Bu çalışmalar Liverpool'u Avrupa'nın öncü şehri haline getirme temeline dayandırılmıştır. Liverpool'un vizyonel kentsel dönüşüm planlamasında kent merkezinin, ticari yatırımcılar için çekici hale getirilmesi, kent merkezinde yaşam alanlarının genişletilmesi ve turizm endüstrisinin geliştirilmesi üzerine fiziksel ve ekonomik olarak tanımlanması hedeflenmiştir. Gelecekteki ekonomik büyümenin sağlanması ve bölgenin kalkınması için Liverpool'un uluslar arası bir marka olması ve kültürel değerlerinin dünya standartlarının üzerine çıkarılması yönünde kentsel müdahaleler yapılması planlanmıştır. Kentsel vizyonda gelecek nesillerin de yaşamlarının güvenceye alınması üzerine, çevresel kalitenin arttırılması hedeflenmektedir (http://www.liverpoolvision.co.uk/)

a.

b

Şekil 4.11 Liverpool Kent Merkezi (a. Aksiyon Alanları, b. Dönüşen İş Merkezi Alanı)

(http://www.liverpoolvision.co.uk/)

Yeni ortaklıklar ve katılım dinamiğinin bu projedeki yansımaları, organizasyon şeması, yönetişim, katılım, etkinlik, verimlilik, stratejik çerçeve ve sorumluluk olarak kendini göstermektedir. Liverpool kent vizyonu, kentsel dönüşüm sürecinin hemen her oluşumunu kapsayan, büyük ölçekli ve çok boyutlu bir proje olarak karşımıza çıkmıştır.

Göksu'nun (2002) analizlerine göre Türkiye'de proje ortaklıkları, kimi projede, şirket örgütlenmesi, kimi projede ise güvene dayalı taahhüt biçiminde oluşmuştur. Kimi projelerde ise yalnızca, uzlaşma süreci içinde olmak üzere ortaklık, değerlendirme komisyonu, dernek, ortak hareket platformu olarak gerçekleşmiştir (Göksu, 2002). Bütün kentsel dönüşüm çerçevesinde ele alınan projelerde ortaklık biçimlerinin projenin kendine özgü olarak kurulduğu görülmüştür.

İstanbul depremi sonrası, Zeytinburnu pilot bölgesi kapsamında, 1995-1999 yıllarında hazırlanan Büyük Dönüşüm Projeleri kapsamında İstanbul için vizyonel anlama dönüşümler önerilmiş ve 1999 da kamuoyuna da aktarılmıştır. İstanbul'un yeniden yapılandırılması kapsamında nazım plan, 2023 konsepti, İstanbul vizyonu, dünya kent vizyonları, AB uyum programları ile ilgili araştırmalar dahil fikir projeleri geliştirilmesi, İstanbul'a özgü değerler korunarak liberal ekonomiye açık alternatifler geliştirilmesi, için arama karar konferansları dahil bilgi görüş üreten platformlar da oluşturarak elde edilecek sonuçların, pilot alanlarda uygulanabilir

koridor, yerleşim, üç boyutlu fizibilitesi olan kentsel mekan düzenleme denemeleri gibi sentezler oluşturulması hedeflenmiştir (http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/YonetimSemasi/Baskan/GenelSekreter/ImarGenelSekreterYardimcisi/PlanlamaveImarDaireBsk/ZeminveDepremIncelemeMud/DepremMiniSite/ZeytinburnuPilotProjesi/).

Proje temelinde, depreme odaklı bir çok müdürlük oluşturulmuştur. Proje geniş kapsamlıdır, önceliği vardır, bunun için stratejiler belirlenmiştir. Bir çok üniversite ile ortak projeler üretilmeye başlanmıştır.

4.5. Yeni Endüstriler

Dünya ölçeğinde yaşanılan teknolojik dönüşüm sürecinde, ülkelerin/bölgelerin özgün koşullarına göre endüstriyel yeniden yapılanma, esnek üretim vb. olgular gündeme gelmiş; bunlar ve benzeri savunma tepkileri teknopark yelpazesi kapsamındaki yeni endüstriyel mekanların gelişimini de şekillendirmiştir.

Ekonomik büyüme fırsatları üretim endüstrisinden ileri teknoloji sektörüne geçiş yapmıştır. Dolayısıyla, yeni endüstrilere göre dönüşüm yaklaşımları ortaya çıkmıştır. Bu endüstriler genel olarak ileri teknoloji parklarına yönelik ve eğitim enstitüleri ile bağlantılı olarak gelişmektedirler. Bir çok örnekte görüldüğü gibi, kentlerin ekonomik sürece eklemlenmeleri için yeni endüstriler önemli bir araç olmuştur. İleri teknoloji aktivitelerini içeren alanlar devlet tarafından da desteklenen bilim ve araştırma enstitüleri ile ilişkilendirilmektedirler. Bununla birlikte, bilim ve araştırma topluluğu ve profesyonel kurumlar, iş merkezleri ve eğitim enstitüleri ile etkileşim içinde gelişmektedirler (Percy, 2003).

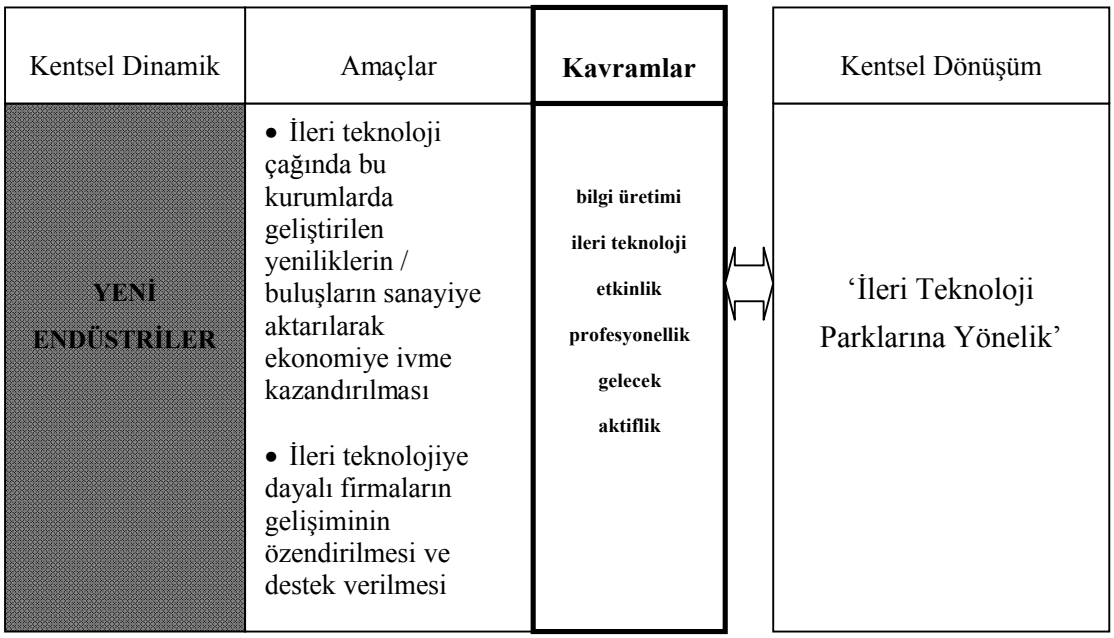
Teknoparkların tümü için temel özelliği araştırma nitelikli bir üniversite veya enstitü ile bağlantılıdırlar. Bundan amaçlanan, ileri teknoloji çağında bu kurumlarda geliştirilen yeniliklerin / buluşların sanayiye aktarılarak ekonomiye ivme vermeleri olarak belirlenmiştir. Temelde ileri teknolojiye dayalı firmaların gelişimini özendirmek, bunlara destek vermek üzere tasarlanmış olup, bünyelerinde bu anlamda organizasyonal / yönetimsel / mekansal işlevleri barındırmaktadırlar. Avrupa'ya baktığımızda, bölgesel ekonomik kalkınmayı hızlandırmak için önemli bir araç olarak beliren teknoparklar, Almanya, İngiltere Fransa gibi ülkelerde 1980'li yıllarda kapsamlı olarak ele alınmış ve devlet tarafından parasal olarak desteklenmiştir. Başta

İngiltere ve Almanya olmak üzere ülkelerin belli yörelerinde girişimciyi desteklemek ve bu arada üniversiteden endüstriye teknolojik gelişmelerin aktarılmasını kurumlaştırmak için ileri teknoloji geliştirme merkezleri kurulmuştur (Şenlier, 1994).

Ülkemizde, 2005 yılında çıkarılan 5272 sayılı Belediyeler Yasasının bir kısmında teknoloji parkları amacıyla kentsel dönüşüm gelişim projeleri uygulanabilir denilmektedir (Keleş, 2006). Bundan dolayı, Türkiye'de yeni teknolojilere bağlı endüstriyel oluşumların (teknopark) kentsel dönüşümde gündemde olan bir konu olarak ele alınacağı öngörülebilir.

Bu açılımlara göre, kentte yeni endüstriler dinamiğinin getirdiği kavramlar; bilgi üretimi, ileri teknoloji, etkinlik, profesyonellik, gelecek ve aktiflik olarak kentsel dönüşüme yansımaktadır.

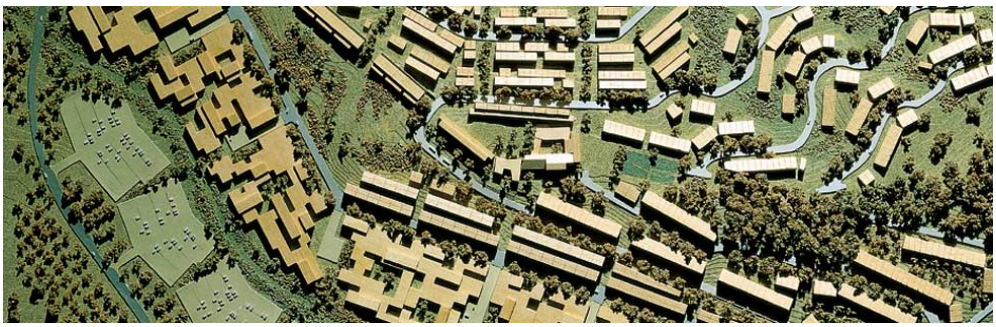
Bu çalışmada, teknolojiye dayalı yeni endüstrilerin açılımı ile ortaya konan bu kavramlar, şekil 4.12' deki gibi kentsel dönüşümün 'İleri Teknoloji Parklarına Yönelik' oluşumlarında yansımasını bulmuştur.

Şekil 4.12 Teknolojiye Dayalı Yeni Endüstrilerin Kentsel Dönüşümle Etkileşimi

Avrupa'ya baktığımızda, bölgesel ekonomik kalkınmayı hızlandırmak için önemli bir araç olarak beliren teknoparklar, Almanya, İngiltere Fransa gibi ülkelerde 1980'li yıllarda kapsamlı olarak ele alınmış ve devlet tarafından parasal olarak desteklenmiştir. Avrupa ülkelerinde gerçekleşen modeller kapsam, ölçek, organizasyon olarak ülkelerin özgün koşullarına göre değişiklik göstermektedir. Örnek olarak; Bolton Technology Excange (İngiltere), Cambridge Bilim Parkı

(İngiltere), Durham Maunt Araştırma Merkezi (İngiltere), Listerhills İleri Teknoloji Merkezi (İngiltere), TIP Teknoloji Geliştirme Merkezi (Almanya), SYKE GmbH Teknoloji Parkı(Almanya), Promotech, Sophia Antipolis Teknoparkı (Fransa) verilebilir. "Shanon Development" ise, Irlanda'nın kuzeyinde gelişmemiş bir alana ekonomik kalkınma sağlamak üzere geliştirilen bir teknopark modelidir. Bu projelerin çoğu 1980'li yıllarda ortaya konulmuştur.

Şekil 4.13 ParcBIT Projesi kentsel alanda yerleşim planı
(http://www.richardrogers.co.uk/render.aspx?siteID=1&navIDs=1,4,25,776)

Parc Belaric (Mallorca, İspanya, 1994) Bilgi Teknolojileri Enstitüsü (ParcBIT), Belaric Yönetiminin inisiyatifiyle Avrupa Birliği programları dahilinde, yaşama ve çalışma çevrelerinin, yeni yaklaşımlarla geliştirilmesi üzerine kurulmuştur. Projenin ana çerçevesi, alanda iletişim ağlarının sağlanması, modern, sürdürülebilir ve etkili bir altyapı ile yüksek kalitede yapı çevresinin oluşturulması olarak belirlenmiştir. Proje alanı, Mallorca'nın üniversite kampusu yanında yer almıştır. Bölgede yaşayan halk üzerine sorumluluk taşıyan proje içeriğinde, sürdürülebilirlik kavramı toplumdaki arz ve taleplerinin göz önünde bulundurulmasıyla kendini göstermiştir. Çevresel kalite ve çevreye karşı sorumluluk da projede öne çıkan kurgulardır. Varolan topografı yapısal çevrenin biçimlenişinin dairesel formda olmasına ve sirkülasyonun da bu yönde düzenlenmesine yön vermiştir. Projede, güneş enerjisinin değerlendirilmesi ve kirli suyun arıtılması ve bölgede tekrar kullanılması proje için önemli birer ekolojik sorumluluk olarak ön planda tutulmuştur

(http://www.richardrogers.co.uk/render.aspx?siteID=1&navIDs=1,4,25,776).

Proje yeni endüstrilerin getirdiği kavramları karşılamanın yanında, sürdürülebilirlik, sorumluluk, enerji etkin tasarım ve kentle bağlantının kurulması üzerine geliştirilmiştir.

Türkiye'de tekno parklar; Tübitak MAM Teknokenti, ODTÜ Teknokent, Arı Teknokent, olarak sıralanabilir. Türkiye'de teknopark anlayışı knetsel dönüşüm dışında genelde üniversite ilişkisi içinde yapılanmışlardır. Kentsel dönüşüm içinde ele alınan teknoparkların kentsel alana getirilerinin yüksek olması beklenmektedir. Günümüzde İstanbul için yerel yönetimlerce kentsel dönüşüm çerçevesinde teknopark alanlarının oluşumu gündeme dahil edilmiştir. Özellikle yabancı yatırımcılarla işbirliğinde bu alanların teknopark için düzenlenmesi söz konusu olmuştur. Kağıthane, Cendere bölgesinin Türkiye'nin en büyük Teknoloji Geliştirme Merkezi olacağı yönünde açıklamalar mevcuttur. Ayrıca, Gebze'deki sanayi tesislerine de hizmet vermek üzere önerilen teknopark gelişimi, İstanbul'un Doğu Yakası'nda da uluslararası ölçekte rekabet edebilir üretim deseninin oluşması açısından önem kazanmaktadır. Bu söylemlerden de anlaşılacağı üzere Teknopark gelişimi için henüz İstanbul üzerinde arsa belirlemeleri yapılmış ve ortaklar aranmaya başlanmıştır.

4.6. Sosyal Dışlanma / Toplumsal Parçalanma

Sosyal ve toplumsal dışlanma özellikle 1980 sonrası küresel yeniden yapılanma sürecindeki değişimlerin etkisiyle kentte oluşan sosyal kutuplaşmanın yansıması olarak görülmüştür. Atkinson'un belirttiği üzere, Avrupa'da son on yılda kentlerin pek çoğunda dışlanmış mekanların oluştuğu görülmüştür. Bu çerçevede Batı Avrupa'da 'alan özelinde girişimler' (area based initiatives) yaklaşımları önem kazanmış ve sorun alanlarına yönelik çok aktörlü kentsel dönüşüm projeleri geliştirilmiştir (Atkinson, 2004).

Kentsel ekonomilerin yeniden canlanması ile ilgili olarak OECD raporlarında "tüm aktörlerin katıldığı, etkili ve anlamlı bir işbirlikteliği" yaklaşımı yer almıştır (OECD, 2000).

Günümüzde, fakirlik ve eşitsizlik kentsel politikaların gündeminde önemli bir yer tutmaktadır. Sosyal dışlanma kavramı insanların sosyal, ekonomik ve politik olarak topluma uyum sağlayamamaları olarak açıklanabilir. İşsizlik, evsizlik gibi problemler yaşayan, eğitim imkanları düşük olan dolayısıyla sosyal servislerden ve sosyal bağlardan yararlanamayan toplum kesimi dışlanma ile karşı karşıyadır. Avrupa'da özellikle eski endüstri şehirlerinde sosyal dışlanma önemli bir problem olarak görülmüştür. Bunun üzerine, İngiltere'de 'Sosyal Dahil Etme Üniteleri'

kurulmuş, kentsel dönüşüm politikaları içinde sosyal dahil etme esas konu olarak yer almıştır. Sosyal dahil etme politikaları genel olarak, iş ve eğitim fırsatlarının yaratılmasını, sağlık ve sosyal donatıların yaygınlaştırılmasını, yaşayan halkın becerilerinin geliştirilebileceği etkinlikler düzenlenmesini ve dönüşüm sürecinde halk katılımının desteklenmesini amaçlamış, dolayısıyla toplumun sosyal kapasitesinin arttırılmasını ve kente dahil olmasının sağlanması hedeflemiştir (Percy, 2003).

Avrupa komisyonunun raporuna göre kentlerin gelecekleri yoksulluk, sosyal dışlanmışlık ve belirli kentsel fonksiyonları kaybetmemek için verdikleri çabaya bağlıdır. Bundan dolayı, AB "ülke, bölge ve kentler arasındaki eşitsizliği gidermede ve sosyal dışlanmışlığın azaltılmasında mahalle yenileşmesini önemli bir araç olarak tanımlamıştır (Gibson ve Kocabaş, 2001).

Küresel yeniden yapılanma sürecinde ortaya çıkan problemlerden biri sosyal dışlanmadır. Bu noktada temel odaklanılması gereken "insan" kavramı olmuştur. İnsanın sosyal çevresi gerek iş yaşamında gerekse günlük yaşamında, insan ölçeğinde yaratılan zengin sembolik değerler ile kentsel alanlarda ele alınması gerekmektedir (Jenks ve Dempsey, 2005).

Göksu (2002)'ya göre, Sürdürebilir Mahalle Dönüşüm sürecinin temel özellikleri;

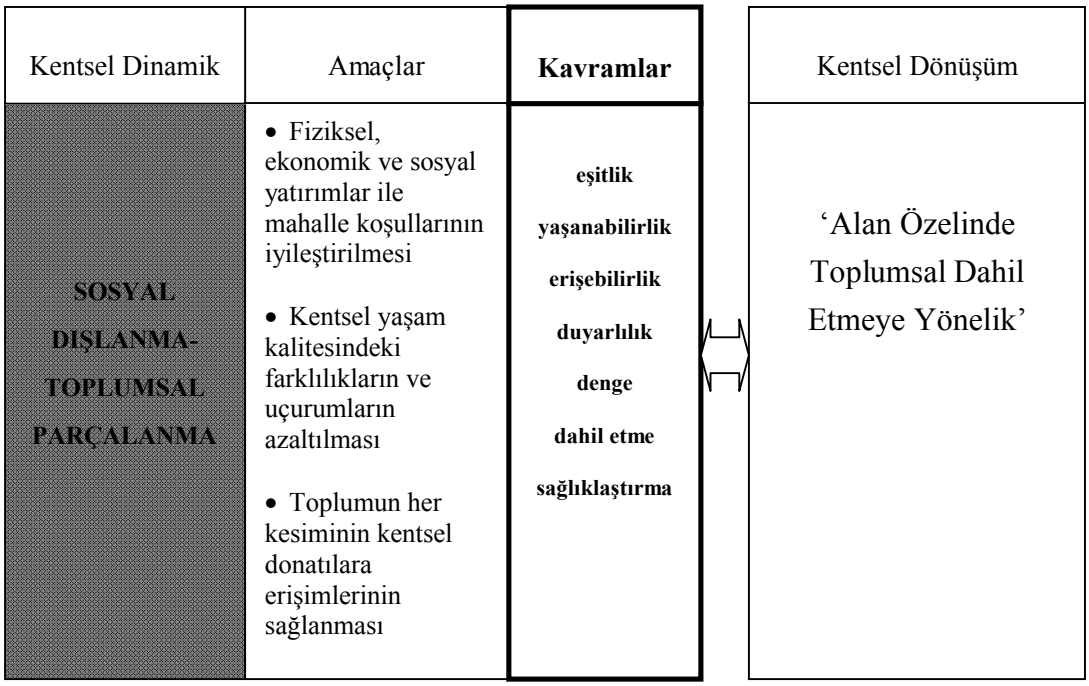
- Yukarıdan-aşağı, Aşağıdan-Yukarı yaklaşımların uyumu,
- Ulusal ölçekte Kentsel Dönüşüm Stratejileri ile Mahalle Yenileşme Programlarının eşgüdümü,
- Proje Ortaklığı (kamu,özel sektör ve sivil örgütler ile yerel bazlı örgütler),
- Kaynakların koordineli kullanılması ve öncelikler,
- Mahalle Aksiyon Planları (vizyon, proje programları,öncelikler),

olarak sıralanmıştır (Göksu, 2002).

Bu açılımlara göre, kentte sosyal-toplumsal dışlanma dinamiğinin getirdiği kavramlar; eşitlik, yaşanabilirlik, erişebilirlik, duyarlılık, denge, dahil etme, iyileştirme ve sağlıklaştırma olarak kentsel dönüşüme yansımaktadır.

Bu çalışmada, sosyal dışlanma-toplumsal parçalanmanın açılımı ile ortaya konan bu kavramlar, şekil 4.14' deki gibi kentsel dönüşümün, 'Alan Özelinde Toplumsal

Dahil Etmeye Yönelik' bir anlamda da 'Mahalle Yenileşmesi' olarak ifade edilen oluşumlarında yansımasını bulmuştur. Bu projeler, özellikle konut alanlarının iyileştirilmesi ve mahalle bazında yeniden ele alma üzerine geliştirilmektedir.

Şekil 4.14 Sosyal Dışlanma-Toplumsal Parçalanmanın Kentsel Dönüşümle Etkileşimi

Küresel büyümenin neden olduğu aşırılıklar çok çarpıcı; kentlerde ötekiler arasındaki uçurum artarken eşitsizlik ve yoksulluğun kentlerin fiziksel mekanına, toplumsal yapısına, ekonomik ve güç ilişkilerine yansımaları da büyük değişiklik ve sorunlara yol açmıştır. Özellikle de giderek yok olan kentlilik bilinci ve ait olma duygusunun yok olmaya başlaması da kentsel alanlarda gerilimin kaynağını oluşturmaktadır. Bir yanda kentin diğer kesimlerinden soyutlanmış mekanlarındaki ayrıcalıklı yaşamları ile kentin az sayıdaki varlıklı kesimi, öteki uçta her ketsen yalıtılmış yaşamlarıyla kentin en yoksulları; kentlerde yoğunlaşma ve yığınlaşmanın neden olduğu eşitsizlikler, kentle birey arasındaki gerginlik ve gerilimlere yol açmaktadır. Türkiye bu sürecin örneği olarak İstanbul'daki değişen kentsel yaşam alanları verilebilir. Kent çeperlerinde oluşan kapalı konut alanları ile kent merkezinde yükselen korunaklı rezidans yapıları kentte parçalanmanın ve sosyal dışlanmanın sinyallerini vermektedir.

Avrupa'da eski endüstri şehirleri sosyal dışlanma ile karşı karşıya gelirken, Tükiye hızlı kentleşme sonucunda ortaya çıkan özellikle gecekondu yerleşimlerinde sosyal dışlanma problemi ile karşı karşıyadır.

Alan özelinde sosyal dışlanmanın önüne geçebilmek için Avrupa genelinde; Lille (Fransa), Dublin (İrlanda), Rotterdam (Hollanda), Copenhagen (Danimarka) gibi şehirlerde alan özelinde projeler ele alınmıştır. Bu stratejiler genellikle konut alanlarının iyileştirilmesi ve sosyal donatıların alanda zenginleştirilmesi üzerine geliştirilmiştir. İngiltere bu yaklaşımda ortaya koyduğu projelerle öncü bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde İngiltere'de ortaya konan hemen hemen her projede kentsel dahil etme programları ile toplumsal yapıya yönelik analizler yapılmaktadır. Liverpool (İngiltere)'de ortaya konan kent vizyonu kentsel dönüşüm projesinde de alan özelinde çalışmalar yapılmış ve sosyal yıpranmanın önüne geçilebilmesi üzerine çalışılmıştır. Bu kapsamda proje, toplumda ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliğin sağlanması temelinde geliştirilmiştir. (Parkinson, 1998).

2003 yılında Belfast'ta yayınlanan kentlerin politik temsilcilerinin imzaladığı ve Dünya Sağlık Örgütü'nün onayladığı 'sağlıklı şehirler hareketi' deklarasyonu kentlerin sağlıklı gelişmesi için uluslararası işbirliklerinin yapılması üzerine Belfast'ta ele alınan proje iyi bir örnektir. Bu kapsamda, kentlerin tek başlarına hareket etmemeleri, her bölgenin küresel olarak erişebilir olmasına öncülük etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Kuzey Belfast yıllarca, toplumsal yapının kutuplaştığı ve toplumlararası çatışmaların yükseldiği bir bölge olarak ön plana çıkmıştır. 2003 yılında Belfast yönetimi 'İnsanlar ve Yerler- Stratejik Mahalle Yenileşmesi" projesini toplumda meydana gelen dışlanma ve parçalanmanın önüne geçebilmek amacıyla ortaya koymuştur. Bu proje kapsamı, uzun dönemli vizyonlar, strateji planları ve çeşitli ortaklıkları beraberinde getirmiştir. Avrupa Birliği Komisyonu tarafından da desteklenen bu süreçte 'Alan Özelinde Ortaklıklar' kurulmasının iyi bir örneği görülmektedir. Belfast için yeni konut stratejileri geliştirilmiş, mahalle ölçeğinde alanlar kendi içinde yeniden yapılandırılmaya başlanmıştır.

Şekil 4.15 Belfast kent merkezinden bir görünüm (http://www.airport-parking-shop.co.uk/images/belfast.jpg)

Avrupa'da kentsel dahil etmeye yönelik bir çok politik düzenlemeler geliştirilmiştir. Özellikle çevresel sağlıklaştırmanın yanında toplumsal iyileştirme üzerinde durulan konu olmuştur.

İstanbul'da özellikle kentsel dönüşüm yasası ile Bahçelievler, Kağıthane, Eminönü ve Küçükçekmece gibi bölgelerde kaçak yapılar yıkım sürecine girmiştir.

Şekil 4.16 Kuştepe'nin günümüzdeki kentsel dokusu (http://www.kentselyenileme.org/turkiye.php?a=1&id=8)

İstanbul'un en önemli merkezinin hemen bitişiğinde yer alan Kuştepe, parsel bazında yoğun ve çarpık yerleşme, yetersiz teknik ve sosyal altyapı ile baraka görümündeki sağlıksız yapı ve yerleşme biçimindedir (Şekil 4.16). 'Sürdürebilir Mahalle Yenileşme Projesi', birtakım yenilikçi yaklaşımların uygulanması ve deprem riskinin de dikkate alınarak, sağlıklı yapı programlarının oluşturuşmasını kapsamaktadır. Projenin amacı, Kuştepe'de, güvenli yapı ve sağlıklı çevreler yaratmak üzere geliştirilmiştir. Planlama yaklaşımını klasik imar planı dışında, proje geliştirme mantığı içinde ele alınması ve parsel bazında yapılaşma yerine, proje bazında yapılaşmanın sağlanacağı yenilikçi yaklaşımların uygulanması öngörülmüştür. Proje sürecinde mülk sahipleri, belediye ve girişimciyi belirlenen ilke ve stratejiler kapsamında bir araya getirmek amaçlanmıştır. Proje ortakları, arsa sahipleri, yatırımcı ve belediye olarak belirlenmiştir.

Proje kapsamında ortaya çıkan kavramlar sosyal dışlanmanın getirdiği kavramları tamamen karşılayamamaktadır. Henüz planlı bir süreçte ortaya konmamış olması ve ciddi bir proje içeriğinin ortada bulunmamasından dolayı proje genel hatlarıyla eksiklikleri barındırmaktadır. Projenin kapsamının sürdürülebilir olması dışında içeriğinde insan yaşamına dair bir bilgi henüz oluşmamıştır. Türkiye'de sosyal dışlanmanın ortadan kaldırılmasına yönelik uzun dönemli kapsamlı kentsel dönüşüm projeleri henüz başlatılmamıştır.

4.7. Bölüm Sonucu ve Değerlendirme

Bu bölümde, günümüzde kentlerin yeniden yapılanma süreçlerinin, küresel düzlemdeki dinamiklerle şekillenmekte olduğu savından yola çıkarak, çalışmada, günümüz kent dinamikleriyle, kentsel dönüşüm oluşumlarının etkileşimi ortaya konmaya çalışılmıştır. Ülkemizde kentsel dönüşümün planlı bir çerçevede, yasal süreçlerde ele alınması Avrupa'dakinden çok sonra ortaya çıkmasına rağmen, günümüzde, kentsel dönüşümün, küresel dinamiklerin etkileri ile benzer oluşumlarda ortaya atılmakta olduğu gözlemlenmiştir. Bu oluşumlar kentsel dinamiklerin etkileşimi ile altı başlıkta kategorize edilmiştir. Küresel yeniden yapılanma sürecindeki değişimler çerçevesinde, günümüz kent dinamiklerinin, kentsel dönüşümle etkileşimi şekil 4.17'deki gibi oluşturulmuştur.

Bu şekilde görüldüğü gibi, günümüz kent dinamiklerinin ortaya çıkardığı kavramlar kentsel dönüşüm oluşumlarında yansımalarını bulmuşlardır. Bölüm sonucu olarak, bu etkileşim çerçevesinde karşılaştırılan Avrupa ve Türkiye'deki kentsel dönüşüm'deki yansımalar ve şu şekilde değerlendirilebilmektedir;

- Avrupa'da 'küresel ekonomi'nin getirdiği kavramlar kentte ekonomik canlanmanın sağlanması üzerine yerin pazarlanması ve prestij içerikli kentsel dönüşüme yönelik projelerde yansımasını bulmuştur. Bu süreçte, iş alanlarının gelecekte kentsel yaşamla ilişkisinin kopması, iş saatleri dışında bölgenin iş alanları oluşumuyla iş saatleri dışında terkedilmiş, tehlikeli alanlar oluşturması gibi olumsuz etkilerinin giderilmesi üzerine alanda kamusal alanlar yaratılması ve bu alanların çeşitli etkinliklerle zenginleştirilmesi böylece toplumun çıkarlarının da kentsel dönüşümde ortaya konmasını öngörülmüştür.

KÜRESEL YENİDEN YAPILANMA SÜRECİNDE DEĞİŞİMLER

KAVRAMLAR

EKONOMİK VE POLİTİK DEĞİŞİMLER

- serbest ekonomi
- yeni endüstriler
- yönetişim
- tüketim
- prestij

SOSYO-KÜLTÜREL DEĞİŞİMLER

- yerelleşme
- küresel kültür
- farklılaşma
- bireyselleşme
- sosyal dışlanma
- kutuplaşma

TEKNOLOJİK DEĞİŞİMLER

- bilginin erişimi
- iletişim ağları
- hızlı ulaşım
- enerji etkin
- yeni malzemeler
- yeni endüstriler

GÜNÜMÜZ KENT DİNAMİKLERİ

KÜRESEL EKONOMİ

KAVRAMLAR: prestij, rekabet, yönetişim, esneklik, 'ekonomik' canlanma, yerin pazarlanması, yabancı sermaye

"DÜNYA KENTİ" OLGUSU

KAVRAMLAR: yarışabilirlik, kent temsili, kentsel kimlik - imaj, çevresel kalite, kentsel turizm, tüketim, kültür endüstrisi

FARKLILAŞMA ARAYIŞI

KAVRAMLAR: kentsel hafıza, kültürel miras, sürdürülebilirlik, yerel kültür, koruma

YENİ ORTAKLIKLAR VE KATILIM

KAVRAMLAR: organizasyon şeması, yönetişim, katılım, etkinlik, verimlilik, sorumluluk, stratejik çerçeve, etkin kaynak

YENİ ENDÜSTRİLER

KAVRAMLAR: bilgi üretimi, ileri teknoloji, etkinlik, profesyonellik, gelecek, aktiflik

SOSYAL DIŞLANMA / TOPLUMSAL PARÇALANMA

KAVRAMLAR: eşitlik, yaşanabilirlik, erişebilirlik, duyarlılık, denge, dahil etme, sadlýklaţtýrma

KENTSEL DÖNÜŞÜM OLUŞUMLARI

- "Yerin **Pazarlanması** ve Kentsel Prestije Yönelik "Kentsel Dönüşüm"
- Kültürel Etkinlik ve Kentsel Turizme Yönelik "Kentsel Dönüşüm"
- Kültürel Mirasın Korunmasına ve Sürdürülmesine Yönelik Kentsel Dönüşüm"
- Kentsel Vizyon Oluşturmaya Yönelik "Kentsel Dönüşüm"
- İleri Teknoloji Parklarına Yönelik "Kentsel Dönüşüm"
- Alan Özelinde Toplumsal Dahil Etmeye Yönelik "Kentsel Dönüşüm"

AVRUPA

zengin kamusal alan
karışık kullanım
kentle bütünleşme

kentle bütünleşme
çağdaş malzeme
çağdaş yaklaşım
zengin kamusal alan

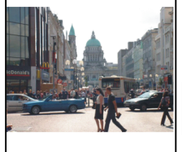
yerel halk ihtiyaçları
kültürel aktiviteler
kültürel sürdürülebilirlik

etkin kaynak sağlama
zengin katılım
stratejik çerçeve

çevresel duyarlılık
enerji etkin
kamusal alan

dahil etme
sağlıklaştırma
yeni iş alanları
yerel halk özellikleri

TÜRKİYE İÇİN GÜNÜMÜZ KENT DİNAMİKLERİYLE ETKİLEŞİMLİ KENTSEL DÖNÜŞÜM ÖNERİLERİ

- Ekonomik çıkarlar yanında toplumsal çıkarların ön planda tutulması
- Kamusal alanlar ve sosyal yapılarla alanın farklı kullanımlarla zenginleştirilmesi
- Kentle bütünleşmenin sağlanması
- Yatırımcının proje sürecinde denetlenmesi ve yönlendirilmesi
- Karışık kullanımların alanda uygulanması

- Yapı kalitesiyle birlikte çevresel kaliteye önem verilmesi
- Dönüşüm alanının çevresiyle bütünleşmesi kente bağlanması
- Kamusal alanda kültürel etkinliklerin oluşturulması
- Çağdaş malzeme ve mimaride yeni yaklaşımların uygulanması
- Kentsel imajın salt tarihsel değerlerle değil çağdaş yaklaşımlarla zenginleştirilmesi

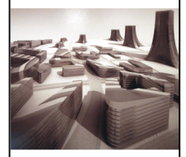
- Halkın yerinden edilmeden çözümler aranması
- Yerinden edilmesi zorunlu durumlarda ise halkın geleceği üzerine projeler üretilmesi
- Tarihi yapıların ve çevrelerin çağdaş yaklaşımlarla günümüze eklemlenmesi tarihi mirasın sürdürülmesi
- Kamusal alanın etkinliklerle zenginleştirilmesi
- Çağdaş kültürel aktivitelerin tarihsel dokuda konumlandırılması

- Organizasyon şemasının güçlendirilmesi
- Uzun vadede stratejik çerçevenin ortaya konması
- Kaynak sağlama sürecinin hızlandırılması
- Yatırımcıların süreçteki rollerinin belirlenmesi
- Kararlı ve işleyen bir organizasyon mekanizması sağlanması
- Katılımın zenginleştirilmesi

- Çevresel sürdürülebilirlik temelinde enerji etkin yapılar ve çevreler oluşturulması
- Kamusal alanlar içerilmesi
- Kentle bütünleşmesi

- Sürdürülebilir toplumsal gelişme temelinde dahil etme programlarını kapsaması
- Sosyal ve fiziksel çevrelerinin iyileştirilmesi
- Yeni iş alanlarının yaratılması
- Yapılarda fiziksel iyileştirme, sağlıklaştırma yapılması
- Sosyal donatılar, yeşil alanlar ve toplum yapısına uygun etkinliklerin alanda uygulanması

TÜRKİYE

Günümüzde **'Kentsel Dönüşüm'**ün Kavramsal Çerçevesi

Şekil 4.18 Günümüz Kent Dinamiklerinin Kentsel Dönüşümle Etkileşimi

Bundan dolayı, dönüşüm alanındaki yatırımları, iş merkezleri dışında, yaşama alanları, eğlence ve kültür etkinlikleri için alanlar ve çeşitli etkinliklerle zenginleştirilen kamusal alanlar oluşturmaya yönelik geliştirmiştir.

Türkiye için küresel ekonomi ile ortaya çıkan kavramların yansıdığı planlı ve kapsamlı süreçteki kentsel dönüşüm örnekleri kent gündemlerinde yer almaya başlamıştır. Bunun için ortaya konan öneri projeler incelendiğinde, içeriğinde benzer söylemi yakalasa da Avrupa'daki kadar kapsamlı ortaya konmuş bir örnek olmadığı görülmüştür. Dahası, söylemlerin, yabancı yatırımcıların sadece kısa vadede ülke ekonomisine katkıları üzerine, yoğunlaşılmış olduğu gözlemlenmektedir. Kamusal alan ve etkinlikler üzerine söylemler olsa da bu kavramları da içeren bir kentsel dönüşüm henüz ortaya konamadığı gözlemlenmiştir.

- Avrupa'da 'dünya kenti olma olgusu'nun getirdiği kavramlar ekonominin gelişen endüstrisi olan kültür turizmine yönelik projelerde yansımasını bulmuştur. Proje ölçekleri ne olursa olsun kentin dünya üzerinde adının duyulmasında önemli bir tetikleyici olarak görülmüştür. Özellikle öncü mimarlar tarafından tasarlanan çağdaş yapılar çevresiyle beraber tasarlanmış günün her saatinde yaşayan alan oluşturulmaya çalışılmıştır. Özellikle öncü mimarlar tarafından tasarlanan çağdaş yapılar yapı alanı ve çevresiyle yeni, çağdaş bir kentsel imaj yaratılmış günün her saatinde yaşayan kentsel alan oluşturulmaya çalışılmıştır. Alanın kentle ilişkisi sıkı bir şekilde kurulmuştur.

Türkiye'deki örnekler ise genelde yapı bazında ele alındığı gözlemlenmiştir. Özellikle kamusal alan ve bu alandaki etkinlikler Türkiye örneklerinde görülememektedir. Projelerin, çevre ve kentle ilişkisi genelde sınırlandırılmıştır. Çağdaş malzeme ve çağdaş mimari yaklaşımlar yerine tarihi öğelerin tekrarı tasarımda söz konusudur. Avrupa'da öncü mimarlarca tasarlanan mimaride yeni yaklaşımlar çağdaş biçimde işlenirken ülkemizde ele alınan projelerde ise kentsel imaj tarihin günümüze taşınmasıyla elde edilmeye çalışılmıştır.

- Avrupa'da 'farklılaşma arayışı' kültürel mirasın korunmasına ve sürdürülmesine yönelik kentsel dönüşümlerde yansımasını bulmuştur. Avrupa'daki örneklerde kültürel mirasın kent içindeki değeri ve ekonomik olarak geri dönüşümü önemli görülmüştür. Bu projelerle, özellikle kültürel etkinliklere ev sahipliği yapması ve kentsel alanda ekonomik ve toplumsal açıdan yaşayan bir bölge haline getirilmesi

amaçlanmıştır. Bölgenin ekonomik olarak kalkınması ve öncelikli tercih olarak bölge halkının yerinden edilmeden çözümler üretilmesi söz konusudur.

Türkiye örneklerinde tarihi bölgeler, çöküntü bölgeleri haline gelmemeleri için restorasyon ve rehabilitasyon süreçlerine tabi tutulmuşlardır. Zengin ve çeşitli kullanımlar ile ekonomik olarak canlanma da bu sürece tabi tutulmaya çalışılmıştır. Bu noktada geleneksel kültür değerleri ve etkinlikleri göz önünde bulundurulmuş, çağdaş etkinlikler geleneksel dokuyla bütünleştirilmemiştir. Dolayısıyla, Avrupa'daki projeler içeriğindeki kentle bütünleşme yolunda alanda uygulanan zengin kamusal alan fikri ve sosyal yapılar dışarı açılamamış kendi içine kapalı bir alan oluşturmuştur.

- Avrupa'da 'yeni ortaklıklar ve katılım', kentlerde vizyon projeleri olarak ortaya konan uzun vadeli büyük ölçekli dönüşümlerde yansımasını bulmuştur. Avrupa'da vizyon projeleri kentin bütünü içerisinde bir çok parçasının ele alınması dahilinde, uzun dönemli, çok aktörlü, stratejileri belirlenmiş bir süreç olarak uygulanmıştır. Günümüzde organizasyon şeması iyi oturtulmuş ve katılımcılara açık bir kentsel dönüşüm oluşumu projenin geleceği için önemli görülmektedir.

Türkiye'de ise özellikle deprem sonrası İstanbul için gündeme gelen 2023 projesi çok yavaş bir süreçte ilerlemektedir. Bu süre içinde belediye bünyesinde bir çok müdürlük kurulmuş, organizasyonel yapılanmaya yönelik niyetler gözlemlenmiştir. Uzun vadede etkin bir süreç tasarım aşamasında kalmış, politik süreçler zamanın etkin kullanımını sağlayamamıştır. Uygulanabilirlik ve verimlilik çerçevesinde yeterli kaynak sağlama araçlarının araştırılması ağır bir süreçte değişken ve kararsız bir yapıda seyretmiştir.

- 'Yeni endüstriler', özellikle teknoloji çerçevesinde ele alındığında ileri teknoloji parklarına yönelik kentsel dönüşümde yansımalarını bulmuştur. İleri teknoloji parkları, Avrupa'daki örneklerinde çevresel sürdürülebilirlik kavramıyla beraber planlanmaktadır. Ekolojik duyarlılıkla tasarlanan yapılar güneş enerjisinden yararlanma, kendi pis suyunu arıtma gibi özellikleri barındırmıştır. Teknopark alanının, kentle bağlarının sıkı kurulması ve kendi alanı içinde kamusal alan yaratması yerel halkla ilişkisinde önemli görülmüştür.

Türkiye'deki örnekler yapı ölçeğinde kalmış, kentle bağı sıkı bir şekilde oluşturulmamıştır. Çevresel etkinlikler ve ekolojik duyarlıklık yoğun olarak ortaya konulmamıştır.

- Sosyal dışlanma / toplumsal parçalanma dinamiği 'alan özelinde toplumsal dahil etmeye yönelik' kentsel dönüşüm projeleriyle ilişkilendirilmiş ve örneklendirilmiştir. Avrupa'da sosyal dışlanma ile ortaya çıkan problemler özellikle mahalle ölçeklerinde ele alınan projelerde, sosyal dahil etme programlarıyla giderilmeye çalışılmıştır. Bu programlar sürdürülebilir toplumsal gelişmeye yönelik kentsel dönüşümlerde yansımalarını bulmuşlardır. Bir çok projede, alanın fiziksel olarak iyileştirilmesi yanında sosyal etkinliklerin yapılabileceği alanların düzenlenmesi, yaşayan halkın özelliğine ve kültürüne göre çeşitli becerilerin geliştirilebileceği kurslar açılması gibi çok yönlü çalışmalar yer almıştır.

Türkiye'de henüz uygulanmış örneği bulunmayan, alan özelinde toplumsal dahil etmeye yönelik dönüşümler son yıllarda özellikle gecekondu bölgelerinin dönüşüm projeleri kapsamında ele alınmaya başlanmıştır. Türkiye'deki en büyük sorun olan gecekondu sorunu beraberinde sosyal dışlanma kavramını getirmektedir. Sağlıklaştırma ile ele alınan gecekondu alanlarında fiziksel yapıda sağlıklaştırmalar sosyal geliştirmenin önüne geçmiştir.

Altı ayrı başlıkta ele alınan kent dinamikleri kentsel dönüşüm oluşumlarının Türkiye ve Avrupa süreçlerinin karşılaştırılması için bir altlık oluşturmuştur. Buna göre yapılan değerlendirmeler Türkiye için öneriler çerçevesinin oluşturulmasını sağlamaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Küreselleşmenin rekabet getiren süreçleri karşısında kentler, dünya kentleri içerisindeki konumlarını kazanabilmek için ekonomik, sosyal, kültürel ve politik güçlerle birlikte varlıklarını sürdürebilmek mecburiyetinde kalmışlardır. Bu sürecin etkileri kentlerde büyük dönüşümlere sebep olmuştur. Bu dönüşümler ile ortaya çıkan problemler beraberinde kentsel alanlarda bir çok yeni ihtiyaçları doğurmuş, dolayısıyla kentlerde yeniden yapılanmalar ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda kentler, ekonomik birikim ilişki ağları içerisinde bir şekilde yer alabilmek için 'dünya kenti' standartlarına gelmek üzere, dönüşmek ve bunu kentsel alanlarda uygulanacak kentsel dönüşümler aracılığı ile gerçekleştirmek arayışına girmişlerdir. Dolayısıyla, ulusal ölçekte ortaya konan kentsel dönüşümlerin uluslararası etkileşimlerden uzak duramadığı görülmüştür.

Bu tez çalışmasının sonucu olarak;

'Günümüz kent dinamikleri' küresel yeniden yapılanma sürecindeki değişimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve kentin değişimi ve dönüşümü için tetikleyici bir etki yaptığı görülmüştür. Kentsel dönüşüm oluşumları bu dinamiklerin etkisi ile şekillenmiş ve küresel düzlemdeki etkilerle yerel düzlemde benzer oluşumların sergilenmesine neden olmuştur. Bu süreçte kentsel dönüşümü yeni bir uygulama olarak ele almaya başlayan Türkiye'de, politik ve ekonomik çıkarlarla ön plana çıkan kavramlar, kentsel dönüşümün temelini oluşturan topluma yönelik kavramların önüne geçmemesi için bir kavramsal çerçeve oluşturmanın gerekliliği savunulmuştur. Dolayısıyla, günümüzde, küresel düzlemde ortaya çıkan kent dinamiklerinin yerel düzlemde kentsel dönüşümün oluşumunda etkili olduğu ortaya çıkmıştır.

Tezin ana problemi, günümüzde sıkça duyulan bir kavram olan ve geleceği şekillendirmede önemli bir rol üstlenen 'kentsel dönüşüm'ün, günümüzün kent dinamikleri içinde nasıl şekillendiği olarak belirlenmiştir. Bu amaçla tez kapsamında, öncelikle; küresel yeniden yapılanma sürecindeki değişimler kentsel dönüşümde günümüz kent dinamiklerinin ortaya konması için önemli birer veri olarak görülmüş

ve bu süreçlerin incelenmesiyle kavramlar ortaya çıkarılmıştır. Küresel yeniden yapılanma sürecindeki değişimlerden, ekonomik ve politik değişimler ile; **'serbest ekonomi, yeni endüstriler, yönetişim, tüketim ve prestij'** kavramları, sosyo-kültürel değişimler ile; **'yerelleşme, küresel kültür, farklılaşma, bireyselleşme, sosyal dışlanma ve kutuplaşma'** kavramları, son olarak da teknolojik değişimler ile; **'bilginin erişimi, iletişim ağları, hızlı ulaşım, enerji etkin ve yeni malzemeler'** kavramlarının ortaya çıktığı görülmüştür.

Uzun dönemde deneyimleri olan Avrupa'nın 1980 sonrası kentsel dönüşüm süreci günümüz kent dinamikleriyle kentsel dönüşüm oluşumlarının etkileşiminin ortaya konması açısından önem taşıdığı vurgulanmıştır. Bunlara göre Avrupa 1980 sonrası ele aldığı süreçte; 'katılım ve sosyal planlamaya yönelik kavramların ön plana çıkması', 'sürdürülebilir kentler yaratmanın temelinde toplumların ekonomiye paralel olarak gelişmesinin vurgulanması', 'ekonomik anlamdan öteye toplumsal ve uzun dönemli küresel çevresel faktörler ön planda tutulmasına yönelik politikalar geliştirilmesi', 'tasarımda çağdaş yaklaşımlar ile yeni yapım sistemleri ve yeni malzemelerin denenmesi', 'kent bütününde büyüme ve toplumda eşitsizliklerin ortadan kaldırılması gerekliliğinin vurgulanması', 'yerel değerlerin ön plana çıkarılması', 'kamusal alanlardaki etkinliklerin arttırılması' gibi temelinde toplumsal sürdürülebilir gelişmeye yönelik anlayışın ön plana çıktığı gözlemlenmiştir.

Türkiye'de ise 1980 sonrası kentleşme paralelinde dönüşümler incelenmiştir. Bu süreçte dünyaya eklemlenme fikri ile bir çok proje ve yatırımın başladığı gözlemlenmiştir. 2000'lerde ancak kentsel dönüşüm planlı ve uzun dönemli bir süreç olarak algılanmış ve yasalarda yer edinmiştir. 2000 sonrası kısa dönemde ortaya atılan kentsel dönüşüm projelerinin uzun dönemde deneyimli olan Avrupa kentsel dönüşüm sürecinin söylemleriyle örtüştüğü gözlemlenmiştir. Buradaki kritik nokta ise, benzer söylemlerin kısa dönemde, Türkiye için tetikleyici olmasının doğuracağı olumsuzluklardır.

Günümüz kent dinamikleriyle ortaya çıkan kavramlarla, kentsel dönüşümün temelini oluşturan toplum çıkarına yönelik ana kavramların birlikteliğinin gözardı edilmesiyle ortaya çıkmaktadır. Tez kapsamında, olumsuzlukların önüne geçilebilmesi için, kentsel dönüşümün temelini oluşturan kavramların belirlenmesi ve Türkiye için öneriler çerçevesi oluşturulabilmesi hedeflenmiştir. Dolayısıyla çalışmanın son bölümünde, kentsel dönüşüm oluşumlarının tetikleyicisi olarak, günümüzde kent

dinamikleri **'küresel ekonomi, dünya kenti olgusu, farklılaşma arayışı, yeni ortaklıklar ve katılım, yeni endüstriler ve sosyal dışlanma/toplumsal parçalanma'** olarak altı başlıkta ele alınmış ve açıklanmıştır. Bunun tetikleyicilerin ortaya çıkardığı kavramlar ise; **'yerin pazarlanması ve kentsel prestije yönelik, kültürel etkinlik ve kentsel turizme yönelik, kültürel mirasın korunması ve sürdürülmesine yönelik, kentsel vizyon oluşturulmasına yönelik, ileri teknoloji parklarının gelişimine yönelik ve alan özelinde toplumsal dahil etmeye yönelik'** kentsel dönüşüm oluşumlarıyla ilişkilendirilmiştir. Böylece Avrupa ve Türkiye'deki örneklerdeki yansımalar altı ayrı başlıkta kategorize edilmiş ve incelenebilmiştir.

Günümüz kent dinamiklerinin kategorize edilmesiyle ortaya çıkan kavramlar, Avrupa'da kentsel dönüşüm sürecinde toplum çıkarının ön planda tutulması üzerine yönlendirildiği, Türkiye'de ise bu kavramların ekonomik ve politik çıkarlara göre şekillendirildiği gözlemlenmiştir. Bunun üzerine Türkiye için ele alınacak kentsel dönüşümde bu etkileşim çerçevesi paralelinde öneriler geliştirilmiştir.

Sonuç olarak, tez kapsamında ortaya konan günümüz kent dinamikleri , kentsel dönüşüm oluşumları ve Avrupa ile Türkiye yansımaları sonucunda öneriler çerçevesi yine bu altı dinamik paralelinde aşağıdaki yorumlar ve öneriler oluşturulmuştur.

'Küresel ekonomi'nin getirileriyle, özellikle iş alanlarına odaklı kentsel dönüşüm oluşumlarında, söylemlerin, yabancı yatırımcıların ülke ekonomisine katkıları üzerine yoğunlaşılmış olduğu gözlemlenmiştir. Türkiye için bu süreçte ele alınacak projelerde, kentsel alanda yapılacak yatırımlarda, ekonomik çıkarlar yanında toplumsal çıkarların ön planda tutulması bunun için de kamusal alanlar ve sosyal yapılarla alanın farklı kullanımlarla zenginleştirilmesi ve kentle bütünleşmesinin sağlanması gerekmektedir. Toplum çıkarlarının korunması dahilinde, kentsel yaşamla bütünleşen ve kentin gelişiminde etkin rol oynayan bir dönüşüm ortaya koyması gereklidir. Alan içinde oluşturulacak kamusal çevrelerin çeşitli aktivitelerle zenginleştirilmesi ve sanatsal etkinliklerin alanda konumlanması alanın toplum içinde faydasını beraberinde getirecektir. Ayrıca eğlence ve dinlence işlevlerinin de bölgede planlanması alanın iş saatleri dışında oluşturacağı boşluk ve tehlike imajını kaldırıp, gün boyu kente dahil olmasını sağlayacaktır. Yatırımcıların proje başlangıcında kamu yararına yönlendirilmesi ve proje sürecinde denetlenmesi de proje alanının bütünüyle kentten kopmasını engellemek için önemlidir.

Kentler ‘kültür merkezleri’ ve ‘eğlence alanları’ gibi uluslar arası pazarda kolaylıkla pazarlanabilecek ancak yerel kültürden esintilere de imkan sağlayabilecek projelere ağırlık vermektedirler. Sonuçta, **‘dünya kenti olma’** olgusunun getirileri, özellikle kültürel etkinlik ve kentsel turizme yönelik kentsel dönüşüm oluşumlarını ortaya çıkarmıştır. Ortaya konan projeler incelendiğinde, Türkiye için bu süreçte ele alınacak projelerde, kent içinde noktasal ölçeklerde konumlanan projelerin yakın çevresiyle ve kentle ilişkisinin kurulması yönünde ulaşım ağlarıyla ve çevre düzenlemeleriyle geliştirilmesi gerekliliği gözlemlenmiştir. Yapı ölçeğinde kalite yanında çevresel kalitenin de etkileşimli olarak sağlanması gerekmektedir.

‘Farklılaşma arayışı’ kültürel mirasın korunmasına ve sürdürülmesine yönelik kentsel dönüşümlerde yansımasını bulmuştur. Özellikle kent merkezinde tarihi bölgelerin ele alınmasını içeren bu süreçte, alan dahilinde yaşayanların yerinden edilmeden çözümler üretilmesi öncelikli çözüm olarak ortaya konmalıdır. Eğer yerinden edilecekse de yaşayan halkın geleceği proje kapsamında ortaya konmalıdır. Kent ölçeğinde alanın günümüz için neyi ifade ettiğinin kapsamlı analizler sonucunda dönüşüm sürecine başlanması gereklidir. Kentle bütünleşme tarihi mirasın sürdürülmesi yolunda zengin kamusal alanlar ve çağdaş sanat etkinlikleri içeren sosyal yapılar ön planda tutulmalıdır. Tarihi dokunun gerek çağdaş yorumlarla yeniden yapılanması, gerekse günümüz ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde işlevlendirilmesi ile bir şekilde günümüz yaşantısıyla bütünleştirilmesi gerekmektedir. Özellikle kültürel aktivitelerin bu bölgede konumlandırılması önemlidir.

‘Yeni ortaklıklar ve katılım’ın yansımasını bulduğu kentsel vizyon oluşturmaya yönelik çalışmalarda ise, organizasyon şemasının güçlendirilmesi, uzun vadede stratejik çerçevenin ortaya konması, kaynak sağlama sürecinin hızlandırılması ve yatırımcıların süreçteki rollerinin belirlenmesi gereklidir. Çok aktörlü bir organizasyon şeması oluşturulan, uygulanabilirlik ve verimlilik çerçevesinde bir proje ortaya konmalıdır. Etkinlik ve uygulanabilirlik kavramları ile yeni yatırımcıların ilgisi çekilmeli kaynak sağlama sürecinin hızlı işlemesi sağlanmalıdır. Yatırımcıların rolleri kararlı ve kesin bir şekilde belirlenmeli, yönlendirilmeli ve teşvik edilmelidir.

‘Yeni endüstriler’ ile ortaya konan ileri teknoloji parklarına yönelik kentsel dönüşümlerin yapı ölçeğinde kalmaması, çevresiyle ve kentle sıkı bağlarının

kurulması gerekmektedir. Alan dahilinde kamusal alanlar ve çevresel etkinlikler halkı bu bölgenin kullanımı için teşvik etmelidir. Enerji etkin yapılaşma ile çevresel sürdürülebilirliğe önem verilmelidir. Günümüz malzeme ve yapım teknolojisine uygun yapı çevreleri örnek alan teşkil etmelidir.

'Sosyal dışlanma'nın ortadan kaldırılmasına yönelik, sosyal dahil etme programları içerikli kentsel dönüşümler ortaya konmalıdır. Bölgede yaşayanların sosyal ve fiziksel çevrelerinin iyileştirilmesi ve bölgede yaşayan halk için yeni iş kollarının yaratılması, insanların yönlendirilmesi ve kentle ilişkilerin verimli hale getirilmesi gereklidir. Türkiye'de gecekondu sorununun boyutu bu tür bir kentsel dönüşümün en yaygın olarak uygulanması gerekliliğini göstermektedir. Bundan dolayı alan özelinde toplumsal dahil etmeye yönelik, sürdürülebilir toplumsal gelişme dahilinde projeler üretilmesi öncelikli konu olarak ele alınmalıdır. Çevresel kalite ve fiziksel iyileştirme dışında toplumun temel ihtiyacı olan sağlık birimleri, sosyal donatılar ve etkinlikler ayrıca, çeşitli kültürel etkinlikleri içerebilecek kamusal alanlar, proje kapsamında yer almalıdır. Yaşayan halkın becerilerini geliştirebileceği sosyal etkinlikler mutlaka dönüşüm programında yer almalıdır.

Bu değerlendirmelere dayanarak günümüzde Türkiye'de ele alınacak kentsel dönüşüm projeleri için geliştirilen kavramsal çerçeve temelinde;

- Ekonomik kalkınmanın da üstüne çıkan sürdürülebilir toplumsal gelişmeye dayanan,
- Ulaşım ağları ve kentsel peyzaj ile kentle sürekli etkileşim içinde,
- Çeşitli kültürel aktivitelerle zenginleştirilmiş kamusal alan anlayışıyla,
- Karışık kullanımların alanda projelendirildiği,
- Çok aktörlü ve stratejik çerçevesi belirlenmiş ve
- Halkın geleceği üzerine planlanmış süreci içeren,

bir yaklaşımı benimsemelidir.

Dolayısıyla, **'kentle bütünleşme', 'aktif kamusal alan', 'karışık kullanım', 'stratejik çerçeve', 'halkın geleceği' ve 'etkin katılım'** kavramları kentsel dönüşüm sürecinde ön planda tutulması gereken kavramlar olmalıdır.

KAYNAKLAR

Akın O., 2000. Küreselleşme Olgusu ve Kent Mekanı Üzerindeki Etkileri: İstanbul Metropoliten Alanı, 3. Bin Yılda Şehirler: *Küreselleşme-Mekan-Planlama, Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu 8-9-10 Kasım 1999,* YTÜ Matbaası, İstanbul, 141-165

Aksoy, A., Robins, K., 1993. İstanbul'da Dinleme Zamanı, "Küreselleşme ve İstanbul", *İstanbul Dergisi,* sayı:**7**

Aslanoğlu, R. A., 2000. Kent Kimlik ve Küreselleşme, Ezgi Kitapevi, Bursa

Atkinson, R., 2004. Urban Regenaration, Partnerships and Community Participation: Lessons form the UK, Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu, İstanbul

Aktan, C., 2002. Globalleşme, Bölgeselleşme ve Yerelleşme, (http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/tem98/global.htm) (26.01.2006)

Arın, C. 2003, Berlin-IBA Deneyimi, *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu*, YTÜ, İstanbul, 11-13 Haziran, s. 421-425

Bartuska, T.J., Kazimee, B.A., 2002, GUST, Sustainable Cells of Urbanizm: Regenerative Theory and Practice, Paper submittal for Creating Sustainable Urban Environments conference, International Urban Planning and Environmental Association, Oxford UK

Binns, L., 2005. Capıtalısıng On Culture: An Evaluatıon Of Culture-Led Urban Regeneratıon Polıcy (www.dit.ie/DIT/built/futuresacademy/ publications/docs/CAPITALISING-ON-2005.doc) (28.02.2006)

Couch, C., Fraser, C., Percy, S., 2003. Urban Regeneration in Europe, Blacwell Publishing, Oxford

Çubuk, M., 1998. Çağdaş Kentsel Kültür Mirası, *Kentsel Koruma-Yenileme ve Uygulamalar Sempozyumu,* Sunuşlar-Sonuçlar ve Bir Değerlendirme, İstanbul

Çubuk, M., 1994. İstanbul'un Kentleşme Sorunları ve Avrupa Metropolleri *Türkiye'de 16. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu:*3-8 Kasım 1992 İstanbul

Dieffendorf J.M., 1989, Urban Reconstruction in Europe After World War II, *Urban Studies,* Vol.**26**

Eraydın,A., 2003. Kentleşme, Kalkınma ve Nüfus, Türkiye'nin Nüfus ve Kalkınma Yazını: Eleştirel bir Değerlendirme, TUBA Raporları, 33-41 ve 151-180

Eraydın,A., 2001. "Küreselleşme-Yerelleşme ve İşlevleri Farklılaşan Kentler", Prof.Dr. Cevat Geray'a Armağan,Ankara:*Mülkiyeliler Birliği Yayınları* **25**,ss.363-392

European Commision, 1999. European spatial development perpectives perspective: towards balanced and sustainable development of the territory of the EU (http://ec.europa.eu/index_en.htm)

Friedman, J. and Wolf, G., 1982. "World City Formation", İnternetional Journal for *Urban and Regional Reseach,* Vol:**6**, No:3, s.319.

Giddens, A., 1994. Modernliğin Sonuçları, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

Gibson, M., Kocabaş, A., 2001. The Sustainable Urban Regeneration – Recent Developments in UK and European Practice, Course Papers, İstanbul

Göksu, A.F., 2002. Dönüşüm Projelerinde Yenilikçi Yaklaşımlar, *Sempozyum*, Mimar Sinan Üniversitesi,İstanbul, 24-25 Ekim, s.30-35

Harvey, D., 1996. Postmodernliğin Durumu: Kültürel Değişimin Kökenleri, Metis Yayınları, İstanbul

Harvey, D., 2003. Sosyal Adalet ve Şehir, Metis Yayınları, İstanbul

Hasol, D., 1998. Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, YEM Yayın, İstanbul

Healey, P., Davaoudi, S., O'toole, M., Tavşanoğlu S., Usher, D., 1992. Rebuilding The City, E & FN Spon, London

Işık, O., 1995. Globalleşme Süreci ve Kentin / Kentliliğin Değişen Anlamları, *Birikim,* No. ***658***-69, Aralık-Ocak, İstanbul, 98-106

Jackson, M., Bradford, V., 2006. Delivering Regeneration: The Challenges, Centre for Local Economic Strategies for British Council (http://www.britishcouncil.org/deliveringregeneration.pdf) (06.08.2005)

Jenks, M., Dempsey, N., 2005. Future Forms and Design for Sustainable Cities, Architectural Pres, Oxford

Kayasu, S., Senem, Y.S., 2003, Kentsel Dönüşüm Üzerine Bir Değerlendirme: Kavramlar Gözlemler, *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu*, YTÜ, İstanbul, 11-13 Haziran, s. 20-28

Kazgan, G., 2003, Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Ekonomik Boyutu, *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu*, YTÜ, İstanbul, 11-13 Haziran, s. 4-17

Keleş, R. Hamamcı, C., 1998. Çevrebilim, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, s.34-45

Keleş, R., 2006. Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi Ankara

Kıray, M. B., 1998a. "Modern Şehirlerin Gelişmesi ve Türkiye'ye Has Bazı Eğilimler", Kentleşme Yazıları, İstanbul, Bağlam Yayıncılık

Kıray, M. B., 1998b. "Gecekondu: Azgelişmiş Ülkelerde Hızla Topraktan Kopma ve Kentle Bütünleşememe", Kentleşme Yazıları, Bağlam Yayıncılık, İstanbul

Kıray, M. B., 1998c. "Toplumsal Değişme ve Kentleşmede Düşük Gelirler", Kentleşme Yazıları, Bağlam Yayıncılık, İstanbul

Koçhan, A., 2003. Doğal Çevreyle Kurulan Anlamsal Bağ: Sürdürülebilir Toplu Konut Tasarımı, *Yapı,* **256**, 49-55

Koçdemir, K., 2000. Avrupa Birliği hukuku ve Mahalli İdareler, *Türk İdare Dergisi,* **426,** 55-89

Köksal, S., 1993. Küresel Düzlemde Yeni Eğilimler*,* "Küreselleşme ve İstanbul", *İstanbul Dergisi,* sayı:**7**

Kubat, 1996. Battery Park Şehri: New York'ta Bir Şehir İçinde Şehir, *Yapı Dergisi* **171,** 74-83

Kurtuluş, H., Türkün, A., 2005. İstanbul'da Kentsel Ayrışma, Mekansal Dönüşümde Farklı Boyutlar, Bağlam Yayıncılık, İstanbul

Lynch, K., 1960. The Image of the City, Pres, The MIT Press, Cambridge

Newman, P., Thornley, A., 2005. Planning World Cities Globalization and Urban Politics, Palgrave Macmillan, New York

OECD, 2000. Urban Renaissance-Belfast's Lessons for Policy and Partnership, OECD Publications, Paris

Özden, P. P., 2002. Yasal ve yönetsel çerçevesiyle şehir yenileme planlaması ve uygulaması :Türkiye örneği , *Doktora Tezi,* İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

Percy, S. 2003. New Agendas, *Urban Regeneration in Europe,* Urban Regeneration in Europe, Blacwell Publishing, Oxford

Pugh, C. 1996. Sustainability, the environment and Urbanization, Earthscan Publications Limited, London

Sassen, S., 2001. The Global City: New York, London, Tokyo, Princeton University Press

Smith, N., 1996. The New Urban Frontier, Routledge, London

Soja, E.W., 1989. Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory, London, Verso

Şenyapılı, T. 1997. Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu, Ankara, ODTÜ Yayını

Roberts, P., Sykes H., 2000. Urban Regeneration: A Handbook, SAGE Publications Ltd., London

Tekeli, İ. 1998. Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık,* Tarih Vakfı Yay., İstanbul, s. 1-24

Tekeli, İ., 2003, Kentleri Dönüşüm Mekanı Olarak Düşünmek, Kentsel Dönüşümde İmar Uygulama Araçları, *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu*, YTÜ, İstanbul, 11-13 Haziran, s. 2-7

Tekeli, İ., 2005. Küreselleşen Dünyada Yerel Üzerine Düşünmek, *Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler, Sunuş Metni,* 16.03.2005 (http://yym.marmara. edu.tr/anasayfa/ yayin/tekeli/Yerellesme- Kuresellesme6.doc)

Tekeli, İ., 2001. Modernite Aşılırken Kent Planlaması, İmge Kitabevi, Ankara, s.44-48

Yıldız,H.T., Ketizmen, G., 2006, Kentler Ve Yerel Yönetimler: Stratejik Planlama Çalışmaları, 20 Şubat 2006

Thorns, D.C., 2004. Kentlerin Dönüşümü, Kent Teorisi ve Kentsel Yaşam, CSA Global Yayın Ajansı, İstanbul

Üskent, S., 2003, Dönüşümün Kentlere Yeni Bir Gelecek Yaratmadaki Gücü: Cardiff Körfezi Örneği, *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu*, YTÜ, İstanbul, 11-13 Haziran, s. 2-7

http://www.britishcouncil.org/deliveringregeneration.pdf (26.01.2006)

http://www.kentselyenileme.org/turkiye.php?a=1&id=1 (Göksu, F. 2004) (15.01.2006)

http://www.mo.org.tr/UIKDocs/bristolmutabakati.pdf (Brundtland Report, 1987) (22.04.2006)

http://www.ura.org.hk/html/c400000e1e.html (Bristol Mutabakatı, 2005) (26.01.2005)

http://ec.europa.eu/culture/eac/sources_info/studies/pdf_word/cap_part1.pdf (13.05.2006)

http://www.richardrogers.co.uk/render.aspx?siteID=1&navIDs=1,4,25,776 (06.08.2006)

http://www.bilmuh.gyte.edu.tr/sanayi/download/teknopark-gelisimi-n-senlier.doc (Şenlier, N., 1994) (08.08.2006)

http://www.urban.nl/download%20files/URBAN_CHARTER_EN.pdf (Urban Charter, 1992) (25.07.2005)

http://www.glasgow.gov.uk/NR/rdonlyres/C1A287D2-E606-42A9-A4FE-161FD08D9534/0/15urbanregeneration.pdf (18.09.2006)

http://www.tdk.gov.tr/tdksozluk (24.03.2005)

http://www.oecd.org (12.07.2006)

http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/YonetimSemasi/Baskan/GenelSekreter/ImarGenelSekreterYardimcisi/PlanlamaveImarDaireBsk/ZeminveDepremIncelemeMud/DepremMiniSite/ZeytinburnuPilotProjesi/ (26.01.2006)

http://www.are.admin.ch/are/en/nachhaltig/international_uno/unterseite02330/ (26.01.2006)

http://en.wikipedia.org/wiki/Potsdamer_Platz (17.05.2006)

http://www.kemercountry.com/index.asp?content=gallery&lan=en (14.07.2006)

http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/Haberler/HaberDetay.html?HaberId=22105 (26.01.2006)

http://www.fosterandpartners.com/Projects/0576/Default.aspx (26.01.2006)

http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/Haberler/HaberDetay.html?HaberId=22105 (26.01.2006)

http://www.gateshead-quays.com/visitor.htm (18.08.2006)

http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/HizmetAlanlari/Kultur/TesisYatirimlari/ (12.09.2006)

http://www.templebar.ie/docs/urban_regeneration.pdf (02.01.2006)

http://fenerbalat.org/ (26.03.2006)

http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/Haberler/HaberDetay.html?HaberId=22609

http://content.answers.com/main/content/wp/en/thumb/d/dc/300px-Charles_Moore_Piazza_d'Italia.jpg (04.03.2006)

http://www.soundhunters.com/bsra/agms/agm04b/p24.jpeg (15.04.2006)

http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Senedd.JPG (25.04.2006)

http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Calatravabilbao.jpg (18.08.2006)

http://en.wikipedia.org/wiki/Tony_Garnier_%28architect%29 (26.05.2006)

http://de.wikipedia.org/wiki/Yona_Friedman (13.01.2006)

http://en.wikipedia.org/wiki/Bilbao (05.01.2006)

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e2/La_D%C3%A9fense1.jpg (05.01.2006)

http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Metro_bilbao_bagatza.jpg (07.04.2006)

http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Guggenheim-bilbao-jan05.jpg (05.01.2006)

http://en.wikipedia.org/wiki/Image:P1000826.JPG (23.01.2006)

http://www.tu-harburg.de/b/kuehn/voisin.jpg (29.04.2006)

http://www.civil.columbia.edu/~ling/others/manhattan-1930.jpg (28.02.2006)

http://www.new-york-photos.net/photos2006/large/time-square.jpg (28.12.2005)

http://www.new-york-photos.net/photos2006/large/time-square.jpg (26.11.2005)

http://www.arcspace.com/architects/Rossi/schutzenstrasse_img/Photo-1.jpg (11.01.2006)

http://www.pwpeics.se/images/pw%20cs/france%20p-z/Paris_La_Villette2.JPG (13.01.2006)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Las_Vegas (15.01.2005)

http://www.gurtour.com.tr/images/dests/Tatilya.jpg (16.11.2005)

http://www.perogatt.com/peroblog/londra.jpg (11.11.2005)

http://www.visitusa.com/newyork/images/new-york-city/newyork-city.jpg (11.09.2006)

http://www.ecesty.cz/cestopisy/1998cks/obrazky/singapur/sgp_cbd_denni.jpg (19.06.2006)

http://www.raubacapeu.net/people/yves/pictures/2000/04/27-tokyo-akihabara.jpg (18.03.2006)

http://www.paksoy.av.tr/eng/images/maslak.jpg (16.06.2006)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Galata (11.02.2006)

http://www.kentselyenileme.org/turkiye.php?a=1&id=1 (25.05.2006)

http://www.kentselyenileme.org/turkiye.php?a=1&id=8 (22.05.2006)

http://sp.ibb.gov.tr/WebPortal/tr-TR/HaberResimleri/proje_odul9.jpg) (26.04.2006)

http://www.airport-parking-shop.co.uk/images/belfast.jpg (19.08.2006)

ÖZGEÇMİŞ

1981 yılında Giresun'da doğan Nilgün Çakır, 1998 yılında Giresun Süper Lisesi'nden mezun oldu. 1998 yılında İTÜ'de bir yıl İngilizce hazırlık eğitiminden sonra Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü'nde Lisans öğrenimine başladı. 2003 yılında lisans eğitimini tamamladıktan sonra İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Disiplinlerarası, Kentsel Tasarım Programında Yüksek Lisans öğrenimine başladı.